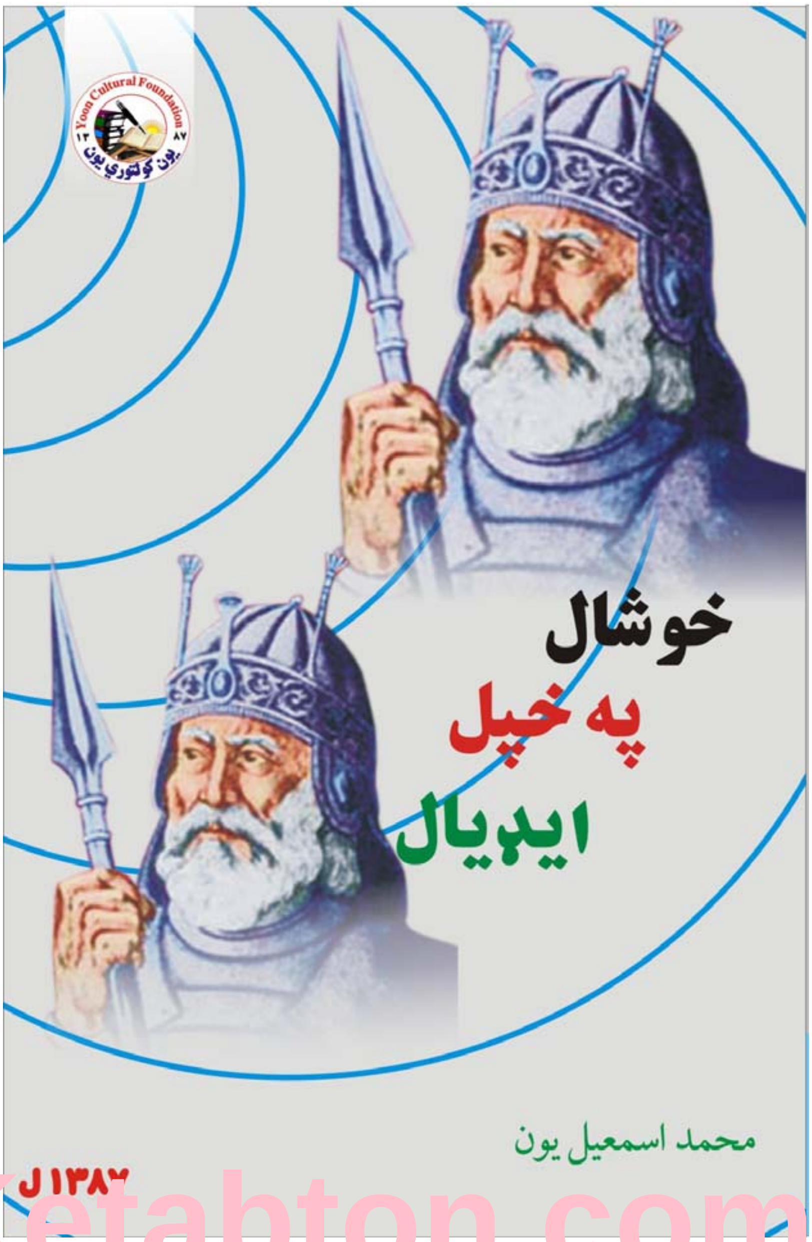

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال په خپل ايډيال

(د ماسترۍ دورې ليکنې)

محمد اسمعيل يون

۱۳۸۷ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه

کتاب نوم:	خوشال په خپل ایډیال
لیکوال:	محمد اسمعیل یون
خپرندوی:	یون کلتوري یون
چاپکال:	۱۳۸۷ل
چاپشمېر:	۱۰۰۰ ټوکه
د لیکوال پرله پسې نومره:	(۳۲)
د خپرندوی پرله پسې نومره:	(۳۲)
کمپوزر:	ضیاالرحمن ضیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولیک

ګڼه	سرلیک	مخ
۱	پر دې اثر څو خبرې	الف
۲	د ماسترۍ دورې دا لیکنې	۱
۲	د خوشال یو تصوفي شعر	۲
۳	تاریخچه سبکهای اشعار پشتو	۱۳
۴	د تذکرة الاولیا ځانګړتیا او لرغونیتا	۴۲
۵	د شیخ میانور او خوشال ترمنځ دیني...	۵۳
۶	ښه حاکم او د ښه حاکم په هیله	۶۵
۷	پښتو لرغونو ادبیاتو کې شعري فورمونه	۷۱
۸	د استاد روهي له نظره د خوشال...	۸۸
۹	شاهنامه احمد شاه ابدالي	۹۲
۱۰	په لغمان کې د شولو کر	۱۱۲
۱۱	پټه خزانه تر عظیم الشان قرآن وروسته	۱۲۹
۱۲	د ځانځاني ښامار سفر	۱۴۹
۱۳	د خوشال د قصایدو روح	۱۲۷
۱۴	د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه	۱۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر دې اثر څو خبرې

زموږ په ځوانو فرهنګیانو او د کابل پوهنتون په استادانو کې ښاغلی یون داسې ځوان دی، چې فرهنګ ته خدمت یې خپل اصلي کار بللی دی. دی لا د پوهنتون محصل و چې پر شاعرۍ سربېره یې لیکنې کولې، کتابونه یې چاپول او په فرهنګي چارو کې یې برخه درلوده. زمانبه یاد دي چې کله په ۱۳۶۹هـ ش کال په کابل کې د یو شمېر خواخوږو فرهنګیانو له خوا د خوشال فرهنګي ټولنه جوړه شوه، ښاغلی یون د خپل استعداد او همت په وجه د خوشال فرهنګي ټولنې د رهبري هئیت کې د یوه ځوان غړي په توګه خپل موقف تثبیت کړ.

ښاغلي یون ډېر کتابونه او ډېرې مقالې لیکلې دي، د ځینو خپرونو چلوونکی پاتې شوی دی، لنډه دا چې د خپل عمر زیاته برخه یې د فرهنګ خدمت کړی دی. دده ډېر ښه عادت دی چې خپلې لیکنې په خپل لاس چاپوي او خپلو خلکو ته یې وړاندې کوي، ستاسو په لاسو کې دا کتاب د ښاغلي یون د ماسترۍ په دورې پورې مربوطې هغه مقالې دي، چې یې د بېلابېلو مضامینو د کورني کار په توګه یې تهیه کړې دي.

ده اوس دا مقالې راټولې کړې او د دې کتاب له لارې یې خپلو هېوادوالو ته وړاندې کوي. ښاغلی یون دې خیر یوسي چې دا مقالې یې ساتلې دي، که نه وي د کورني کار لپاره لیکلې مقالې څوک نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساتي، یا دا چې په لیکلو یې محضې وار تېر کړی وي او کله هم دا ورځ لیکنې د مربوطه مضمون له استاد سره پاتېږي.

ښاغلی یون، لکه خپلې نورې مقالې پر دې مقالو هم زیار ایستلی دی او د مجموعې په توګه یې د چاپ لپاره بیا کتلې دي او دا دی اوس چاپېږي، چې زموږ نور فرهنګیان او فرهنګي کړی ترې استفاده وکړي.

زه ښاغلي یون ته د دې مجموعې د تهیې او چاپ مبارکي وایم او فرهنګ ته د خدمت په لاره کې یې زیات بری غواړم.

په درناوي
سرمحقق زلمی هېوادمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه:

د ماسترۍ دورې دا لیکنې

تر یوه اوږد ځنډ وروسته پر (۱۳۸۵) لمریز کال د ښاغلي سرمحقق زلمي هېوادمل، استاد مکمل الکوزي او یو شمېر نورو خواخوږو استادانو په هلو ځلو په کابل پوهنتون ژبو او ادبیاتو پوهنځي پښتو اودري څانگو کې یو ځل بیا د ماسترۍ کورسونه پیل شول. د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي او د یو شمېر نورو همسلکو پوهنځیو ځینو فارغانو په دې پروگرام کې ځانونه شامل کړل. موږ د ماسترۍ ددې دورې لومړي فارغان وو، دوه کاله مو په منظم ډول د ماسترۍ دوره تعقیب کړه او تر څلورو سمسترونو منظم تدریس وروسته دا پړاو سرته ورسېد او شپږ میاشتې موده نوره د تېزس لیکلو لپاره ځانگړې شوه، په مجموعي ډول دې دورې دوه نیم کاله دوام وکړ. دماسترۍ دورې د تدریس په بهیر کې قدرمنو استادانو پر تدریس سربېره د بېلابېلو ادبي موضوعگانو د څېړنې دندې هم را وسپارلې، چې ځینې یې د لنډو ارزونو، ځینو یې د څېړنیزو او ځینو نورو یې د تحلیلي لیکنو غوښتنه کوله. ما هم په دې بهیر کې د بېلابېلو راسپارل شویو موضوعگانو په هکله لیکنې وکړې او اړوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد ته مې د کتنې لپاره وروسپارلې ، په دې بهیر کې ځینې لیکنې داسې وې، چې په لاس لیکل شوې وې، یوازې یوه کاپي وه، چې هغه اړوند استاد ته سپارل کېدله، په دې ترځ کې یو څو داسې لیکنې وې چې کاپي کولو ته یې وخت پیدا نه شو ، خو ځینې لیکنې چې په کمپیوټر لیکل شوې وې، یوه کاپي ترې استاد ته ورکړل شوه او اصل متن یې هم خوندي پاتې شو ، سره له دې چې استادانو تر کتنې وروسته موږ ته بېرته خپلې لیکنې راکولې، خو په دې بهیر کې ځینې لیکنې بېرته زموږ له لاسه وتي او ورکې شوي دي. په دې شپو ورځو کې چې زه د خپلو تېرو کارونو پر اوډون او بیا کتنه بوخت یم، نو د ماسټرۍ دورې پر لیکنو مې هم سترګې ولګېدې.هغه لیکنې چې په کمپیوټر کې خوندي وې او ځینې یې په رسنیو کې هم چاپ شوې وې، هغه مې بیا له سره وکتلې او منظمې مې کړې، خو په دې ترځ کې پنځه شپږ عنوانه داسې لیکنې وې، چې ما دماسټرۍ دورې په بهیر کې پر بېلابېلو مسایلو لیکلې وې، خو د هغو په تر لاسه کولو بریالی نه شوم، سره له دې چې ما دخپلو لیکنو د خوندیتوب لپاره له پخوا نه پلان درلود ، خو دا لیکنې چې مې هر څومره په خپل کتابتون کې ولټولې پیدا مې نه کړې، سره له دې چې ددې لیکنو د ځینو کاپۍ مې خوندي کړې هم وې،لکه لیک د خوشال له نظره، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ګرامر په اړه یوه لیکنه، د استاد الفت د یوه هنري نثر ارزونه او ځینې نورې لیکنې. له دې پورته خبرو څخه مې هدف دا و، زموږ ځوان لیکوال باید هڅه وکړي، چې تر دې وروسته د خپلو علمي، څېړنیزو او نورو هغو لیکنو چې پر بیا چاپ او خوندیتوب ارزي، ضرور د هغو یوه یوه یا دوه کاپۍ له ځان سره خوندي کړي او که په رسنیو کې چاپ شوي هم وي، باید چاپي او ناچاپي یوه یادوه کاپۍ ولري، کله که دی او یا هم نور څوک وغواړي دده د بېلابېلو لیکنو ټولګه یا ټولګې چاپ کړي، نو له ستونزو او کړاوونو سره به مخامخ نه شي. عمر ډېر لنډ، تنګ او مصروف دی، زموږ راتلونکی نسل به تر موږ څو ځله زیات بوخت وي او وخت به هغوی ته ربښتیا هم د سرو زرو ارزښت ولري، نو که زموږ هر لیکوال خپله ټوله پانګه خوندي نه کړي، نو له راتلونکي پښت څخه دې هم دا هیله نه کوي او نه دې راتلونکي پښت، د ماضي پر کارونو مصروفوي. پښتنو ته بلا ډېر کار پروت دی، که زموږ راتلونکی نسل پر ماضي مصروف شي، نو د هغوی خپل کارونه به څوک سرته ورسوي؟ زه د یوه شعوري افغان په توګه نه غواړم د خپل کړي کار بار راتلونکي نسل ته پرېږدم، څه مې

کړي؟ ښه دي که خراب؟ نیمګړي دي که پوره؟ کره دي او که

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناکره؟ خپله يې بايد راټول کړم او د خپل کار ثمر په خپله راتلونکي پښت ته وړاندې کړم، که زما د کار او نظر له يوې برخې هم زما خپل هېواد او هېوادوالو ته ګټه ورسي، نو دا به زما لپاره د ژوند په پاتې ورځو شپو کې د روحي ارامۍ سبب شي او که تر ژوندانه وروسته راته د خپل ملت افراد د دعا لاسونه پورته کړي، نو لوی څښتن به مې پر ګناهونو پرده وغوړوي او د ابدي نېکمرغۍ لاره به راته پرانيزي. دا ليکنې زما د ماسټرۍ دورې د هغو ليکنو يوه ټولګه ده، چې د تدريس پر مهال د کورنيو دندو په توګه موږ ته استادانو راسپارلې وې. پوره باور دی چې که د ماسټرۍ دا دوره نه وای او يا هم د استادانو د زيار، زحمت او سپارښتنو او غوښتنو ټينګار نه وای، نو پوره يقين دی چې نه به دا ليکنې وې او نه به دا ټولګه. نو دلته ضروري ګڼم چې له قدرمنو استادانو: سرمحقق زلمي هېوادمل، پوهاند ډاکټر زېورالدين زېور، پوهنواله ډاکټره زرغونه زيور رښتين، استاد حبيب الله جاج پښتونزوی، قدرمن استاد اورمړ، استاد سعدالدين شپون، استاد اڅک، استاد اسدالله غضنفر، هندي استاد شاستری محمد حنيف اونورو هغو قدرمنو استادانو چې په مستقيم او نامستقم ډول يې زه ددې ليکنو د ليکنې جوګه کړی يم، مننه وکړم او کور ودانی ورته ووايم. د ماسټرۍ دورې له نورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

فارغانو ځخه مې هم دمننې تر ځنګ دا هیله ده چې د خپلې دې دورې لیکنې سره منظمې او خوندي کړي، په دې ډول به مو د پښتو ادب د خدمت په لار کې یو ګام پورته کړی وي.

دا اثر مې ځکه د ((خوشال په خپل ایډیال)) په نامه ونوموه چې اکثره لیکنې په کې د خوشال بابا په باب دي، بل کوم معیارونه چې بابا د خپل یو ایډیال شخص (سړي) لپاره ټاکلي، تر ډېره بریده دی په خپله پر همغو معیارونو برابر او پوره دی، یانې د خوشال ایډیال خپله خوشال دی او کېدی شي محمد ګل خان مومند او ځینې نور پښتانه مشران هم د خوشال د ایډیال شخص معیارونه پوره کړي.

خپلې ملي ژبې، ملي ادب او خپل ملت ته د ډېرو خدمتونو په هیله

په درنښت
محمد اسمعیل یون
ارګ، د جمهوري ریاست ودانۍ، کابل- افغانستان
۱۳۸۷ل کال د مرغومي ۱۲مه نېټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشال یو تصوفي شعر

خوشال بابا یو اړخیز شخصیت دی، خو د خوشال څو اړخیز شخصیت لا په هر اړخیز ډول څېړل شوی او شنل شوی نه دی. تراوسه پورې د بېلابېلو کورنیو او بهرنیو خوشال پېژندونکو له خوا د خوشال په باب په لسګونو مستقل او په زرګونو عنوانه متفرقه لیکنې چاپ شوي دي، خو بیا هم د خوشال شخصیت نورې څېړنې او شننې ته اړتیا لري. خوشال یو شاعر و، لیکوال و، تاریخپوه او تېر پوه و، طبیب او رنځپوه و، جګړن او تورزن و، فلسفي و، ښکاري و، اروا پوه و، سیاستوال او سیاستپوه و او د کامل مومند په اصطلاح "لنډه دا چې څه نه و چې دی نه و" یانې هر څه و، خو تراوسه پورې لا د خوشال د شخصیت ډېر اړخونه ناڅېړلي او ناشنلي پاتې دي. د خوشال د شخصیت له دې ناڅېړلو اړخونو څخه یو هم د خوشال د شخصیت (تصوفي) اړخ دی. که څه هم یو شمېر پخو لیکوالو لکه دوست محمد خان کامل مومند، سید رسول رسا، امیر حمزه شینواري، سرمحقق زلمي هېوادمل او محمد آصف صمیم د خوشال د شخصیت دې اړخ ته هم نغوتې او اشارې کړې، خو لکه څنګه چې د خوشال د شخصیت د رزم او بزم خوا څېړل شوې، دا خوا هغومره نه ده څېړل شوې. حمزه بابا د خوشال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابا د یوه تصوفي شعر پر یوه بیت: ((په هر څه کې ننداره د هغه مخ کړم ــ چې له ډېرې پیدایی ناپدید شو)) ، یوه ځانګړې رساله لیکلې ده او دا شعر یې د وحدة الوجود او وحدة الشهود د فلسفې په رڼا کې څېړلی دی. خوشال بابا او حمزه بابا په تصوف کې د یوې ځانګړې طریقې خاوندان وو ، نو ځکه خو حمزه بابا ته د خوشال دې شعر د مانا له پلوه ډېر ارزښت درلود ، نو ځکه یې دا بیت په هر اړخیزډول څېړلی دی. تصوف او عرفان په حقیقت کې د خوشال د شاعرۍ یوه ځانګړې او اساسي برخه ده، چې د هغې د بېلابېلو خواوو له څېړنې او شننې څخه موږ ته یو متقي، زاهد ، پرهېزګار او صوفي خوشال راڅرګندېږي. د خوشال زیاتره تصوفي او عرفاني افکار د هغه رباعیاتو او څلوریزو کې خوندي شوي او بیا دې عرفاني رڼا غزلو ، قصیدو او د خوشال نورو شعرونو ته هم لاره کړې ده. د خوشال په نږدې (زرو غزلو) کې داسې غزلې هم شته، چې ټولې تصوفي او عرفاني رنګ لري او داسې غزلې هم شته، چې یو یا څو بیتونه یې تصوفي رنګ او خوند لري او نور بیتونه یې د ژوندانه نورو خواو ته وقف شوي دي. همدا عملیه پر ځینو قصیدو او د شعر پر نورو فورمونو هم تطبیقېږي. د غزل یوه ځانګړنه همدا ده، چې د یو ټولیز او کلي ارتباط د ساتنې او پالنې ترڅنګ یې هر بیت یوه خپلواکه مانا هم لري. د خوشال بابا اکثره غزلې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې امتياز څخه پوره برخمنې دي. که څوک غواړي د خوشال بابا د تصوفي او عرفاني افکارو څېړنه وکړي، نو يوه کتاب نه، بلکې د کتابونو ليکنې ته اړتيا ده او که څوک غواړي د خوشال له کلياتو څخه د هغه د تصوفي افکارو پر بنسټ د هغه شعرونه رابېل کړي، نو بيا به هم پام وړ شعرونه شي او که بيا يوازې د خوشال دې تصوفي افکارو ته ښه ځير شي، نو داسې فکر به وکړي، چې خوشال ګڼې له تصوف پرته هڅو بل کار نه دی کړی. دغسې که مور د خوشال د شخصيت هر اړخ مطالعه کوو، نو له يوه بېل او ځانګړي خوشال سره به مخامخ شو. دلته به د خوشال د تصوفي افکارو د ځلا په خاطر د خوشال هغه غزل راوړو، چې دده کليات پرې پيلېږي او پوره تصوفي او عرفاني مانا او رنګ لري:

صورتګر چې ښه صورت په دېوال ساز کا
کل عالم يې په صفت زبان دراز کا
د هغه نقاش په صنع نظر نه کا
چې له څه څاخکي نه دا نقش و طراز کا
سترګې، وروځې، پوزه نور کېږدي په مخ کې
غابن و شونډې، ژبه، خوله سره پر داز کا
يو سر بل سر په سر جوړ کا دوه غوږونه
چې په دواړو اورېدنه د اواز کا

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنـــد پـــه بنـــد د لاســـو ګـــوتې وبلـــه کېـــږدي
ســـر تـــر پايـــه درســـت صـــورت ســـره يـــو راز کـــا
کـــه څـــوک زر کتابـــه وکښـــي لـــه دې بابـــه
کـــه پـــه کښـــل شـــي زر بـــه نـــور پســـې اغـــاز کـــا
هـــر وېښـــته چـــې پـــه صـــورت بانـــدې ليـــده شـــي
کـــه پـــرې ځيـــر شـــې د شـــناخت ور بـــه درتـــه واز کـــا
خـــاص بنـــده د خـــدای هغـــه ګڼـــه خوشـــاله !
چـــې د ځـــان پـــه معرفـــت يـــې ســـرفراز کـــا.

بابا ددې غزل په لومړي بيت کې د لوی خالق د قدرت علايمو ته اشاره کوي او وايي يو عادي انځورګر يا رسام، چې يوه تابلو يا انځور رسم کړي او هغه بيا چېرته په کوم دېوال يا نندارتون کې کېږدي او خلک يې ننداري ته راشي، نو ټول يې توصيف او ستاينه کوي. د رسام يو ښکلی انځور په ډېرو لفظي ستاينو او مالي قيمت ارزوي، نو کله چې د يو عادي انځور خالق يا انځورګر په دومره ستاينو او قيمت ارزي، هغه لوی ذات چې ددې انځور، د انځورګر خالق او انځورګر دی، هغه به په څومره ستاينو او نمانځنو وارزي؟ خوشال بابا وايي: خلک د هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

صانع، صفت او تخلیق ته متوجه نه دي، چې له یوه څاڅکي څخه یې په څه نقش او طراز باندې انسان یا همدا انځورګر، چې یو عادي انځور یې جوړ کړی، تخلیق کړی دی. انځورګر له بېلابېلو رنګونو او نورو توکو څخه په ډېر زحمت او دقت ګټه پورته کوي او تر یوه کړاو وروسته یو انځور جوړوي، خو لوی څښتن تعالی په خپل حکمت له یوه څاڅکي څخه داسې یو انځور یا انځورګر جوړوي، چې هغه بیا د نورو انځورونو د جوړونې وړتیا لري. په داسې حال کې چې د عادي انځورګر، انځور د بل انځور د جوړونې قابلیت نه لري او یو جامد موجود ګڼل کېږي، خو د لوی خدای(ج) ذات د انځور جوړونې قابلیت بیا دا دی، چې په همدې یوه څاڅکي، خپل انځور ته سترګې، وروځې، پوزه، غاښ، شونډې، ژبه، خوله او نور سره پرداز کړي، چې په دې سره خپل انځور د خبرو، لیدو او ګرځېدا وړ کړي، غوږونه ورته کېږدي، چې د اورېدو وړتیا پیدا کړي، لاسونه او پښې ورته ورکړي، چې د تحرک او کار قابلیت پیدا کړي. لنډه دا چې په دې یوه څاڅکي د خپل انځور ټوله ښکلا او ضرورتونه پوره کړي. خوشال بابا وایي: که د لوی خالق د دې انځور یا مخلوق د ښکلا او جوړښت په باب هر څومره بحث او خبرې اترې وشي، کتاب او کتابونه ولیکل شي او ان په زرګونو کتابونه، نو بیا به هم په دې انځور کې د لوی خدای(ج) د قدرت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو عجايبو تفصيل ورنه کړای شو. خوشال بابا د خدای(ج) ددې انځور يوازې يوه وېښته ته اشاره کوي او وايي: که يوازې پر همدې يوه وېښته تحقيق او پلټنه وشي، نو د خپل رب پېژندنې ور به درته ببرته کړي. د انسان په وجود کې د وېښتو د شتوالي پر ضرورت او اهميت عادي وګړي نه پوهېږي، خو کله چې له طبيبانو پوښتنه وشي، نو بيا به سړی پر خپل بدن د وېښتانو پر ګټې او ارزښت پوه شي. رنځپوهان يا طبيبان وايي: د انسان پر وجود چې هر څومره وېښتان دي، هر وېښته يو ځانګړی سوری لري، چې د انسان د بدن دننني او بهرنی دفاعي سستم تنظيموي، يانې د انسان د وجود اړينه هوا بدن ته داخلوي او کله چې پر انسان د ګرمۍ او نورو عواملو له امله فشا راځي او خوله توليدوي، دا خوله د همدې وېښتانو له لارې له بدن څخه خارجېږي. په دې ډول وېښتان د بدن د تبخير په چارو کې مهم رول ادا کوي. دغه راز د انسان د بويونې په سستم کې وېښتان د هوا په پاکولو کې ډېره مرسته کوي. خوشال د يوه صوفي او طبيب په توګه د خدای د پېژندنې لپاره دا يو وېښته د ساري په توګه يادوي او که همدا يوه وېښته ته هم متوجه شو، نو د خدای د حکمت او قدرت پر رازونو به پوه شو. خوشال بابا هغه انسان نېکمرغه ګڼي، چې خدایج ورته ددې وس او توان ورکړی، چې د لوی خدای(ج) د قدرت په باب فکر وکړي، خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال د خدای د پېژندنې راز په دې کې ګڼي، چې انسان د خپل ځان په باب فکر وکړي، زه څوک یم، څنګه جوړ شوی یم؟ او چا جوړ کړی یم.؟ خوشال بابا وایي لکه څنګه چې یو (انځور) خپل (انځورګر) لري او پرته له هغه، انځور هېڅ جوړېدی نه شي، دغسې انسان (مخلوق) هم یو (خالق) لري، چې د هغه له قدرت او حکمت پرته دی اصلاً راتوکېدی نه شي، نو په دې خاطر چې موږ خپل خالق وپېژنو، د خپل ځان په باب باید فکر وکړو او په ځان کې د لوی رب د قدرت او حکمت نښې نښانې کشف کړو. هغه نښې نښانې چې هره یوه یې د یو خاص هدف لپاره ګومارل شوې او مشخصه دنده ترسره کوي، نو کله چې موږ د لوی رب د قدرت په دې رازونو پوه شو، نو بیا چې د یو عادي انځور لپاره د یو عادي انځورګر ستاینه کوو، نو بیا خو لازمه ده، چې شپه او ورځ د هغه حقیقي او اصلي انځورګر (لوی رب) ستاینه وکړو، چې د (انسان) په شان انځور یا صنع یې رامنځته کړی دی او همدغه کسان بیا د خدای(ج) نېکمرغه کسان دي، چې پر همدې تفکر، نمانځنه او ستاینه بوخت وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((تاریخچه سبکهای اشعار پشتو))

د تحقیق د اصولو له نظره

((تاریخچه سبکهای اشعار پشتو)) (د پښتو شعرونو د سبکونو تاریخچه) د پوهاند عبدالحی حبیبي یوه تحقیقي او تحلیلي رساله ده، چې د کابل کالنۍ د ۱۳۱۹ ل کال په (۱۷۱-۲۲۸) مخونو کې چاپ شوې ده.

زه په خپله دې لیکنه کې، لومړی غواړم، د دې لیکنې ټول محتویات معرفي کړم او وبه ګورو چې استاد خپله لیکنه پر څه بنسټ ولاړه کړې ده او کوم ډول مسایل یې په کې څېړلي دي؟ تر هغه وروسته بیا غواړم پر دې وغږېږم چې د استاد د دې لیکنې ویش د تحقیق د اوسنیو اصولو له مخې څومره ژور دی او د تحقیق کوم اصول پرې اوس د تطبیق وړ دي؟ او یا هم د (۶۷) کلونو پخوانۍ لیکنه د تحقیق له اوسنیو معیارونو سره څومره په تول تللې ده؟ مخکې تر دې چې زه خپله خبره وکړم، ښه به وي چې د اصلي لیکنې ټول ټکي بیان کړم او بیا د هغو په رڼا کې د تحقیق د اوسنیو اصولو فرضیه وړاندې کړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد حبیبي مخکښ تر دې چې خپلې اصلي تجزیې او تحلیل ته راشي، لومړی یې د سبک د پیدا ښت فلسفه بیان کړې او په لنډ ډول سره یې د تاریخ په مختلفو دورو کې د شعر د شکلي او مانیز تغیر او تحول علتونه بیان کړي او په خپله د سبک تعریف یې کړی دی.

استاد په پیل یا سریزه کې د خپلې دې لیکنې علت په ډاګه کوي او وایي: "په دې مضمون کې غواړم د ملي ژبې د شعرونو پر سبکونو نظر واچوم او د سبکونو او د بیان د طرز له مخې د هغو تل ته ورننوزم، ځکه چې د پښتو ادبیاتو تاریخ لکه څرنګه چې لازمه ده تر اوسه پورې نه دی لیکل شوی، ځکه نو زما دا څېړنې او پلټنې بشپړې نه دي او شاید نیمګړتیاوې به ولري او لوستونکو ته به په کې لوېې ژورې ښکاره شي، لکه څنګه چې زما له لیکنې څخه ښکاري او تر اوسه په دې باب څېړنې نه دي شوې او نه څه لیکل شوي، ځکه نو که زما په دې لیکنه کې څه سهوې وي، هیله ده پوهان یې د حل لاره را په ډاګه کړي..." [1]

استاد حبیبي په خپله دې لیکنه کې تر پورتنۍ یادونې وروسته د پښتو شعرونو پر سبکونو غږېدلی او د پښتو

---

[1] کابل کالنۍ، ۱۳۱۹ل کال ۱۲۳ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعر دوره بندي کوي. استاد پښتو شاعري پر دريو دورو ويشلې ده: (۱) لرغونې طبقه او د هغو پلويان، (۲) د عروضي شاعرۀ طبقه، (۳) د عوامو د شاعرۀ طبقه. استاد لرغونې دوره له (۴۰۰) هـ څخه تر (۱۰۰۰) هـ کال پورې ټاکلې ده. په خپله ليکنه کې يې د هرې دورې ځانګړتياوې، د هرې طبقې د سبکونو خصوصيتونه په تفصيل سره په ګوته کوي او يو بل سره يې توپيرونه څرګند کړي دي او د ملي اوزانو او د عروضي قاعدې په پيروۀ فورمونه يې تشريح کړي دي. د ساري په توګه د ملي وزنونو په سبک، د شعرونو خصوصيات يې دا ټاکلي چې په دې کې ساده ګي او جذابت وي، د نورو ژبو کلمې په کې نه وي کارول شوې، دعربي او پارسي وزنونو تابع نه وي ، د مضمون او فورم له پلوه اکثره پخوانيو اريايي شعرونو ته ورته دي. د لرغونو شعرونو يو خصوصيت دادی چې مضمون يې مسلسل او مرتب وي، خدای پالنه او دين پالنه په کې زياته ځليږي، په مجموعي أول دا سبک پېچلتيا نه لري او طبيعي مزايا لري او دغه راز ځينې نور خصوصيتونه.

استاد حبيبي په لرغونې دوره او ملي اوزانو پورې تړلي دغه لاندې شاعران معرفي کوي، دهغو د ژوند پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

خگرنککگو الي ییگ رنگا اچولیگ او د هغو هر شعر ییگ په هر اؤخیز أول تحلیل کؤی دی:

۱- د بیتگ نیکه ژوند او د شعر حگانککگؤتیاویگ
۲- دملکیار غرشین ژوند او د شعر حگانککگؤتیاویگ
۳- دتایمني ژوند او د شعر حگانککگؤتیاویگ
۴- دشیخ اسمعیل ژوند او د شعر حگانککگؤتیاویگ
۵- دقطب الدین بختیار ژوند او د شعر حگانککگؤتیاویگ
۶- د اکبر زمینداوري ژوند او د شعر حگانککگؤتیاوي

استاد حبیبي د پورتنیو شاعرانو پر شعرونو تر بحث وروسته پر دیگ مسایلو رنگا اچولیگ چیگ د پخوانیو سبک خگنککگه تغیر شو؟ د هغو عوامل ییگ تشریح کؤي دي. خگنککگه پشگتانه لوستي شاعران له عروضي شاعرة سره اشنا شول؟ او خگنککگه ییگ د هغو له شعري فورمونو خگخه کگتگه پورته کؤه؟

په دیگ ترخگ کیگ استاد حبیبي پر خیرالبیان غإیگإي او د هغه پر سبک رنگا اچوي، بیا د خیرالبیان پر وؤاندیگ د اخوند درویگزه پر مخزن الاسلام غإیگإي او د هغه سبک تشریح کوي، سربیگره پر دیگ د اخوند درویگزه او پیر روشگان د سبک پیروان معرفي کوي، دهغو پر پیگژند ککگلوة سربیگره د هغو د شعرونو حگانککگؤنیگ هم په ککگوته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد حبيبي په خپله ديګ ليکنه کيګ د پير روشګان او اخوند درويګزه پيروان په ديګ أول په کګوته کؤي دي:

د پير روشګان پيروان:

۱- علي محمد مخلص
۲- ملا ارزاني خويشکی
۳- عبدالله
۴- ميرزا خان انصاري
۵- واصل

د اخوند درويګزه پيروان:

۱- کريم داد
۲- عبدالسلام
۳- مصطفی محمد
۴- اخوند قاسم

استاد حبيبي د پير روشګان او اخوند درويګزه پر پيروانو سربيګره د (ملا الف) په نامه هم د يوه شخص او د هغه د سبک يادونه کوي او ليکي چيګ کګنګ شميګر پلويان ييګ درلودل.

ملا الف د کلات د اتغر په کلي کيګ استو کګنه لرله، چيګ له خپل استوکګنحګي لريګ ييګ خپلو زده کؤو ته دوام

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکاوه. په زرم هجري کلونو کې یې ژوند کاوه او د ((بحرالایمان)) په نامه یې منظومه رساله لیکلې، دده په شعرونو کې اسلامي عقاید او نصایح ځگلیدل او د یوه مبلغ په توګه یې دنده اجرا کوې ده. استاد حبیبي دغه لاندې کسان د ملا الف د سبک پلویان ګڼلي دي:

۱- ملا شیر محمد هوتک
۲- شیرمحمد ننګرهاری
۳- میا فقیرالله جلال آبادی
۴- ملا عبدالرشید
۵- سعادت خان
۶- جان محمد
۷- ملا فرح الدین
۸- محقق کندهاری
۹- ملا زبردست
۱۰- مولوي عبدالحمید کاکړ
۱۱- صاحبزاده مرادعلي کاموي
۱۲- دوست محمد ختګک
۱۳- ملا عبدالباقي
۱۴- اخوند کبیر پشاوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ملا الف وروسته استاد حبیبي د خوشال خان پر سبک او مکتب هر اؤخیزه رنګا اچولیګ ده او وایي ((تر زرم هجري کال وروسته د پشګتو ادب او شعر په نؤة کیګ یو مخصوص غورحگنکګ او جنبش وتګوکیګده چیګ د دیګ غورحگنکګ لوی لارشګوونکی هماغه د پشګتو یو سردار او او سپنیز شخص؛ خوشال خان ختګک دی چیګ پشګتو شعر ییګ په خپلیګ روشګانه قریحیګ سره لوؤو پوؤیو ته ورساوه او کولای شو هغه ته د پشګتو ادب پلار او لوی استاد ووایو...))[1]

استاد حبیبي د خوشال د شاعرة د بیتونو شمیګر تر پنحګوس زرو زیات شګیي او د ده د سبک خصوصیات دا کګنګي چیګ په هر أول فورم کیګ ییګ شاعري کؤیګ ده. په شعر کیګ ییګ ملي ولولیګ شګکاري، پر اجتماعي او تاریخي مسایلو مالا مال ییګ قصیدیګ لیکلي، په شعر کیګ ییګ له بدیعي صنایعو کار اخیستی، هجوه او تنقید ییګ په شعرکیګ حګای کؤي، بیګلابیګل فلسفي او اخلاقي مسایل ییګ په شعر کیګ بیان کؤي او له لوؤ تخیل خګخه ییګ په کیګ کار اخیستی دی.

[1] کابل کالنة، ۱۳۱۹ل کال، ۲۰۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشال خان د ادبي مکتب پیروان چیگ دده د کورنۀ له غؤو او نورو خگخه عبارت دی، په دیگ أول معرفي کوي:

۱- عبدالقادر خان ختگک

۲- اشرف خان هجري

۳- صدرخان ختگک

۴- سکندر خان ختگک

دا د خوشال خان ختگک زامن او د ده دمکتب پیروان دي، سربیگره پر دیگ د خوشال د سبک نور پیروان په دیگ أول معرفي کوي:

۱- یحیی اخندزاده

۲- خواجه محمد بنکگش

۳- معزالله

۴- عثمان

۵- اودل

۶- اشرف

۷- فاضل

۸- ابراهیم

گ۹- فضیل

۱۰- حسین

۱۱- مهین

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲- عصام
۱۳- ابو القاسم
۱۴- فتح علي
۱۵- علیم

تر خوشال بابا وروسته د رحمان بابا پر ژوند او ادبي سبک رنګا اچوي او تشریح کوي ییګ.

د رحمان بابا په باب وایي چیګ شاعر له روح خګخه الهام اخلي، له مادي کثافاتو حګان لریګ کوي، دده د شاعرة د بیان طرز سلیس، ساده او روان دی. د عشق په جهان کیګ واقعیت ته ګګوري، روحي عشق او الهام د ژوندانه محور ګګنګي او یقین او ایمان پر خالي عقل لوؤ ګګنګي.

د ددیګ مکتب نومیالي پیروان په دیګ أول په ګګوته کوي:

۱- عبدالرحیم هوتک
۲- احمد شاه بابا
۳- اخوند ګګدا
۴- عبدالعظیم
۵- میانعیم
۶- ملا جمعه
۷- عبدالنبي
۸- شیګر محمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- مطیع الله
۱۰- قاسم علي اپریدی
۱۱- یونس
۱۲- غفور
۱۳- صدیق
۱۴- شهنواز
۱۵- حافظ الپوري

تر رحمان بابا وروسته د پیر محمد کاکړ پر شخصیت او سبک خبرېګ کوي او وايي چېګ د پیرمحمد کاکړ په شاعرة کېګ أیګر نازکه عشقي احساسات خګرکګند یګاِي، استعارات او تشبیهات ییګ طبیعي رنګګ لري، الفاظ ییګ شفاف او خګرکګند دي. د تصویر او تجسیم لپاره خاص لغات کاروي، د اخلاقي تلقین لپاره هم داسیګ الفاظ نه کاروي چیګ د تګولنیګ تر حدودو بهر وي. ددیګ سبک او مکتب پیروان په دیګ أول دي:

۱- شمس الدین کاکړ
۲- کګل محمد
۳- سردار مهردل خان مشرقي

تر دې وروسته حمید مومند معرفي کوي او د هغه د سبک په باب وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((خیالپالنه یا خیال پردازي د دیګ سبک غټګه ځګانګګونه ده، اغراق او مبالغه ییګ بل خصوصیت دی، تلازم په کیګ په شګه أول مراعتیګإي، مثل او ممثل، لازم او ملزوم او ناتج او منتج، دغه راز أیګریګ نادریګ تشبه ګګانیګ او استعاریګ په کیګ کارول کیګإي.))

د دیګ سبک پیروان په دیګ أول دي:

۱- کاظم خان شیدا

۲- محمدی

۳- میرزا حنان

۴- حاجي عبدالله محزون

۵- کاظم خان

۶- کامګګار

۷- ملا محمد اکرم

۸- صمد

تر حمید وروسته د قلندر سبک را پیګژني. قلندر (۱۱۰۰هـ) په حدودو کیګ په پیګشګور کیګ اوسیګده، په تګبر اپریدی و، استاد حبیبي ییګ د ژوند په هکله وایي:

((قلندر د میرا په نامه یو مرشد درلود چیګ له هغه سره ییګ مینه د جنون تر حده رسیګدلیګ وه، دده عشق اوإدیګإي او أیګر سوزنده مراحل وهي، قلندر هر وخت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوات کیګ د میرا د دیدن لپاره د یویګ تپیګ پر سر منتظر پاتیګ کیګإي او په پای کیګ په أیګر حسرت، نهیلة او ناکامة سره مري او په همغیګ تپیګ کیګ خاورو ته سپارل کیګإي، کله چیګ ییګ میرا خاورو ته ورحګي، او شګکیګ تویوي، دمینیګ او عشق جذابیت دی هم راکاإي او مري او دقلندر ترخګنکګ خاورو ته سپارل کیګإي.)) [1]

د استاد حبیبي په نظر، سره له دیګ چیګ قلندر د حمید د سبک تابع دی، خو د هغه د سوزنده عشق له کبله په خپله د یو سبک د رامنحګته کیګدو سبب شوی، چیګ دعشق همدا سوز او زخمي احساسات ییګ په شعرونو کیګ شګکاري، ده په پشګتو کیګ یو مخصوص بحر رامنحګته کؤی چیګ ملي وزن لري. په پشګتو کیګ ملا حسن اسحق زی او ملا صالح محمد داوی پر دیګ بریالي شوي چیګ د قلندر د سبک په خګیګر شاعري وکؤي.

د حماسیونو سبک:

استاد حبیبي هغه شاعران چیګ حماسي شعرونه ییګ ویلي، خو په مشخص أول د کوم مشهور شاعر د سبک تابع نه

---

[1] کابل کالنة، ۱۳۱۹، ۲۱۷مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، هغـه ييـګ د حماسـيونو تـر عنـوان لانـديګ پـه جلاکتـه کګـورة کيـګ راوؤي، پـه ديـګ شـاعرانو کيـګ دغـه شـاعران شامل دي:

۱- برهانخان
۲- مسعود ککګل ياسيني
۳- نورالدين
۴- زاهدخان ابراهيمزى
۵- عزيزخان رنګاخيګل
۶- سپينه
۷- ملاله

د داستان ويونکو سبک:

د پشـګتو ادبيـاتو پـه لرغونيـګ او منحګنـة دوره کيـګ يـو شميګر داسيګ شاعران شته، چيګ حګينيګ کيسيګ ييګ پـه نظـم را اؤولـي يـا داسـتاني کـؤي دي، اسـتاد حبيبـي دوى د داسـتان ويونکـو د سـبک تـر نامـه لانـديګ مطالعـه کـؤي او دهغـوى ژونـد ييـګ تشـريح کـؤى دى. دغـه لانـدې شـاعران يـا ناظمان په ديګ ألـه کيګ شامل دي:

۱- باى خان
۲- مياعمر خګمکنى

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- اما الدین
۴- ارسلا
۵- فیاض
۶- مسعود
۷- غلام محمد
۸- نور
۹- احمد اخون خیگل
۱۰- رحمت داوی
۱۱- ملا احمد خان
۱۲- رحمت
۱۳- ملا نعمت الله
۱۴- ملا احمد.

د عوامو سبک:

استاد حبیبي په پشگتو ادبیاتو کیگ د عوامو د سبک تر عنوان لاندیگ یو بل سبک ته هم پام کؤی او هغه ییگ خگیگؤلی دی، استاد حبیبي دا د پشگتو د ملي شاعرة تر تگولو غوره ذخیره بولي، چیگ د خلکو په بیگلابیگلو طبقو کیگ أیگر عام مقبولیت لري، دا شعرونه خپل حگانکگؤي وزنونه لري، چیگ یوازیگ ملي وزنونه دي ، هره ترانه، هر وزن

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بحر ییګ خپل خاص اهنګګ لري، په دیګ وزنونو کیګ بیګلابیګل عشقي، حماسي، اخلاقي او نور مسایل بیان شوي دي، دا شعرونه حګانګګؤی جذابیت او زؤه راکشګون لري، ددیګ سبک حګینیګ مشهور لارویان دادي:

۱- کمال
۲- محمدی
۳- میرا
۴- عبدالله نورزی
۵- خدای رحیم اکاخیګل
۶- عبدالودود ستریاني
۷- ملا حیران
۸- ملا خواجه محمد
۹- صدیق اخندزاده هوتک
۱۰- سلیم زمین داوری
۱۱- ملا عبدالرحمن
۱۲- محمدایوب بؤیګخګ
۱۳- طالب
۱۴- توکل د شګیګویګ
۱۵- سردار پردل خان
۱۶- ملا شیرمحمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷- برخوردار
۱۸- فیض الله
۱۹- سید کمال
۲۰- محمد یار صاحب زاده
۲۱- ملازاهد اندؤ
۲۲- محمد دین
۲۳- نوروز.

د استاد حبیبي تر دیگ خگیگؤنیگ، ویگش، تحلیل او ارزونیگ وروسته راحگو پر همدیگ لیکنیگ خپل نظر او ارزونیگ ته چیگ ایا دا لیکنه د تحقیق له اوسنیو اصولو سره خگومره برابره او خگومره دهغو په تول تللیگ ده؟ لوی استاد حبیبي ته خدای(ج) یو خارق العاده استعداد ورکؤی و، ده د خپل استعداد یوه درنه برخه همدیگ تحقیق ته بیگله کؤیگ، ((تاریخچه سبکهای اشعار پشتو)) هم دده یوه غوره تحقیقي او تحلیلي لیکنه یا رساله ده. سره له دیگ چیگ دا لیکنه یا کتابکگوتگی له نن (۱۳۸۲ل کال) خگخه اوه شپیگته (۶۷) کاله دمخه لیکل شوی او دا داسیگ مهال و چیگ د افغانستان د پشگتو او دري ادبیاتو په باب تگولیگ د کگوتو په شمار تحقیقي لیکنیگ نه ویگ شویگ، خو استاد حبیبي د هغه نبوغ له مخیگ چیگ درلود ییگ داسیگ تحقیقي لیکنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کؤیگ، چیگ اوس لا هم نویگ ده او د تحقیق له معاصرو او نویو اصولو سره هم شگه سمون خوري، د تحقیق د کگنگو اصولو له جملیگ خگخه حگینیگ مهم اصول دادي، چیگ یو تحقیقي اثر پر یویگ سریزیگ پیل کیگإي، چیگ لیکوال په کیگ د منابعو د یادونیگ ترخگنکگ د اثر د لیکلو ضرورت په کگوته کوي، دکتاب اصل متن چیگ د تحقیق اساسي برخه ده او تگولیگ پوشگتنیگ حگوابوي او د کتاب یا لیکنیگ وروستة برخه پاییزه یا نتیجه چیگ لیکوال په کیگ معمولاً د خپل کار ارزونه کوي او پر خگه شي چیگ نه دی بریالی شوی، د هغو یادونه کوي چیگ په اینده کیگ ییگ اصلاح کوي او یا ییگ هم نورو ته د سمون سپارشگتنه کوي.

د استاد دا لیکنه د تحقیق د نورو اصولو ترخگنکگ دا پورتني اصلونه هم لري، په پیل کیگ یوه سریزه راغلیگ چیگ د دیگ لیکنیگ ضرورت ته ییگ کگوته نیولیگ او د هغیگ تشیگ یادونه ییگ کؤیگ چیگ د ملي ژبیگ د ادبیاتو د پیگژندنیگ په برخه کیگ دا وخت موجوده وه. استاد حبیبي مخکیگ تر دیگ چیگ د پشگتو شعرونو د سبکونو پر پیگژندنیگ پیل وکؤي، خپله په عام أول د سبکونو د رامنحگته کیگدو علتونه بیانوي او سبکونه راپیگژني، بیا د همغو عواملو په رنگا کیگ د پشگتو شاعرة

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیګلابیګل سبکونه دهغو بنسټګګګر، دکلام بیګلګګیګ او د هغو مشخصات په کګوته کوي. هر سبک چیګ راپیګژني دهغه بکګرونأ (شالید) هم راپیګژني، لوستونکي ته د لوستو پر وخت داسیګ ابهام نه پریګإدي چیګ هغه ته د پوشګتنیګ سبب شي. د یویګ شګیګ تحقیقي لیکنیګ یوه حګانکګؤتیا همداده چیګ حقیقت باید معلوم کؤي، اصلاً دتحقیق تعریف هم دادی چیګ ((د یویګ تګاکلیګ موضوع په باب رشګتینیګ، ژوره او عالمانه پلتګنه ده چیګ په هغیګ کیګ واقعیتونه، معناویګ او تطبیقي مواد هم تر ازموینیګ لاندیګ نیول کیګإي.))(۱) د استاد حبیبي دا لیکنه دتحقیق له همدیګ تعریف سره پوره پوره سمون خوري، د یویګ تحقیقي لیکنیګ لپاره حګینیګ معیارونه او حګانکګؤتیاویګ شته چیګ دلته ییګ یادونه کوو او بیا کګورو چیګ دا حګانکګؤتیاویګ خګومره د استاد حبیبي پر دیګ لیکنه د تطبیق وؤ دي:

۱- خګیګؤنه به د یویګ تګاکلیګ مسالیګ پر محور خګرخي:

(۱) سرمحقق زلمی هیګواد مل، د پشګتو خګانکګیګ دماسترۀ دوریګ د خګیګؤنیګ میتودولوژي مضمون، لکچر نوتګ، (۱) مخ، ۱۳۸۲ل کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د استاد حبيبي ((د پشـگتو شعرونو د سبكونو تاريخچـه))
يوازيــگ همــدا موضــوع خگيگــؤي او يــا لإ تــر لإه هغــه
موضوعككگانيگ چيگ له ديگ سبكونو سره تؤليگ دي، دی
هيگخگكله له موضوع نه خارجيگإي او نـه يـوه موضـوع پـه بـل
متن وركگأوي او نه حاشييگ يا لمنليكونه وركوي.

٢- پـه خگيگؤنـه كيـگ بـه يـو ابتكـاراو نويتـوب موجود وي.

دويم معيار خو سل پـه سلو كيـگ حگكه پـر ديـگ ليكنـه د
تطبيق وؤ دی چيگ ترديگ دمخه هيگچا هم پـه تيگـره بيـا پـه
دري ژبه د پشگتو شعرونو د سبكونو پـه باب دومره جامع ليكنه
او تحليـل نـه دی كـؤی. دا لومؤنـة ليكنـه ده چيـگ پـه دري ژبـه
نسـبتاً پـه تفصـيل سـره د پشـگتو شـاعرة پـر عـام تعـارف او د
سبكونو پـه باب پـه خاص أول رنگا اچوي او د ليكنيـگ پـه متـن
كيـگ راغلي شعرونه هم لـه دري ژباؤيـگ سره راوؤل كيگإي،
دلته دري ژبي نه يوازيگ د پشگتو شاعرة له سبكونو ، بلكيگ
دهر شاعر د شعرونو لـه فكري محتـوا سره هم پـه شگه أول اشـنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیگاږي، د یویـگ ژبیـگ شـاعري د بلیـگ ژبیـگ ویـونکي تـه ورپیـگژندنه هغه هم پر هغه مهال خپله یو نوشگت دی.

۳- خگیگؤنه به د یو ذهني استعجاب پر روحیه ولاؤه وي:

د استاد هـره لیکنـه پـر ذهنـي اسـتحکام او تمرکـز ولاؤه ده، نویوالی په کیگ شته، ذهني پاشلتیا او لـه یویـگ موضوع سره د نورو موضوعکگانو کگأون پـه کیـگ نـه شـته او خگـه چیـگ د لوسـتونکي ضـرورت وي، هغـه د اسـتاد لـه لیکنیـگ ترلاسه کولای شي، ((د پشگتو شعرونو د سبکونو تاریخچه)) هم له دیگ أول لیکنو خگخه یوه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- خګیګڼه به له یوه ازاد فکر سره شروع کیګاږي:

د استاد حبیبي دا لیکنه د استاد حبیبي د خپل ازاد فکر زیګاږنده ده، دا سیګ نه ده چیګ چا پریګ د یو فکري قید او فشار په نتیجه کیګ لیکلیګ وي، هغه ذوق او علاقه چیګ استاد له ملي ژبیګ او ادب سره درلودله، دده فکر ییګ دیګ لیکنیګ هخګولی دی.

۵- خګیګڼه به پر دغسیګ یو ذهنیت متکي وي چیګ کګویا په طبیعت کیګ هر خګه د یوه نظم او قانون تابع دی:

د استاد لیکنه هم د یوه نظم او سیستم تابع ده، له تاریخي تسلسل خګخه نیولیګ بیا د شعرونو د تشابه له مخیګ یو نظم تعقیبوي، د بیتګ نیکه له مناجاتو نیولګیګ او بیا تر وروستي هغه شاعر پوریګ چیګ دا وخت ییګ ده ته معلومات شوني وو، تګول په ترتیب او نظم سره راغلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- د څېړنې مقصد به د قوانينو او عمومي پرنسيپونو رابرسېره کول وي:

استاد حبيبي په خپله دې ليکنه کې هم د تحقيق قوانينو او پرنسيپونو رعايت کړى او هم يې د تحقيق لپاره پرنسيپونه په ګوته کړي، د ساري په اول چې کله د يوه سبک يادونه کوي، لومړى د هغه سبک مشخصات بيانوي او هر هغه شاعر او د هغه کلام چې همغه ځانګړنې ولري، په هغه سبک کې شاملوي.

۷- په څېړنې کې به علت او معلول څرګندول کېږي:

د استاد حبيبي په دې ليکنه کې چې سبکونو ته ځانګړې شوې، د هر سبک د رامنځته کېدو علتونه په ګوته شوي، دعوامو شاعري، په ملي اوازانو کې شاعري او همدارنګه له نورو ژبو راغلي شعري

(c) ketabton.com: The Digital Library

فورمونـه یـا عروضـي شـاعري او د هغـو علتونـه تګـول واضـح شوي دي.

۸- په خګیګؤنه کیګ به له اندازه کولو خګخه کار اخیستل کیګإي:

پـه تګـولنیزو او ادبـي خګیګؤنـو کیـګ ارزونـه د فزیکـي مقیاس په معیار نه وي، بلکیګ د اثر کمي او کیفي اؤخ ته پـه کیګ کتنه کیګإي، استاد حبیبي د پشګتو ادبیاتو د هر سبک په باب یو عمومي جاج وؤاندیګ کؤی او له کمي او کیفي پلوه بییګ د یو سبک پلویان شمیګرلي او د اثارو پـر خګـومره والـي بییګ بحث کؤی دی.

۹- پـه خګیګؤنـه کیـګ بـه شعوري تکتیـک خګخـه کګتګه پورته کیګإي:

دا چیګ یوه لیکنه د خګه لپاره کیګإي، خګه وخت کیګإي او ولیـګ کیګـإي؟ دیـګ تـه اسـتاد حبیبـي د خپلیـګ دیـګ لیکنیـګ پـه سـریزه کیـګ هـم اشـاره کؤیـګ، دده لـه اهـدافو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خګخـه يـوه موخـه داده چيـګ نـور خلـک د خپلـو ادبيـاتو لـه ماهيت، ارزښګت او کيفيت خګخه خبر کؤي او پـه ديـګ کـار کيګ أيګر بريالی شوی دی.

د يويـــګ شـــګيګ تحقيقـــي ليکنيـــګ تـــر خګنکـــګ خګيګـؤونکي يـا محقـق يـو لـؤ صـفتونه لـري، کـه چيګريـګ خګيګـــؤونکی د هغـــو خګشـــګتن وي نـــو کيګـــدی شـــي د خګيګؤنيـــګ پـــه تـــول پـــوره ليکنـــه وکـــؤي. اول دا چيـــګ خګيګؤونکی بايد پر خپله موضوع پوره لاس بری او حاکميت ولـــري، د امانـــت ســـاتونکی او د همکـــارة پـــالونکی وي. خګيګؤونکی بايد تعصب ونه لري او پـه خګيګؤنـه کيـګ بايـد حګان له هر أول تعلقاتو لريګ وساتي او بيګ طرفه وي، منطق او استدلال ولري، بيان بيګ صريح او خګرګګند وي، رياکـار نـه وي، زغـم او حوصـله ولـري، د علـم ژبـه بيـګ بـايـد زده وي او نـور...))[1] مـوإ چيـګ د يـو محقـق لپـاره پورتنيـو صـفاتو تـه ګګورو، نـو دا تګـول او تـر ديـګ زيـات پـه لـوی اسـتاد حبيبي کيګ ليدل کيګإي، هغه پر خپليګ تګاګليګ موضوع دومره لاس بری دی چيګ تر ده دمخه چا پـه پشـګتو ادبيـاتو کيـګ پـر داسيګ مسايلو دومره ليکنيـګ نـه دي کؤي، حګينيـګ ادبي

(۱) - سرمحقق زلمی هيګواد مل، د پشګتو خګانګګيګ د ماسترة دوريګ د متن خګيګؤنيګ د ميتودولوژی مضمون لکچر نوتګ، ۱۳۸۲ل کال (۲) مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پانګګیګ خپله د لومړي حګل لپاره د استاد حبیبي لاس ته ورغلي او ده لومړی حګل تشریح کړي او خلکو ته ییګ وړاندیګ کړي دي، دده د تحقیق په نتیجه کیګ د پښتو ادبیاتو أیګر تیاره کګوتګونه روښګانه شوي، د هر متن په انتقال کیګ ییګ له أیګریګ امانتدارة کار اخیستی او ان د تذکرة الاولیا د لیک پر لوستلو ییګ خو ییګ أیګر وخت تیګر کړی او أیګر کړاو ییګ کګاللی دی. استاد حبیبي د افغانستان او سیمیګ یو لوی عالم و او د عالم یو خصلت داوي چیګ پر علمي ارزښګتونو ولاړ وي او د مسایلو په تحلیل کیګ له تعصب خګخه کار نه اخلي، د دیګ لیکنیګ ژبه خورا فصیحه او بلیغه ده، هیګخګ أول ابهام او پوښګتنو ته ییګ حګای نه دی پریګ ایشګی، لنأه دا چیګ د یوه محقق لپاره چیګ خګه حګانکګؤتیاویګ په کار دي هغه تګولیګ د استاد په وجود کیګ خوندي ویګ او کګه د ده خپل حګانکګؤی استعداد او نبوغ ورسره یو حګای کړو، نو خبره تردیګ نوره هم اوچتیګإي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شکل له پلوه د استاد حبیبي د دیګ لیکنیګ خګرنککګوالی:

په عام أول یوه خګیګؤنه د شکل له مخیګ په دوه أوله ترسره کیګإي: ((کتابي یا کتابتوني تحقیق او بل ییګ ساحه یي تحقیق دی)) د استاد حبیبي ((د پشګتو شعرونو د سبکونو تاریخچه)) د شکل له مخیګ دا دواؤه حالتونه رانغاؤي. استاد حبیبي هم له بیګلا بیګلو کتابونو، اخحګونو خګخه کګتګه پورته کؤیګ او هم ییګ له خپلو هغو اثارو خګخه کګتګه اخیستیګ، چیګ ده ورپسیګ بیګلا بیګلیګ سیمیګ پلتګلي او ترلاسه کؤي، لکه، تذکرة الاولیا چیګ یوازیګ خګلور پانګیګ یا اته مخه ییګ د استاد حبیبي لاس ته ورغلي او ترده دمخه دچا لاس ته نه وه ورغلیګ او نه ییګ تریګ معلومات درلودل. دلومؤي حګل لپاره استاد حبیبي د تذکرة الاولیا په باب خګیګؤنه او شننه وؤاندیګ کؤه او په همدیګ لیکنه کیګ هم د تذکرة الاولیا پانګیګ معرفي شویګ، شعرونه ییګ په دري ژبه واؤول شول، تحلیل او ارزونه ییګ وشوه، مخکیګ تردیګ چیګ تذکرة الاولیا د پشګتانه شعرا په لومؤي تګوک کیګ پر ۱۳۲۰ کال چاپ شي، دلته ییګ پر ۱۳۱۹ل کال په کابل کالنة چاپ کؤه او دا تحقیقي لیکنه ییګ د شعرونو د سبکونو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیگژندنیگ په اؤه وکؤه، د یادونیگ وؤ ده، چیگ تذکرة الاولیا د ساحه یي تحقیق په لؤ کیگ دهلمند دناویگ د ادم خان په کلي کیگ د زؤوکتابونو د پلتگلو پرمهال د لوی استاد پوهاند علامه عبدالحی حبیبي کگوتو ته ورغلیگ ده.

دا چیگ استاد په خپله دیگ لیکنه کیگ له نورو کگنگو اثارو لکه ((تمدن های اولیه، د کگوستاولوبون اثر، تاریخ تمدن هند، طبقات ناصري، ائین اکبري، حیات افغاني، حدو العالم من المشرق الی المغرب، تاریخ مرصع، د پشگتونخوا دشعر هارو بهار، کلید افغانی)) او نورو أیگرو چاپي اثارو خگخه کگتگه پورته کؤیگ ده، نو دا برخه ییگ د کتابي تحقیق برخه جوؤوي، له تذکرة الابرار ولاشرار، مخزن الاسلام او د حگینو نورو اثارو له قلمي نسخو خگخه ییگ هم کگتگه اخیستیگ ده. نو په دیگ أول ویلای شو چیگ استاد د خگیگؤنیگ له دواؤو أولونو کتابي (کتابتوني) او ساحه یي خگخه په دیگ لیکنه کیگ کار اخیستی دی.

استاد حبیبي د خگیگؤنو دمیتودونو په برخه کیگ په خپله دیگ لیکنه کیگ له تاریخي او تشریحي میتود خگخه کار اخیستی دی، یانیگ هم ییگ موضوع له تاریخي پلوه خگیگؤلیگ او تاریخي قدامت ییگ په پام کیگ نیولی او هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ییګ شاعري د شکل او محتوا له مخیګ تشریح او ألبندي کؤیګ ده، د یو سبک توپیر ییګ له بل سره تشریح کؤی دی.

خګرنکګه چیګ دا لیکنه له او سمهال (۱۳۸۲) خګخه (۲۷) کاله دمخه تر سره شویګ او پر همغه مهال چاپ شویګ، نو دا وخت چیګ له استاد حبیبي سره کوم اثار موجود وو، د همغو په رنګا کیګ ییګ د پشګتو ادبیاتو تاریخي دوریګ ویګشلیګ، خو کله چیګ تر دیګ لیکنیګ نإدیګ دوه کاله وروسته د (محمد هوتک پتګه خزانه) د استاد حبیبي لاسته ورغله او په پتګه خزانه کیګ د امیر کروؤ د شعر په شتوالي سره د پشګتو دلاسته راغلیګ لیکلیګ شاعرة نیګتګه (۱۳۹) هـ ق کال ورسیګده، نو بیا په دیګ لیکنه کیګ راغلی ویګش، خپله خپل رنګګ بایلي. د پشګتو ادبیاتو دتاریخي دورو په باب نورو پوهانو هم خپل نظرونه خګرګګند کؤي او ددوی په نظرونو کیګ أیګر توپیرونه او تضادونه شته او د معاصرو ادبپوهانو له نظره کره کتنه غواؤي، له نیګګه مرغه زموإ د ادبیاتو د معاصر دوران یو لوی ادبپوه مرحوم کاندید اکاأمیسن محمدصدیق روهي د پشګتو ادبیاتو دتاریخي دورو د تګاکنیګ په اؤه د تګولو پشګتو ادبپوهانو نظرونه سره راتګول کؤي او هر یو ییګ بیګلابیګل تحلیل کؤی، شنلی او ارزولی دی، مشترک تګګي او د ادبپوهنیګ له

(c) ketabton.com: The Digital Library

معیارونو سره سم ییگ منطقي نظرونه سره یوحگای کؤي او په پای کیگ ییگ یوه نسبتاً معقوله لار ایستلیگ، استاد روهي د پښتو ادبیاتو دتاریخي دورو ویگش په خپل اثر ((د پښتو ادبیاتو تاریخ معاصره دوره)) کیگ راوؤی او په مجموعي أول ییگ پښتو ادبیات پر دریو لویو دورو (لرغونیگ، منحگنة او معاصره) ویگشلي چیگ منحگنة او معاصره ییگ بیا په خپل وار پر خگو نورو پؤاوونو ویگشلي دي، نو زما په نظر د ادبیاتو د دورو د ویگش په اؤه دا وروستی ویگش تر تگولو غوره او منطقي شگکاري.

د مکتبونو او سبکونو په اؤه سره له دیگ چیگ استاد حبیبي یو شگه ویگش کؤی او دا ویگش پر داسیگ مهال شوی چیگ د مکتب او سبک د توپیر او تعبیر په اؤه په پښتو ادبیاتو کیگ هیگخگ لیکنه نه وه شویگ او استاد په دیگ برخه کیگ لومؤني پاخه کگامونه پورته کؤل، خو د سبک پیگژندنیگ او مکتب پیگژندنیگ د اوسنیو معیارونو له مخیگ کیگدی شي د استاد حبیبي په ویگش کیگ یو خگه تغیر راشي، خو لکه خگنکگه چیگ استاد په سریزه کیگ ورته اشاره کؤیگ، چیگ دا لیکنه د یوه ضرورت له مخیگ ترسره شوه او کیگدی شي له نیمکگؤتیاوو به تشه نه وي او دا نو بیا د نورو کار دی چیگ دا نیمکگؤتیاویگ پسیگ حل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـوَي. دغـه راز اسـتاد د يـوه تحقيقـي اثـر د اصـولو مطـابق د خپليـګ ليکنيـګ پـه پـای کيـګ نتيجـه او يـا د خپـل بحث خلاصه هم وؤانديګ کؤيـګ چيګ د خپليګ ديګ ليکنيـګ نچـوؤ ييـګ راکشـګلی او پـه ديـګ کيـګ ييـګ يـو حګـل بيـا تګولو سبکونو ته په لنأيز سره اشاره کؤيګ ده.

د يادونيګ وؤ ده چيګ د استاد حبيبي دا ليکنـه دتـاريخ پـه بيګلابيګلـو پؤاوونـو کيـګ د پشـګتو شـعرونو پـر خګرنکګوالي، په تيګره بيا پر سبکونو رنګا اچوي، خو ليکنـه پـه دري ژبـه ده او تګـول هغـه شـعرونه چيـګ پـه مـتن کيـګ پـه پشګتو ژبه راغلي، په دري ژبه دهغو منثوره ترجمـه او مانـا هـم شويګ ده، په ديګ أول که يو دري ژبی پر پشګتو شعر د بحث خګرنکګوالی مطالعه کوي، نو د پشګتو شعر محتوا تـه هـم پـه شګه أول ور داخليګدی شي.

په پای کيګ زه د يوه لوستونکي په توګګه وايم چيګ د استاد حبيبي پر ديګ ليکنيګ که خګه هم د يويګ پيګؤة له نإديګ خګخه دري برخيګ تيګريګ، خو بيا ييګ هم خپل ارزشګت او ماهيت په کلکه ساتلی دی، بايد په پشګتو ژبه هم وژباؤل شي او موإ خپل حګوان نسل او د ادبياتو لارويانو ته خګرکګنده کؤو چيګ زموإ نابغه محقق چيګ اووه شپيګته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاله دمخه خگه لیکلي، هغه اوس هم د اوسني معاصر تحقیق
له اصولو سره تر أیگره حده برابر او په تول پوره او کره دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تذکرة الاولیا ځانګړتیا او لرغونتیا

((تذکرة الاولیا)) د پښتو ادب لومړنۍ لاسته راغلې ادبي تذکره ده چې د بارک خان ماکو سابزي زوی (سلیمان ماکو) لیکلې ده. د تذکرة الاولیا د لیکلو تکل په خپله د سلیمان ماکو په وینا له (۶۱۲هـ ق) کال څخه شوی دی، دا چې تذکرة الاولیا د کوم کال پر کومه نېټه بشپړه شوې؟ ددې یادونه په تذکرة الاولیا کې نه ده راغلې، خو د پښتو ادبیاتو څېړونکي د تذکرة الاولیا د لیکلو نېټه همدا (۶۱۲هـ ق) کال شاخوا مهالګڼي. تذکرة الاولیا ته ځکه د پښتو ادبیاتو لرغوني او لومړنۍ ادبي تذکره وایو چې تر دې دمخه د پښتو ادبیاتو د لیکوالو کومه بله تذکره په لاس کې نه شته. یوازې د هاشم سروانې (د سالو وږمه) د یوې ادبي تذکرې یادونه شوې چې د هغې متن لا تراوسه ترلاسه شوی نه دی. نو په دې وجه تذکرة الاولیا په پښتو کې تر ټولو لرغونې لاسته راغلې تذکره ګڼل کېږي. دا تذکره چې ټولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلور پانې دي ټول (اته مخه) او ډک (اووه مخه) کېږي، د هلمند دناوې د ادم خان په کلي کې د زړو کتابونو د پلټلو پرمهال د لوی استاد پوهاند علامه عبدالحی حبیبي کوتو ته ورغلې، لومړی یې د پښتانه شعرا په لومړي ټوک کې پر ۱۳۲۰ ل کال چاپ کړې او بیا پر ۱۳۲۱ ل کال د استاد حبیبي له تعلیقاتو، شرحې او سریزې او اصل متن سره یوځای د سرمحقق زلمي هېوادمل په زیار چاپ شوې او دغه راز پر ۱۳۷۹ل کال یو ځل بیا دعلامه حبیبي د څېړنو دمرکز له خوا دهغې له انګلیسي متن سره یوځای چاپ شوې ده. سره له دې چې د تذکرة الاولیا یوازې (اووه ډک مخونه) ترلاسه شوي خو دا اووه مخونه هم له کلتوري، تاریخي، ادبي، عرفاني او ژبني پلوه د زیات ارزښت وړ دي. تذکرة الاولیا موږ په لومړي ګام کې پر دوو برخو وېشلای شو:

الف- د سلیمان ماکو خپله لیکنه چې په نثر ده او د شاعرانو ژوند لیک په کې راغلی دی.

ب- په تذکره کې د شاعرانو راغلی کلام چې په نظم دی.

الف- د سلیمان ماکو نثر: په عمومي ډول د سلیمان ماکو نثر خوږ، روان، ساده او له ځانګړي اهنګه ډک دی. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاصو ځایونو کې يې سجع کارولې چې نثر ته يې زيات ښکلا وربښلې ده.

دلته به د سليمان ماکو د نثر څو جملې راوړو او بيا به وروسته دده د نثر پر ځرنګوالي بحث وکړو.

((... زه غريب خاوري سليمان زوی د بارک خان ماکو سابزي چې په وياله د ارغستان هوسېږم او په دې مزکو پايېږم، په سن دولس شپږ سوه دهجري تللی وم او د پښتنخا په راغو او کليو ګرځېدم او مراقد د اوليا او واصلينو مې پلټل او په هر لوري مې کاملان موندل، او ددوی په خدمت کې خاکپای وم او هر کله په سلام ورته ولاړ...))

((... نقل هسې کاندي يارانو چې په روزګار د شيخ بيټني کې د ده ورور چې سړبن نومېد، او پرشيخ هم خورا ګران و، سړبن نه درلود زامن او هر کله به ويل خپل ورور ته...))

((... نقل کاوه سي چې په روزګار د غازي شهاب الدين چې پر کفر يرغل و، شيخ ملکيار چې غرشين ستانه و هم ملګری و د شهاب الدين چې په ډيلي کې هغه ستر واکمن تاټوبی ور وښانده، او هم هورې مړ سو...))

(c) ketabton.com: The Digital Library

((... نقل کاوه سي چې بختيار مې ستر ستانه و ، له ده نه څرګند سوي دي، هغه کرامات چې مو وکتل او وويل...))

پورتنيو څو جملو او د سليمان ماکو نثر ته چې مونږ په عمومي ډول نظر کوو ، نو له ژبني پلوه دماکو نثر د دريو ژبو له لغتونو څخه جوړ دی. الف- پښتو ، ب- عربي، ج- فارسي. دګرامري جوړښت له مخې هم د پښتو له اوسنی محاورې سره توپير لري- هـ- ځينې پخوانی متروکې کلمې هم لري چې دلته پرې رڼا اچوو:

الف- د سليمان دنثر پښتو لغتونه: که په عمومي ډول د سليمان ماکو نثر ارزول کېږي، نو دا تقريباً په نږه پښتو نثرونو کې حسابېدلای شي، ځکه دپرديو ژبو تاثيرات پرې ډېر کم دي او ان که اوس هم څوک يو پښتو نثر ليکي، نو دنورو ژبو دومره کلمې به ضرور په کې کاروي، لکه خپله چې زه دا ليکنه کوم په عادي ډول رانه د نورو ژبو کلمې کارول کېږي، نو د سليمان ماکو له نثر څخه دا سې ښکاري چې هغه وخت د پرديو ژبو (عربي او فارسي) تاثيرات پر پښتني ادبي چاپېريال وو ، خو دومره زيات نه وو چې ټول نثر متاثر کړي. دلته به دده د نثر سوچه پښتو لغتونو ته اشاره وکړم: لوی، استازی، روښان،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویاله، هوسېږم، خاورې، راغه، کلی، پلتهل، لوری، موندل، ځښتن، پاځېدل، وینا، لولي، شپه، ستانه، کول، سندرې، یرغل، غرشین، ملګری، ستر، واکمن، بری، مروړل، پاړکی، څرګند، مېشت او داسې نور...

د سلیمان ماکو په نثر کې کارول شوي اکثره پښتو لغتونه اوس هم په خپله هماغه پخوانۍ مانا او مفهوم او هماغه شکل کارول کېږي. د سلیمان ماکو د نثر له پوخوالي څخه داسې ښکاري چې پښتو نثر به تر دې پخوا ښه اوږد مزل کړی وي، چې د سلیمان ماکو د مهال داسې پخې مرحلې ته رسېدلی دی.

ب-د سلیمان ماکو په نثر کې عربي لغتونه: د سلیمان ماکو په نثر کې یو شمېر عربي لغتونه هم شته، خو دا اکثره داسې لغتونه دي چې مذهبي او عقیده یې مفاهیم لېږدوي، دا ډول لغتونه اکثره اوس هم د مذهبي اصطلاحاتو په بڼه موجود دي او ترجمه یا اړولونه یې ډېر ممکن نه برېښي.

عربي ژبې د اسلام تر راتګ وروسته په افغانستان کې خپلې اغېزې وښندلې، دا اغېزې لومړی پر فارسي ژبه او وروسته پر پښتو ژبې محسوسې شوې، خو د پښتو په اړول یې پر فارسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه اوس هم تاثیرات زیات دي. دلته به څو عربي لغتونو ته اشاره وکړو:

قدوة الواصلین، مراقد، حمد، برکت، نصیب، صلی الله علیه وسلم، غریب، هجري، اولیا، آل، اما بعد، نقل، عبادت، مبارک، واقع، قبول، کفر، شیخ او ځینې نور...

ج-د سلیمان ماکو په نثر کې فارسي لغتونه: د سلیمان ماکو په نثر کې د عربي لغتونو په انډول فارسي لغتونه ډېر کم دي. خو د استاد علامه عبدالحی حبیبي په نظر د سلیمان ماکو پر نثر د فارسي ژبې د هغه وخت د نثر څه اغېزې شته، د سلیمان ماکو تر عصر نږدې دوه سوه کاله دمخه د غزنویانو په عصر کې فارسي نثر ډېر پرمختګ کړی و، ډېر روان ساده او عام فهمه و، لنډې لنډې جملې یې لرلې او له ابهام او تکلف څخه خالي و. د سلیمان ماکو نثر هم ساده، سلیس او روان دی، جملې یې هم لنډې لنډې دي، ابهام، تصنع او تکلف نه لري. دفارسي نثر دهغه وخت دخوږلنیو د څه ناڅه اغېزمنی ترڅنګ یو شمېر فارسي لغتونه هم د سلیمان په نثر کې لیدل کېږي، لکه: سپاس، خاکپای، بزرګ، روزګار، مهربان، درخواست او ځینې نور...

(c) ketabton.com: The Digital Library

د – د سليمان ماکو د نثر ګرامري جوړښت: سره له دې چې د ماکو نثر کې زياتره سوچه پښتو لغات کارېدلي او ليکني متن يې هم سړي ته ډېر خوند ورکوي، خو دې سره سره يې ليکنۍ بڼه له عامې محاورې او همدارنګه د پښتو ژبې له اوسني ګرامري جوړښت سره اړخ نه لګوي. د نثر دا حالت کېدی شي د دوو عواملو له وجې رامنځته شوی وي: کېدی شي د هغه وخت د پښتو محاورې ژبه همدا شان يادې ته ورته وه، يا هم نثر په دې بڼه ليکل کېده او يا هم د عربي ژبې تاثير پر فارسي او د فارسي هغې پر پښتو پرېوتی وي. د ماکو د نثر په ځينو جملو کې مبتدا او خبر، فاعل او فعل، مضاف او مضاف اليه سره وړاندې وروسته شوي دي. دا کار د پښتو له اوسني ګرامر جوړښت سره توپير لري، کېدی شي د لرغونې دورې نثر همدا بڼه درلوده. خو بيا هم د سليمان ماکو نثر، د پير روښان او د هغه د پلويانو او همدارنګه د اخوند درويزه او د هغه د پلويانو تر نثر ډېر زيات خوږ، سوچه او روان دی؛ تکلف، تصنع او ابهام په کې نه شته. دلته به د ماکو د نثر څو ترکيبونه راوړو او بيا به د پښتو ژبې د اوسني ګرامر جوړښت اصله بڼه هم ورسره وليکو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سلیمان ماکو نثر او سنی ګرامري جوړښت

وایم حمد و سپاس د لوی خاوند دلوی خاوند حمد وسپاس وایم
چې دی بادار د کونینو او رحمت د ثقلینو چې د کونینو بادار او د ثقلینو رحمت دی
په ویاله د ارغستان هوسېږم د ارغستان په ویاله هوسېږم
مراقد د اولیا او واصلینو مې پلټل د اولیا او واصلینو مراقد مې پلټل
او تناکې وچاودلې د پښتو او د پښتو تناکې مې وچاودلې
سرېن نه درلود زامن سرېن زامن نه درلودل
او هر کله به ویل خپل ورور ته او هر کله به یې خپل ورور ته ویل

او داسې نور ترکیبونه او نورې جملې. دلته موږ د سلیمان ماکو په نثر کې ګورو چې نثر له عامې محاورې څخه لرې شوی دی. په پښتو کې عامه قاعده همدا ده چې اول فاعل راځي بیا فعل، اول مبتدا وي او بیا خبر، خو د سلیمان په نثر کې دا قاعده تر ډېره حده معکوسه ده.

هـ - د سلمیان ماکو په نثر کې پخواني لغتونه: د سلیمان ماکو په نثر کې پر هغو سوچه پښتو کلمو سربېره چې اوس هم په پښتو کې استعمالېږي، ځینې داسې نور پښتو لغتونه هم شته چې یا اوس نه کارېږي او یا هم په لږ شان لفظي تغیر او تحول سره کارېږي، یانې متروکې کلمې په کې شته او

(c) ketabton.com: The Digital Library

متحولې کلمې هم په کې شته. دلته به دې ډول کلمو ته هم اشاره وکړو:

په تذکرة الاولیا کې	اوسنۍ بڼه
کارېدلې بڼه	
پښتنخا	پښتونخوا
مرستون	مرسته غوښتونکی
(په پخوانۍ بڼه اوس متروکه ده)	
لولې	ویلې
جوبله	(جنګ) پخوانۍ بڼه یې متروکه ده.
پپناه	پوه پنا
دښنه	دښمن
کتهارو	تورې (پخوانۍ بڼه یې اوس متروکه ده)
ډېر زښت	ډېر زیات
ګښون	شمېر
کول	کورنۍ
بمیا (بومیا)	لارښود (بمیا کلمه هم اوس متروکه ده)
وګروهېد	متعقد شو (دا بڼه هم اوس متروکه ده)

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ځینې نورې کلمې چې اوس یا متروکې دي او یا یې هم بڼه کې بدلون راغلی دی. په تذکرة الاولیا کې ددغسې مړو او پخوانیو کلمو شتوالی ددې تذکرې لرغونتیا او ځانګړتیا په ګوته کوي.

ب – په تذکرة الاولیا کې د نظم برخه: په تذکرة الاولیا کې د نثر په انډول د نظم برخه نوره هم نره او سوچه پښتو ده. ددې یوه وجه دا ده چې پښتانه شاعران له خپل ولس سره ګډ اوسېدل او ولس هغه وخت معمولاً د غرو په لمنو کې اوسېده. دغرو لمنې په طبیعي ډول د پردیو ژبو له اغېزو څخه لرې او خوندي وې. عربي او فارسي ژبو اکثره د دربارونو له لارې خپل تاثیرات ښندل، نو هغه شاعران چې له درباره لرې وو، له دې تاثیراتو خوندي وو. دا چې خپله د سلیمان ماکو په نثر کې دعربي او فارسي ژبې تاثیرات شته، ددې وجه داده چې کېدی شي، سلیمان ماکو دعربي او فارسي ژبو کتابونه لوستي وي او دا تاثیر یې ترې راخپل کړی وي. په تذکرة الاولیا کې ټول (څلور) ټوټې شعرونه راغلي دي. چې لومړی یې د بېټ نیکه مناجات دي، دویم یې د شیخ ملکیار غرشین یو پارکی دی، درېیم یې د شیخ اسماعیل یو پارکی او څلورم یې د قطب الدین بختیار یو نظم دی.

د بېټ نیکه په شعر کې یوازې د (خدایه) کلمه راغلې چې هغه هم له فارسي سره مشترکه ګڼل کېږي، نور په ټول شعر کې د بلې ژبې کلمه نه شته. د ملکیار غرشین په شعر کې د (اسلام) او (غازیانو)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلمې راغلي چې ريښه يې عربي ده، نور ټول شعر کې د بلې ژبې کلمه نه شته.

د شيخ اسماعيل په شعر کې يوازې د (ابليس) او (لعين) کلمې، چې عربي دي نور د بلې ژبې لغتونه په کې نه شته او د قطب الدين بختيار په شعر کې بيا ګرد سره د بلې ژبې کلمه نه شته، ټول سوچه پښتو لغتونه دي. له دې پورتنيو څرګندونو دا ښکاره کېږي چې په تذکرة الاوليا کې راغلي شعرونه (د قطب الدين بختيار له شعر پرته) چې له ماکو سره هم مهاله ګڼل کېږي، نور شعرونه د ماکو تر مهاله پخوا ويل شوي دي. ځکه نو دې ټولو شعرونو کې د پرديو ژبو تاثيرات له کومې يوې دوو کلمو پرته نه ترسترګو کېږي، زموږ له پورتنيو خبرو څخه دا نتيجه راځي چې په تذکرة الاوليا کې راغلي شعرونه د ماکو تر نثر پخواني او زيات سوچه دي او اکثره په ملي اوزانو کې دي، په خپله د سليمان نثر هم تر يوه حده سوچه، روان او شفاف ګڼل کېږي او د پښتو ډېر زاړه لغات په کې کارېدلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیخ میانور او خوشال ترمنځ دیني مناظره

لوی خان خوشال خان خټک ته لوی خدای(ج) یو فوق العاده او خارق العاده استعداد ورپه برخه کړی و. خوشال د همدغه خدای(ج) لورولي استعداد په برکت دومره لوی، څواړخیز او څو بعدیز شو چې د تېرو دریو سوو کلونو په بهیر کې یې پر شخصیت اند او فکر په سوونو څه چې په زرګونو لیکنې شوي خو بیا لاهم د خوشال حق نه دی ادا شوی او لا هم خوشال خلکو ته نوی دی او لا څېړنې او پلټنې ته اړتیا لري. زموږ په دودیزه ټولنه څوک فکر کولای شي چې یو صوفي، عابد او روحاني شخصیت دې لا د بزم او رزم جذبه او ولوله هم ولري او یا دې هم دجام او قام شاعر دخدای(ج) د مینې په خم کې دومره ډوب وي چې هر ظاهربین او ساده لید یې پر لیدلو بریالی کېدلای نه شي. د خوشال پر ټولنیز، سیاسي، ملي او فرهنګي شخصیت او دریځ ډېرې لیکنې شوې، خو د خوشال د دینداری، ایمانداری، دینپالنې (اسلامپالنې) او دینپوهنې برخه او اړخ لازیاتو، دقیقو او نویو څېړنو ته اړتیا لري. که موږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دينپوهنه کې د خوشال دفکر او خيال ژورو ته متوجه شو او هغه په ژور ډول تحليل کړو ، نو يو لوی (فقهي) خوشال به مو په نظر راشي.

د خوشال دستارنامه، دهغه ګڼ منظوم اثار لکه فضل نامه، غزلونه، قصيدې او رباعيات ټول ددې ښکارندوی دي چې خوشال د يو لوی فقهي عالم په توګه په اسلامپوهنه کې د يوې ژورې مطالعې خاوند و. څوک چې په دين (اسلام) کې پوره پوره مطالعه او ژورتيا ونه لري د فضل نامې غوندې يو مهم ديني اثر نه شي ليکلای او هغه هم بيا په نظم چې تر نثر يې ليکنه او مفهوم اخيستنه او رسونه طبعاً ډېره زياته مشکله ده.

موږ دلته د خوشال بابا د ديني معلوماتو او ژورتيا پر ټولو خواوو نه غږېږو او نه دا ليکنه ددې وس لري. يوازې د خوشال پر يوې مثنوي غږېږو چې دا مثنوي ديوې ديني مناظرې يو بشپړ تصوير راکوي. اصلي کيسه دا سې ده چې کله پير روښان دمغلو پر ضد خپل روحاني تحريک پيل کړی و ، نو کله چې دې تحريک زور واخيست، مغل واکمن وارخطا شول، څرنګه چې روښاني تحريک روحاني او اسلامي بڼه لرله نو مغلو فکر وکړ چې ددې تحريک دمخنيوي لپاره بايد روحاني شخصيتونه او عالمان پيدا کړي او مقابلې ته يې وګوماري. نو لومړی يې سيد علي ترمزي له بخارا څخه پښتونخوا ته راوست، د سيد علي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترمزي د پیروانو او شاګردانو په ډله کې یو هم اخوند درویزه ننګرهاری و چې د روښان پیر مقابلې ته یې ځان تیار کړ.

پیر روښان د خپل تحریک لپاره د (خیرالبیان) په نامه یو کتاب ولیکه چې له دیني نصیحتونو ډک دی. خو اخوند درویزه دا کتاب ((شرالبیان) وباله او د (مخزن الاسلام) په نامه یې د خیرالبیان پر ضد یو کتاب ولیکه، دارنګه اخوند درویزه د پیر روښان د نورو کتابونو پرضد هم نور کتابونه ولیکل.

د اخوند درویزه ((مخزن)) د سوات په پښتنو کې ډېر مشهور شو ، خوشال خان او افضل خان خټک د دې شهرت وجه دا ګڼي چې دا وخت پښتنو کې علم کم و ، نو یو سړی په کې په ډېر کم علم او پوهې هم ملایی، پیری او مرشدی ته رسېدلای شو. په همدې وخت کې اخوند درویزه په سوات کې راپیدا شو او ډېر ژر یې شهرت ترلاسه کړ، خوشال په خپله یوه مثنوي کې وایي:

درویزه له یوه لوري راپیدا شه
چې یې حال د دې عالم مشاهده کړ
د روښان خیرالبیان یې و لیدلی
ده چې خوشې میدان بیا موند سخن ګوی شه
هغه وخت په پښتنو کې علم نه و
په مذهب سني مذهب و خارجي شه
ملنګانو به یزید ته کړې ښکنځلې
ملنګان یې واړه وایستل له سواته
په دا فن یې د درست سوات عالم مطیع کړ
هېڅ یې نه کاته دې بدو وفساد ته
درویزه د درویزې او ګره خوړلی

په لږ علم په دا ملک کې لوی ملا شه
خپل کتاب یې په کاغذ مسوده کړ
هغه هم مجهول بیان و ناپسندلی
په ویل کې چې یې زړه و هسې توی شه
درویزه تر مجهد ورته لا ښه و
د یزید په ستایش کې مارجي شه
درویزه به د یزید ډوزې بللې
دوم یې وواهه له کشفه و کراماته
وعالم ته یې خپل کتاب بدیع کړ
نقش یې کېناوه په مکر خپل اولاد ته
په دا مکر یې حلوا سره لړلې...))

(c) ketabton.com: The Digital Library

دروېزه په پښتنو کې دومره مطرح شو چې چا دهغه نوم او د هغه د کتاب نوم په اصطلاح ((بې او د سه)) نه شو اخیستلای، پلویانو یې ویل چې الهام دی چې پر ده را اورېدلی دی. نو ځکه یې احترام پر خلکو واجب دی.

خوشال لومړنی شخص و چې دا حاکمه فضا یې ماته کړه، اخوند دروېزه یې کم علمه او کتاب یې ورته له ګڼو، علمي، انشايي، املايي او نورو غلطیو ډک وباله. د خوشال دې سیاسي او مذهبي جرئت په پښتنو او په تېره بیا په سوات کې یوه سخته هنګامه جوړه کړه، ډېر کسان د اخوند دروېزه ملاتړ ته راووتل، په تېره بیا د اخوند دروېزه مریدان او پیروان چې په دې ټولو کې شیخ میانور زیات مطرح و، دی د دروېزه له خاصو مریدانو او ارادتمندانو څخه و، ده دوه نور شاګردان هم درلودل، دوی ټولو پرخوشال د تکفیر تور پورې کړ.

شیخ میانور له محلي دربار سره هم ښه راشه درشه درلودله او دهغوی له خوا هم ورته دا پلان ورکړل شوی چې خوشال په عامه ذهنیت کې تکفیر کړي. دمغلو له دې کار څخه هیله دا وه چې کله خوشال په عامه ذهنیت کې کمزوری شي، نو د پښتنو د راټولولو او انسجام چانس به یې کمزوری او کم شي. نو ددې کار لپاره یې شیخ میانور ګومارلی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله لوی خان خوشال بابا ملا میانور په یوه مثنوي کې داسې معرفي کوي:

چې ملا میا نور په حکم درومي　　هم هغه د سوات په ملک کې سیری، مومي
میا نور که د خنزیر غوښې روا کا　　ملایان به باندې ژر جوړه فتوی کا
د میانور مفتیان د سوات په ملک کې دوه دي　　الله داد او دوست محمد دواړه یاوه دي
لږ یې علم لږ یې لوسته ډېر تقریر کا　　چې میا نور یې لمسوي هغه تزویر کا
اوس به وایم د میانور له حقیقته　　چې تر نورو نه دی لا دی بد خصلته

همدې میانور پر خوشال د (کفر) او (رفض) تورونه پورې کړل، خو خوشال بابا پر اخوند درویزه او دهغه پر مخزن چې کوم انتقادونه کړي وو، له هغو څخه هېڅکله په شا نه شو. بلاخره خبره تر دې حده ګرمه شوه چې د سوات یو شمېر سپین ږیري خوشال بابا ته راغلل او ورته یې وویل چې ستا د خبرو په وجه په سوات کې یوه غټه ستونزه او هنګامه پیدا شوې، یا معذرت وغواړه او یا هم له شیخ میانور سره مناظرې ته حاضر شه! لوی خان خوشال خان په خپله یوه مثنوي کې چې تاریخ مرصع کې افضل خان خټک ټوله رانقل کړې، د دې مناظرې کیسه کړې. سرمحقق زلمی هېوادمل ((ننګیالی د زمانې)) کې په دې باب لیکي:

((خان دلنګر خټک په کلي کې اوسېده، یوه ورځ خان د توت د یوې ونې لاندې استراحت کاوه، چې ملک سنګر،

(c) ketabton.com: The Digital Library

میاخان او مانکی خوشال خان ته راغلل، دی یې پاڅوه او ورته یې وویلې ټول سوات کې دې هنګامه جوړه کړې ده، ته لاخوب کوې هېڅ تشویش درسره نشته، بیا یې خوشال خان ته وویل چې موږ دقوم دمشرانو په توګه دا وظیفه لرو، چې دفساد مخنیوی وکړو، نو ته یا د اخوند درویزه کتاب ومنه او یا د شیخ میانور د اعتراضونو ځواب ووایه. خان د اخوند دکتاب له منلو انکار وکړ او بلاخره دمیانور او خوشال خان ترمنځ مناظره وشوه او شیخ میانور ډېره بده ماته وموندله بیا خلکو د دواړو ترمنځ صفایي وکړه. خوشال خان له شیخ میانور دا غوښتنه هم وکړه چې له مغلي حکومت سره به سازوباز نه کوي، په څرګنده خو شیخ میانور له مغلو سره دخط کتابت نه کولو وعده وکړه خو نیت یې ښه نه و او په پټه یې خپل کار کاوه.))

دا بیان او د مناظرې نور اړخونه خوشال په خپله یوه غرا مثنوي کې په ډېر ښه ډول بیان کړي دي. دا مثنوي ټول (۱۲۹) بیتونه لري او تاریخ مرصع ټوله په خپلو پاڼو کې خوندي کړې ده. دلته به ددې مثنوي ځینې بیتونه دمناظرې د ځینو اړخونو د روښانتیا لپاره راوړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو کتاب دی درو یزه سره جوړ کړی　　د سوات خلک یې له کل عمله موړ کړی
نامعقول مجهول بیان په کې بې ځایه　　په کې بد د سید وایه یزید سایه
غه جاهل ملا چې دا کتاب وه کښلی　　ما په دا خبرو دی و ډیر ښکنځلی
مخامخ یې دا خبرې کړې نمایې　　چې ته سکه رافضي یې چې دا وایې
رد بدل ددې خبرې ډیر مذکور شه　　دا مذکور په واړه سوات کې مشهور شه
هغه نیم ملا روان شو و میانور ته　　خس خشاک یې سره ولوستل تنور ته
سرې لمبې د میا په کور شوې بلې　　نه وه څوک چې یې اوبه کړې باندې تلې
ملایان شیخان یې واړه سره ټول کړل　　ګډ یې واړه په دا ویر په دا آشول کړل
میا نور وې چې اخون زمونږ امام دی　　درست مخزن پرې نازل شوی په الهام دی
په مخزن باندې چې بد وایي کافر دی　　د کافر قتل په شرح معتبر دی
هر سړی چې په مخزن باندې څه وایي　　په دنیا کې تر ساعته به څوک پایي
ملکان شیخان یې واړه سره ټول کړل　　په خپل سحر او افسون یې کچ وګول کړل

خوشال خان په دې مثنوي کې وایي چې ددې ملکانو او شیخانو له ډلې څخه یو میاخان، بل ماڼکی او بل سنګر ما پسې راغلل او زه یې په سنګر خټک کې له خوبه پاڅولم او راته یې وویل چې راځه مونږ سره لاړ شه او د میانور ځواب ورکړه، دې سپین ږیرو وویل چې د سوات د ټولو ملایانو همدا پریکړه ده. خوشال بابا ورته په ځواب کې وایي چې ما د محمد(ص) دین منلی دی، له قرآن پرته بل کتاب نه منم، درو یزه نه کوم امام دی او نه هم مجتهد دی. خپله درو یزه هم یو خام شخص دی، تاسو هم خام یاستئ او د مخزن کتاب هم خام او نیمګړی دی. خو لنډه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې خوشال ددې مشرانو په زيات ټينګار له ځايه پاڅېد او روان شو. بابا وايي:

ملا مې وتړله زه هم وررروان شوم
يک تنها مواجهه په ډېر خصان شوم
مخامخ و بله کېناستو په قهر
په خبرو مو ښکاره کړو سره زهر
ملکان شيخان عالمان واړه سره شول
د خپل لوري شک يې واخيست مسخره شول
چې به ما ورته ويل کول د مشکو
ابلعانو به ويل کول له پشکو
نه يې علم، نه يې عقل نه يې پوهه
فضليت ورځنې لري په ډېر کروهه

خوشال بابا وايي، کله چې ما او ميا مناظره پيل کړه، نو کوم منصف هئيت ولاړ نه و چې وروسته قضاوت وکړي او نتيجه اعلان کړي، د سوات شيخانو اکثره د ميا نور پلوي کوله، خو څرنګه چې ماته د ميا خط او کتابت، املا او انشا او ټوله پوهه معلومه وه نو ځکه مې لاس پرې بر و او بل زه په خپل اقرار کې صادق يم او د همدې صداقت په وجه مې په لوی ذات ډډه لګوله، نو ځکه خو ميان نور په خپلو خبرو کې راګير شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخ مـــیا نور پـه خپلـه پـه تقریـر کـې
مـا وده وتـه چـوټ ورکـړی پـه تحریـر کـې
مـا وې تـه لـکه ګیـدړ پـه خم کـې شـین یـې
خـو بیـاهم هغـه ګیـدړ یـې کـه رنګـین یـې
ښـاپیرک غـونـدې پـه شـپه پـه هـوا درومـې
چـې سـبا پـه تـا راځـي هزعیـت مـومي
پـه خطونـو کـې چـې ځـان و مــاته ستایې
مـا هـم پیژنـې چـې څـوک یـم دا څـه وایـې
خپــل صــفت دې یوسفــزیو وتـــه وایـــه
زه دې پیـژنم چـې څـه یـې ځـان مـه سـتایه

پرمخزن باندې د خوشـال دمـانیز اعتـراض یـو ټکـی دا و چـې اخوند درویزه قصداً غوښتي د امام حسـین(رض) د شـهادت پـه پېښنه کې یزید ته برائت ورکړي او دا سې وښيي، چې ګنې یزید نه غوښتل چې امـام حسـین(رض) شـهید کـړای شـي، پـه همـدې وجه یې هغـو اشخاصو ته چې په دې کار یې لاس پوري کړی و ان دمرګ سزا ورکړه. خوشال بابا د اخوند درویزه دا ډول توجیهـات او تعبیـرات پـه کلکـه ردوي او ځـان د پیغمبـر(ص) د سـنتو ډېـر ټینګ پابند ګڼي، په یوه بله مثنوي کې په همدې اړه وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه چې چون په اعتقاد کې پاک سني یم
په کندن د رافضي د بېخ کني یم
رافضي یې په دا هسې اعتقاد کړم
په درست سوات یې په تکفیر په رفض یاد کړم
د صدیق او د فاروق په عشق کې طاق یم
د عثمان او د حیدر بنده قلماق یم
آل اولاد د پاک رسول واړه منمه
امامان نبیان هم ټول واړه منمه
د یزید پلید په کار باندې لعنت دی
چې د آل سره یې کړی شرارت دی
د بد ذات مکر په علم کې لا بد شي
حبشي چې په مخ خال کېږدي لا بد شي.

لکه څنګه چې د مخه مو یادونه وکړه شیخ میانور مخکې تر دې د مغلو په لمسه په سوات کې پر خوشال د (تکفیر) او (رفض) تورونه پورې کړي وو. خو خوشال دا ټول تورونه بې بنسټه وګڼل، برعکس یې په اخوند دروېزه او میانور (یزید) ته په لېوالتیا او هغه ته په برائت ورکولو ګرم وګڼل. خوشال په خپله مناظره کې د مخزن او نورو دیني مسایلو په باب له میانور څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې وکړې، میانور سم ځواب ونه شو ویلای. خوشال بابا وايي:

الـــغرض چې یې خبره کـــړه اغازه ډېـر یـې وویـل دخپلـې نیـا لـه نمـازه
بیا یې وستایه نیکه په څو څو رنګه مستمع شه درست عـالم ورتـه پـه درنګـه
خدای یې وتړلـه ژبه لـــه افسونه دا وینـا دده لـه ژبــې شــوه بیرونـــه
مونږه کـــله وایو دا چې یزید ښه دی پـه مخـزن کـې دروېـزه سـتایلی نـه دی
بل زمونږ مـــخزن نه شعر نه بیـان دی بیـان شـوی نظـم نـه دی پـه بـل شـان دی
که یې ګورې درست په شان دصحیفو دی چـې راتلـې بـه لـه اسـمانه لـه هغـو دی
یـو پښتو کلام موزون دی بیان شوی پـه معنـی کـې دګرګـون دی بیـان شـوی.

هغه ځای چې د رښتیا مهتاب ښکاره شي دکتـــانو تـــاروپود پـــاره پـــاره شـــي
د رښـــتیاو کرامـــت لکـــه بـــاران دی د دروغـــو ســـحر دوړې د بیابـــان دي
چې دده دخولـې نـــه دا خـــبرې وشوې ته به وايي چې په هر چا اوبه توی شوې
پـــوهېدم چې زمـــا ستاره وه پـرې غـالبه لـه هیبتـه یـې دا ووتـه لـه ژبـه
که یې بیا کړه دافـسون ښـېوه اغـــازه سود یې نه و دې ما ژبه شوه پرې سازه
مـا وې بـس دمامقصـود مـراد هـم دادی مـدعي پـه دا خبـرو خـود اګـاه دی
د یزید ستاینه ګورئ په مخزن کـــې هم مخزن نه دی د شعر پـه هر فـن کې
زه هم دا خبره وایـم خلکه خـــامـــه خـو دیـې وویـل خبـره شـوه تمامـه
چې هـــرڅوک پـه دا خبره خبردار شو چـې کینـه وځـي دروغـې طلبګـار شـو
شیخ میا نور چې خجل ورغی ترکوره په داخپل ویل پښېمان شو را شه ګوره

چې د خوشال او میان نور ترمنځ مناظرې دوام کاوه، د شیخ میان نور منطق کمزوری کېده، په پای کې میـان نـور مـات شـو، ددې په خاطر چې میان نور په سیمه تر دې زیات ونه شرمېږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا دهغه پلویان، دیني او علمي مناظره په جنګ او جګړه وانه ړوي خو خوشال پر میانور بل هیڅ شرط کېښښود ، یوازې دا شرط یې پرې کېښود چې نوره به دمغلو پلوي نه کوي، میان نور هم دا شرط قبول کړ، خو په زړه کې یې بیا هم مغل پالنه وه او تر پایه خپلې دې ژمنې ته وفادار پاتې نه شو.

خوشال بابا نه یوازې د شیخ میانور له مناظرې سره مخامخ شوی، بلکې د ژوندانه په اوږدو کې یې د ډېر ځله له ډېرو کم علمه او کم سواده ملایانو او شیخانو سره مقابله او مناظره کړې چې دده ګڼ ادبي اثار ددې مناظرو او ځوابونو ښکارندوی دي. کله چې موږ په دینپوهنه کې دخوشال بابا ژورلیدونو ، علمي او اصولي دریځ ته متوجه شو نو خوشال مو دستر اسلامپوه، اسلامپال او متبحر فقهي په توګه په ذهن کې انځور شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

"شگه حاکم"
او د شگه حاکم په هیله

وایي اجتماعي مسایل د ساینسي هغو په شان نه دي، چیگ په وضع شویو فورمولونو حل شي، خو کله چیگ سؤیگ ولسي پوهیگ ، متلونو، د روزکگار تجربو او د پوهانو پخو خبرو ته وککوري، نو له دا سیگ کره خبرو او پخو تجربو سره مخامخیگاږي چیگ د ساینسي فورمولونو په شان د اجتماعي ستونزو د غوخگولو لپاره کار کوي. زما په اند استاد الفت د افغاني تگولنیگ هغه لیکوال دی، چیگ یوه شگه اجتماعي طبیب او حکیم ورته ویلای شو. الفت د افغاني تگولنیگ د ژوندانه بیگلابیگلو ناخوالو ته متوجه شوی، هغه ییگ په أیگر دقت خگیگؤلي او د درملنیگ نسخه ییگ ورته وؤاندیگ کؤیگ ده. د استاد الفت د علاج نسخیگ ، أیگریگ پیسیگ او أیگر لکگشگتونه نه غواؤي؛ دهریگ ناروغة لپاره ییگ په خپله تگولنه کیگ درمل په کگوته کؤي، د ده د نسخیگ تطبیق یوازیگ فکر او سوچ غواؤي، نور خگه نه غواؤي. الفت د یویگ تگولنیگ د سلو مرضونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوا یوازیگ دا ککنگي چیگ ((شگه حاکم)) پریگ حکومت وکؤي، د ((شگه حاکم)) پـه اؤه کیگـدی شـي، خلکـو سـره مختلف تصورات وي، خو د الفت په نظر تـر تگولـو شگه حاکم ((قانون او عدالت)) دی. د الفت په نظرکه په هره تگولنه کیگ قـانون او عـدالت واکمـن شـو ، نـو د تگولنیـگ أیگریـگ ناخوالیـگ پریـگ اواریگـدی شـي. حگکـه چیـگ قـانون او عدالت نه چا نه رشوت اخلي ، نه د چا لیـاز کوي، نـه پـر چا ظلـم کوي، نـه د چا سفارش کوي، نـه چا سره کینـه کوي، نـه نفسـي خواهشات لري، نه خپل پیگژني او نـه هـم پـردی. نو د داسیگ یویگ وسیلیگ په واکمنة سره د هر چا حقوق خوند ي کیگإي او خگوک د چا پر حق تیگریگ نه شي کولای. دلتـه بـه د اسـتاد الفت د نثر دا وؤه، خو له مانـا أکـه تگوتگه کتـگ متـگ راوؤو او بیا به خپلیگ خبریگ پریگ وغحگوو.

شگه حاکم

هغه چیگ نه نفس لري ، نه نفسي خواهشات.
نه ییگ په زؤه کیگ أار شته ، نه طمع.
نه له موقوفة ویگریگإي، نه د ترفیع پروا لري.
نه رشوت اخلي نه تنخوا.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه له چا سره عناد لري، نه د چا مراعت کوي.
نه د چا مخ ګګوري، نه د چا خګتګ.
نه زورور پیګژني، نه غریب.
نه خګوک ییګ خپل دي او نه پردي.
نه چا ته خاندي، نه چا ته وچولی تریووي.
پوهیګإئ د ا حاکم خګوک دی؟
هو ! قانون او عدالت.

استاد الفت د بشري تګولنیګ د سوکالة لپاره قانون او عدالت تر تګولو شګه وسیله ګګنګلیګ، چیګ هیګخګ بل خګیز ورسره د پرتلیګ وؤ نه دی، وګګورئ لوی خګشګتن تعالی (ج) ،د بشر د لارشګوونیګ لپاره وخت پر وخت خپل پیغمبران رالیګإلي او هر پیغمبر خلکو ته د خدای (ج) د نظام او قانون د تطبیق سپارشګتنه کؤیګ ده. اسماني ادیان د بشر د ژوندانه د مهارولو، نیګکمرغه کولو او هوساینیګ لپاره ستر قوانین دي. اکثره بشري قوانین د همدیګ قوانینو په رنګا کیګ وضع شوي دي، بشر د خپل ژوند د هر اؤخ د انتظام لپاره بیلابیګل قوانین وضع کؤي، خو وضعي قوانینو تر هغه وخته دوام موندلی او تطبیق شوي چیګ عدالت ورسره ملګګری وي. هغه وضعي قوانین چیګ ظلم او استبداد ورسره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملکګري وو او د عدالت خګرک په کیګ نه وو ، أیګر لنأ عمر لرلای دی او بیا هم د أیګر سخت فشار او لکګشګت په وسیله په أیګره سختة تطبیق شوي، خو کله چیګ زور ختم شوی قوانین هم له منحګه تللي دي، خو استاد الفت د شګه او تلپاتي حاکمیت لپاره له (قانون) سره (عدالت) هم ملکګری کوي، د الفت په نظر (عدالت) د (قانون) ژوند تظمینوي او دواؤه بیا د خلکو ژوند. د تګولنپوهانو په نظر له قانون پرته یوه تګولنه اصلاً ژوند نه شي کولای، د طبیعت تګول نظام د یوه نظم یا قانون تابع دی، که د یویګ شیګبیګ لپاره هم د کائینانو او حګمکیګ په نظم یا قانون کیګ کګأوأي را منحګته شي نو دا نؤة به د سترکګو په رپ کیګ تباه شي، دغسیګ د بشري ژوند هره خوا چیګ محاسبه کؤو که له قانون خګخه خالي شوه، نو له سختیګ کګأوأة او انارشة سره به مخامخ شي، حتی د حګنګګله د حګناورو تر منحګ هم یو أول قانون حاکم دی. استاد الفت د بشري ژوند دغه ستر ارزشګت او ضرورت په أیګرو لنأو تګکو بیان کؤی دی. پوهانو حتی د قانون پر تعریف غتګیګ غتګیګ لیکنیګ کؤي او کتابونه پیګ پریګ لیکلي، خو استاد الفت بیا په داسیګ یوه لنأ اعجازي کلام کیګ قانون او عدالت تعریف کؤي او اهمیت پیګ ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

خگرکگند کؤی چیگ سؤی ییگ په یو وار لوستلو د مانا تل ته کوزیگدی شي.

۱- نفس او نفسي خواهشات.
۲- أار او طمع
۳- موقوفي او ترفیع
۴- رشوت او تنخوا
۵- عناد او مراعات
۶- مخ او خگتگ
۷- زورور او غریب
۸- خپل او پردي

په بشري تگولنه کیگ چیگ هر خگوک د پورتنیو مفاهیمو پر وؤاندیگ حگان تگینکگ نه کؤي، یا د نفسي خواهشاتو تابع شي یا له چا خگخه نامشروع طمع وکؤي، یا وأار شي، یا د خپل حگان د موقف د لوؤاوي لپاره کار وکؤي او یا رشوت ته زؤه شگه کؤي، یا چا سره عناد او مراعات وکؤي، چا ته مخ شگکاره کؤي او چا ته خگتگ، زورور او غریب ته په یوه سترکگه ونه کگوري او له خپل واک و حگواک خگخه د خپل او پردي پر وؤاندیگ نا سمه کگتگه پورته کؤي، نو طبیعي خبره ده چیگ عدالت نه تطبیقیاي او تگولنه له توازنه وحگي، کله چیگ په تگولنه کیگ بحران رامنحگته شي، نو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تګو لنیګ تګول و کګؤي و رسره زیانمنیګاٖي او هیګچا تـه هـم، بیـګ ضـرره کګتګـه نـه رسـیګاٖي. نـو اسـتاد الفـت پـه تګو لنـه کیـګ د بحرانونـو د تګـو لیز حل پـه خاطر وايـي چیـګ تګو لنـه باید

د ((شګه حاکم)) له خوا کنتګرول شي او دا ((شګه حاکم)) دده پـه نظـر (قـانون او عـدالت) دی، د مانیزیـګ شـګکلا تـر خګنکـګ د اسـتاد الفـت ددیـګ نثـر لفظـي شـګکلا هـم د زیاتیګ ستاینیګ وؤ ده.

دا نثـر پـه حقیقت کیـګ تګو لیـګ یـوولس جملیـګ لـري، چیـګ تګو لیـګ تامیـګ جملیـګ دي. دا سـیګ تامیـګ جملیګ چیګ اوإدیګ نه دي، هره جمله پـه حقیقت کیـګ لـه دوو برخو جوؤه ده، دویمه برخه کـه خګـه هم پـر (نـه) باندیګ پیلیګاٖي، خو له لومؤة برخیګ سره ارتباط کیګ ده، د تاکید او خوند لپاره شګه پیوستون شګيي، په دیګ نثر کیګ لکـه د لنأیګ کیسیګ په شان شګه تلوسه موجوده ده ، سؤی پـه پیـل کیـګ نـه پوهیګاٖي چیـګ ((شـګه حـاکم)) یانیـګ خګـه؟ او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خگوک به وي؟ خو دا تلوسه او غوتگه لکه د لنأیگ کیسیگ د
اوج په شان په وروستۀ برخه کیگ خلاصیگإي.
پو هیگإئ ! دا حاکم خگوک دی؟
هو ! قانون او عدالت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو لرغونو ادبياتو کې شعري فورمونه

کله چې موږ په پښتو لرغونو ادبياتو کې د شعري فورمونو په اړه خبرې کوو، نو پر دوو ډولو ادبياتو له بحث سره مخامخېږو: ۱- پښتو ګړني يا شفاهي ادبيات ۲- پښتو ليکني يا تحريري ادبيات.

۱-پښتو ګړني ادبيات: په پښتو ګړنيو ادبياتو کې ګڼ شمېر شعري فورمونه شته، خو ددې شعرونو د زمان او مکان حد او بريد ټاکل اسانه کار نه دی، د اکثرو صاحب او شاعر معلوم نه دی. ددې تر څنګ په خپله د ګړنۍ شاعرۍ شعري فورمونه هم د ليکنۍ شاعرۍ په انډول لږ مشخص (ثابت) او کوټلي دي. يوازې لنډۍ په پښتو ګړني ادب کې مشخص او ثابت شکل لري، نور اکثره يې ديوې يا څو مسرو، اوازونو يا اهنګ په تغير او تبديل سره خپل شکل بدلوي، خو دابدلون دومره هم نه دی چې يو شعري فورم يا شکل له بل سره منطبق يا مدغم شي او يو بل سره يې توپير ونه شي، په پښتو ګړنۍ شاعرۍ کې لنډۍ، کاکړۍ، نارې يا غړونه، لنډکۍ، سروکي، فالونه، د ښادۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سندرې، نکلونه، چاربیتې یا بګتۍ او ځینې نور راځي، له لنډۍ پرته نور اکثره شکلونه بیا خپل منځ کې نور نور شکلونه یا لږ تر لږه د بڼې تغییر لري. لنډۍ یوازېنی شعري فورم دی، چې د اهنګ، د څپو د شمېر او د خج له پلوه یو ټاکلی شکل او چوکاټ لري، چې که یو هم پوره نه وي، لنډۍ نه جوړېږي. د اهنګ له پلوه د لنډۍ وروستی توری(غږ) باید حتماً یو غږن اواز (واول) وي، په واولونو کې هم یو مشخص واول (ه=a) چې په پښتو کې د ګردې هې (ه) په نوم نومول شوی او زور(zwar) یې هم بولي. د یادونې وړ ده چې تر زور(a) د مخه اواز هم باید یو متحرک غږ وي چې د دې دواړو غږونو له یو ځای کېدو څخه یو منظم اهنګ یا ریتم رامنځته کېږي، چې مسرې ته رنګ او خوند ورکوي او د وینا پر وخت د سړي خوله پرېږدي کېږي. د لنډیو بل خصوصیت دا دی چې هره ځلورمه مسره یې خجنه ده، یانې د هرې مسرې پر ځلورمې څپې باید فشار یا خج راشي، چې اصل اهنګ پوره کړي، البته د پښتو شاعرۍ پر هرشعري فورم، خج درې څپې وروسته واقع کېږي، خو د لنډۍ تو پیر له نورو شعري فورمونو سره دادی چې په نورو شعرونو کې کېدی شي خج د مسرې پر لومړۍ، دویمې، دریمې، یا ځلورمې مسرې راشي او تر هغې درې څپې وروسته څپه خجنه شي، یانې درې څپې وروسته ځلورمه څپه خجنه کېږي، خو په لنډیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د لومړۍ مسرې څلورمه څپه خجنه وي او بیا نور تر پایه همدا قاعده تعقیبوي او دا فورمول پر ټولو لنډیو یو شان د تطبیق وړ دی.

د څپو او د مسرو شمېر له مخې هم لنډۍ واحده قاعده لري، لنډۍ دوه مسرې لري، چې لومړۍ یې نهه څپې او دویمه یې دیارلس څپې ده، د لنډۍ د دواړو مسرو د څپو ټولیز شمېر دوه ویشتو (۲۲) څپو ته رسېږي، له نورو ټولو پښتو شعري فورمونو سره د لنډۍ توپیر دادی چې ددې د مسرو او څپو شمېر مطلق او غوڅ دی او تر هغو زیاتېدی او کمېدی نه شي، خو په نورو شعرونو کې دا مطلقیت عام نه دی، څرنګه چې د پښتو ګړنۍ شاعرۍ د اکثرو شعري فورمونو وخت او شاعر معلوم نه دی، چې ایا په لرغونې دورې پورې اړه نیسي او که نه؟ او بل د ټولو ګړنیو شعري فورمونو شننه او څېړنه یوه اوږده بحث ته اړتیا لري، نو دا بحث بل وخت ته پرېږدو او اوس راځو د خپل بحث دویمې برخې، د پښتو لیکنۍ شاعرۍ فورمونو او هغه هم د لرغونې دورې شعري شکلونو ته !

د پښتو لیکنۍ شاعرۍ لومړۍ لاسته راغلې بېلګه همغه د امیر کروړ یو شعر دی، چې د محتوا له مخې ویاړنه او د فورم له مخې داسې ډول شعري یا منظوم فورم دی چې نه په بشپړ ډول د پښتو ولسي شاعرۍ له پخو بېلګو یا شعري شکلونو لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاربيتو، بدلو، بګتيو، لوبو او کسرونو سره ورته والی ولري او نه هم له عربي ادبياتو او نورو ژبو څخه له راغلو شعري فورمونو لکه غزل، قصيده، مخمس، مسدس او نورو سره ورته وي، د څېړونکو په نظر دا شعر يا نظم زړو اريايي سندرو ته ورته يو شعر دی، د ځينو څېړونکو په نظر دا شعر د زړو اريايي سندرو او پښتو ولسي سندرو تر منځ د اتصال يوه کړۍ ګڼل کېږي.

د امير کروړ شعر اته بنده لري چې په هر بند کې يې درې مسرې دي، د سر بند دريمه مسره يې بيا پر دوو برخو وېشل کېږي، په حقيقت کې دوه مسرې لري، چې دواړه مقفي دي، او د پورتنيو دوه بيتونو د مسرو قافيه تعقيبوي د بند وروستۍ مسرې دويمه برخه بيا له نورو بندونو سره هم تکرارېږي:

زه يم زمری په دې نړۍ له ما اتل نشته
پر هند و سند پر تخار او پر کابل نشته
بل په زابل نشتـــه له ما اتل نشتــــه

په پورتنيو اتو بندونو کې د لومړي او شپږم بند د مسرو د څپو شمېر سره برابر (څوارلس څوارلس) څپې دی، او دريمه مسره چې يوه برخه يې تکرار ده شپږ شپږ سېلابه دي، د نورو شپږو بندونو د مسرو شمېر (پنځه لس پنځه لس) څپې دی او ټول واړه بيتونه يې اووه څپې دي، چې په دې ډول يې په خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځ کې یو منظم اهنګ تینګ کړی دی، سر بېره پر دې د اول،دویم، درېیم، شپږم او اووم بندونو مسرې د قافیې تر څنګ ردیفونه هم لري او نور بیتونه یې یوازې په قافیو سمبال دي. دا اهنګ له پلوه دا شعر د پښتو له نورو ولسي شعرونو سره چې تر امیر کروړ وروسته لاس ته راغلي، یو شان دی، یانې د پښتو ژبې له ځانګړي اهنګ سره سمون خوري. د تاریخي قدامت له مخې بل لاسته راغلی شعر هغه شعر دی چې ابوهاشم ابن الزید سروانی له خوا پښتو ته ژباړل شوی،او په درېیمې هجري پېړۍ پورې اړه لري، دا شعر اصلاً د ابن خلدون و چې (ابي الینا) مشهور و ، د بغداد او سېدونکی او په دواړو سترګو ړوند و ، دا شعر د فورم له مخې غزل دی، خو محتوا یې اخلاقي مسایل دي، چې د درهم د ستاینې په بڼه خلکو ته وړاندې شوی، که څه هم ځینو څېړونکو دا غزل نه دی ګڼلای او قطعه یې بللې خو کله چې مورږ د شعر عربي متن ته مراجعه کوو ، هلته د غزل د فورم له معمول تعریف سره سمون خوري، پښتو متن ته یې که هم وګورو د غزل فورم څرګندوي. سره له دې چې لومړی بیت یې مقفی دی؛(وینه او درهمونه) په کې د قافیې کلمې دي، خو د قافیې پوهنې له مخې د دواړو قافیو تر منځ یوازې یو مشترک توری(ه=a) دی او تر دې دمخه توري حرکت هم تغیر لري، نو(سسته او چسته قافیه یې سره یو ځای

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي) ، نو ځکه سرې ته په پيل کې د اهنګ له پلوه پوره پوره منطبق نه برېښي، دا کېدی شي د ژباړې ستونزه هم وي، له نظم نه نظم ته ژباړه څه اسانه خبره نه ده، نه يوازې په مطلع کې، بلکې په نورو بيتونو کې هم د قافيو هماهنګي سل په سلو کې منطبقه نه ده، د ابو هاشم ابن الزيد السروانې له خوا د ابن خلدون دا ژباړل شوی غزل اووه بيتونه لري، چې د سر او پای بيتونه يې دا دي:

ژبــه هــم ښــه وينا کانــدي چــې يــې وينــه
د خاونــد پــه لاس کـــې زر او درهمونـــه
درهـــم ژبـــه ده کـــه څـــوک ژبـــور کېـــږي
ده وسـله کـه څـوک پـرې کانـدي قتالونـه

د بېټ نيکه مناجات: په پښتو لرغوني شاعرۍ کې يو مطرح شو د بيټ نيکه مناجات دي، چې ټول دوه بنده لري او سربېره پر دې يو بل بيت هم لري، چې د کسر يا تکرار په بڼه ورسره ويل کېږي، د دواړو بندونو د مسرو شمېر يې سره برابر، (شپږ شپږ) مسرې يا درې درې بيتونه دي د او ټول شعر يا نظم د مسرو د څپو شمېر هم سره مساوي دی، (اووه اووه) دی، د محتوا له مخې دا شعر ديني مناجات دي، خود فورم له مخې مثنوي ته ورته ښکاري، ځکه چې هر بيت يې په خپل منځ کې مقفی دی، خو دا چې هر درې بيته وروسته يو بيت د تکرار يا کسر په بڼه لوېږي، له مثنوي څخه خپله بڼه بدلوي، مانا دا چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مثنوي هغه فورم چې له عربي څخه پښتو ته راغلی هغه شان نه دی، نو ځکه ویلای شو چې دا هم د پښتو ولسي شاعرۍ په اهنګ پخوانیو اریايي سندرو ته ورته دی، چې په پښتو ولسي شاعرۍ کې نور داسې شعرونه هم شته، د بیت نیکه مناجات:

لویه خدایه لویه خدایه ستا په مینه په هر ځایه
غر ولاړ دی درناوي کې ټوله ژوي په زاري کې
دلته دي دغرو لمنې زموږ کېږدۍ په کې پلنې

دا وګړي ډېر کړې خدایه
لویه خدایه لویه خدایه

همداسې بل بند

د شیخ اسمعیل شعرونه: د شیخ اسمعیل دوه شعرونه زموږ لاس ته راغلي دي. د شیخ اسمعیل یو پارکی:

تښته وکړه له ابلیسه   چې ابلیس لعین ښکاره شي

دا ټول پنځه بیتونه لري چې محتوا یې له شیطان څخه د انسان د ژغورنې په اړه ده، د شکل له پلوه غزل ته ورته ده، خو یوازې په دې توپیر چې د سر بیت یې مقفی نه دی. بل نظم یې چې د خرښبون بېلتون ته ځانګړی شوی او بیا خرښبون په نظم د هغه غبرګون ښودلای، دواړه له عربي څخه د راغلیو فورمونو په چوکاټ کې نه راځي او د پښتو شاعرۍ د فورمونو رنګ پرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

غالب دی خو دې سره سره سل په سلو کې په کوم ځانګړي چوکاټ کې نه ځاېږي.

کـه يون دی يون دی　　　مخکې بيلتون دی
لــه کـسي غره څخه　　　ځـي خـرښبون دی....

څلور څلور مسرې د يوه بند په شکل يو ځای شوي دي:
د خرښبون نظم:

بـېلتانـه نـاره مې وسوه پـه کـور بانـدې
نه پوهېږم چې بـه څه وي پـېښ پـه وړانـدې
لــه خپلوانــو بــه بېلېــږم پـــه سـرو ســترګو
دواړه ســترګې مــې پـــه وينــو دي ژړانــدې

د شــيخ رضــی لــودي او نصـر لــودي نظمونــه: دا دواړه نظمونه چې د يوې ليکلې مشاعرې بڼه لري، د فورم لـه مخې غزل ته ورته دي، خو داسې غزل چې مطلع ونه لري، يـانې بې مطلع غزل، نور نو د غزل فورم ټول قواعـد پـرې تطبېقېـږي، خـو يوازې دومره توپير لري چې د سر لومړۍ مسره يې بې قـافيې ده او د نـورو مسـرو قافيـه د لـومړي بيـت د دويمـې مسـرې قافيـه تعقيبوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیخ رضی لودي د نظم څو بیتونه:

د الحاد په لور دې ترپلل ګروه دې زموږ وکوراوه
موږ رونـلي پـه زیـار نـه تـا پـه تـوراوه پـه تور او

او د هـغـه پـه ځواب کې د نصرلودي دا نظم:

د الــحاد په تور تورن سوم زه لرغون خو ملحد نه یم
زما دښنه هسې تور راکړي کـه مـلحد یـم د دښنه یـم

په لرغوني ادب کې د قصیدي فورم: پښـتو ادب تـه د قصیدي فورم له عربي ژبې څخه راغلی دی، چې لـومړۍ بېلګـه یې د شیخ اسعد سوري لاسته راغلې قصیده ده. د شـیخ اسعد سوري قصیدې له پوخوالي داسې بربښي چې پښتوادب کې بـه تـردې دمخـه هـم زیـاتې قصـیدې پنځېـدلي او پـه خپلـه شـیخ اسعد سـوري بـه هـم ډېـرې زیـاتې قصـیدي لیکلـي وي، چـې د قصیدو د پخوالي دې معراج ته رسېدلی دی، خو څرنګه چې تـر ده دمخه او خپله دده نورې قصیدې عملاً په لاس کې نه شته، نو همدا لاسته راغلې قصیده پـه پښـتوادب کې لرغـوني قصـیده ګڼلای شو، قصـیده هغـه ډول شعري یـا نظمـي فـورم دی، چـې د سر بیت یې مقفی وي، ردیف په کې اختیاري دی، قـافیـه پـه کـې حتمـي ده، د نـورو بیتونـو د دویمـو مسـرو قـافیـه یـې د لـومړي مقفی بیت قافیـه تعقیبوي، د بیتونو شـمېر یـې لـه پنځـه لسـو څخه تر سوو بیتونو پورې اټکل شوی دی، د قصیدې د معمول

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعریف له مخې قصیده درې برخې لري، چې د پیل برخې ته یې تشبیب یا تغزل وايي او معمولاً د طبیعت ستاینه په کې کېږي، دویمې برخې ته یې اصلي موضوع وايي چې د ممدوح ستاینه په کې کېږي او درېیمه برخه یې دعائیه ده. د شیخ اسعد قصیده چې د محمد سوري (د سوریانو واکمن زنداني کېدو او وفات) ته ځانګړې شوې د محتوا له مخې یوه دردونکې ویرنه ده.

دا قصیده د محمد سوري د مرګ رنځه انځورګري کوي او پر سړي باندې ډېر تاثیر ښندي، دا قصیده ټوله ۴۴ بیتونه لري چې د قصیدې له معمول تعریف سره سم ټول اړخونه یې رانغاړلي دي، د سر ، منځ او پای څو بیتونه یې دادي،:

د فلک له چارو څه وکړم کوکار
زمولوي هر ګل چې خاندي په بهار
هر غاټول چې په بېدیا غوړېده وکا
ریژوي یې پاڼې کاندي تار په تار

د منځ بیتونه:

زموږ پر زړونو دې نن بیا یو غشی وویشت
ودې ژوبلله په دې غشي هزار
پر سوریو باندي ویر پرېوت له پاسه
محمد واکمن چې ولاړی په بل دار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پای څو بیتونه:

سخ په تا ای محمده د غور لمر وې
په نړۍ به نه وي ستا د عدل سار
که سوري دې پر ننګ وير کاندي ويرمن سول
هم به وياړي ستا په نوم ستا په تبار
په جنت کې دې وه تون زموږ واکمنه
هم پر تا دې وي ډېر لور د غفار

د دې قصيدې هندسي شکل په دې ډول دی:

+____________________
قافيه +____________________
____
+____________________
____
ترپايه +____________________

د ښکارندوی غوري قصيده: بله مهمه قصيده زموږ په لرغوني ادب کې د ښکارندوی غوري قصيده ده، چې پر هند يې د سلطان شهاب الدين غوري د فتوحاتو په تعريف کې ويلې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محتوا لـه مخې يـوه سـتاينه بلل کېږي. دا قصيده ټولـه (۴۵) بيتونه لري او د قصيدې لـه معمول تعريف سره سم درې برخې تشبيت يا تغزل اصلي موضوع او د عائيـه لـري، دا قصيده هم لکه د شيخ اسعد سوري دهغې پـه شان پـه قافيـه پـای مـومي او رديف نه لري. د سر، منځ او پای څو بيتونه يې دا دي:

د پسرلي ښکلو ونکي بيا کړه سينګارونه
بـيا يــې ولــونـل پــه غـرونو کې لالونه
مځکه شنه، لاښونـه شـنه، لمنې شنې شوې
طيــلسـان زمـردي واغــوسـته غــرونــه

د منځ بيتونه:

په زابل چې د بري پر نيلي سپور سي
پــه لاهــور يــې د مېــړانې ګوزارونه
د اسلام د دين شهاب دنړۍ لـمـر دی
تورستان يـې کـړه رڼا پــه جهادونــه

د پای بيتونه:

پــه رڼــا اوسه تــه تل د ديــن شــهابــه
نوم دې تل وه پر دريــځ پــه نمــزدکــونــه
ستا په زېرمه دې خاونـده لوی ښتن وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ خــو ستــا پــه نامه يونه څو چې يونه.

د شيخ اسعد سوري او د ښکارندوی غوري قصيدې دواړه د انځورګرۍ او د طبيعت د مناظرو د ترسيم او د پېښو د واقعي ثبت له مخې داسې لوړې قصيدې دي چې تر اوسه يې پښتو ادب کې سارى نه شته.

په لرغوني پښتو ادب کې غزل: سره له دې چې غزل ته ورته ځينې نظمونه په پښتو ادب کې تر اتمې هجري پېړۍ د مخه هم ليدل کېږي، خو پښتو ادب کې په منظم ډول غزل د اتمې هجري پېړۍ دويمه نيمايي کې، اکبر زميندارو ي پيل کړى دى.

اکبر زميندا وری د ديوان خاوند و چې څو پاڼې يې استاد حبيبي ته لاس ته ورغلي دي. په دې لاسته راغلو پاڼو کې دوه غزلونه هم خوندي دي، چې د هنر، هغه وخت او شکلي سکښت له مخې ډېر اوچت غزلونه ګڼل کېږي، چې دلته يې يو څو بيتونه د بېلګې په توګه را اخلو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپل ځان له حیرانیه څه ویل کړم
د عشق ویر به تل په خپله پټول کړم
ما مدام لکه بورا پر ګلو کشت کړ
اوس به څم په سر تور سر فراق د ګل کړم...

او وروستی بیت:

د بېلتون له ویره ژاړم او ښکې وینې
زه اکبر په خپل اشنا د سرښندل کړم

دا غزل پنځه بیتونه لري چې (ویل، پټول، ښندل او...) یې د قافیې کلمې دي او (کړم کړم) یې ردیف دی. د بیتونو د مسرو د څپو شمېر یې دولس دولس څپې دی او د ټولو مسرو د څپو شمېر یې سره مساوي دی، مطلع او مقطع چې د غزل یوه ځانګړتیا ده، دواړه په کې خوندي دي. د محتوا له مخې هم له غزل سره پوره منطبق دی، ځکه چې موضوع یې تغزلي ده.

په لرغوني ادب کې مثنوي: په پښتو ادب کې د پوره مثنوي او پوره غزل عمر سره تقریباً مساوي دي، دواړه شعري فورمونه د اکبر زمینداوري د دیوان په هغو پاڼو کې لیدل کېږي چې د استاد حبیبي لاس ته ورغلي وې، په دې پاڼو کې د زمینداوري دوه مثنوي هم خوندي دي.

مثنوي هغه شعري فورم دی چې له عربي څخه پښتو ته راغلی دی، ځانګړتیا یې داده چې هر بیت یې ځانته ځانګړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

قافیه لري، یانې دوه مسرې یې په خپل منځ کې هم قافیه وي، ردیف په هر بیت کې اختیاري دی، کېدی شي ځینې بیتونه ردیفونه ولري او ځینې یې ونه لري.

د هر بیت د مسرو شمېر یې په خپل منځ کې مساوي وي، خو د ټولو بیتونو د مسرو د څپو شمېر یې د یوې یا دوو څپو په شمېر توپیر او بدلون موندلای شي.

البته تر اکبر زمینداوري د مخه مثنوي ته ورته شعرونه وو، خو بشپړه مثنوي، ده لیکلې ده.

دلته یې د یوې مثنوي څو بیتونه را اخلو:

زه عاشق یم یار هم نیز — نور څه نه لرو تمیز
یو پر بله عاشقان یو — په خپل عشق کې صادقان یو
یو په بل پسې رنځور یو — چې نرېږي نه یو مهجور یو

په پورته بیتونو کې اول بیت ردیف نه لري او دوه نور یې لري. د مثنوي فورم په دې ډول دی:

a____________
a _____________
b __________ ردیف اختیاري دی
b____________
c __________
c __________

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر اکبر زمیند اوري وروسته د زرغون نورزي ساقي نامه:

ساقي راشه پیاله راکړه ــــ مرور یار مې پخلا کړه

د زرغونې کاکړ د بوستان ژباړه:

اوریدلې مې قصه ده ــــ چې تر شاتو هم خوږه ده

د دوست محمد کاکړ غرښتنامه:

له نیکانو روایت دی ــــ هسې توګه حکایت دی

ټول د مثنوي په فورم کې دي.

په لرغونې ادب کې رباعي:- تر غزل او مثنوي وروسته بل هغه شعري فورم چې له عربي څخه پښتو ته راغلی هغه (رباعي) ده چې دا فورم د (خلیل خان نیازي) او (سلطان بهلول لودي) له خوا په خپل منځ کې په ویل شویو شعرونو کې ګورو، رباعي هغه شعري فورم دی چې څلور مسرې لري، لومړۍ، دویمه او څلورمه مسره یې په خپل منځ کې هم قافیه وي او دویمه مسره یې له قافیې څخه ازاده وي. ردیف په کې اختیاري دی او د څپو شمېر یې معمولاً مساوي وي.

خړې وریځې ژاړي له پاسه ــــ کویله غږ کا بېلتون له لاسه

په هغه لوني ګوهر په خول ستا ــــ دا مرحبا کا ستا زموږ مواسه

د سلطان بهلول لودي رباعي:

ملک به زرغون کړم په ورکړه راسه ــــ ګوره اوریځې د داد له پاسه

خول مې د عدل په درو روڼ دی ــــ جهان به زیب مومي زما له لاسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رباعي عام شکل دا دی:

a__________

a ________ ردیف اختیاري دی.

____

a__________

په لرغوني ادب کې د نورو شاعرانو شعرونه:

د نورو پاتې شاعرانو شعرونه اکثره د پښتو ولسي شاعرۍ په فورمونو کې راغلي او همغه اريايي خصوصيت لري، چې د پښتو له ځانګړي اهنګ سره مطابقت کوي. دا شعرونه د پښتو ولسي شاعرۍ له ثابتو شعري فورمونو سره هم سلو په سلو کې منطبق نه دي او کېدی شي هر يو جلا جلا وڅېړل شي، خو په لرغوني ادب کې له عربي څخه راغلي ډېر مطرح شعري فورمونه، قصيده، غزل، مثنوي او رباعي دي چې هر يوه ته پر خپل ځای اشاره وشوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د استاد روهي له نظره
د خوشال اخلاقي ایډیال

د خوشال بابا په باب تر اوسه پوري په سلګونو څه چې په زرګونو لیکنې شوي دي، د خوشال بابا په اړه د مستقلو اثارو شمېر هم لسګونو عنوانو ته رسېږي، د خوشال په باب څېړنې په لومړي ګام کې پر دوو کټګوریو وېشل کېدی شي، لومړی هغه څېړنې چې د بهرنیو پوهانو له خوا ترسره شوي او دویم هغه لیکنې دي چې د کورنیو څېړونکو او پوهانو له خوا تر سره شوي دي، ددې څېړنو او لیکنو یوه برخه دود یزه بڼه لري چې په ټولنه کې د خپل وخت د دودیزو علومو او تعاملاتو په نتیجه کې یې خوشال مطالعه کړی او څېړلی دی، د لیکنو دویمه برخه هغه ده چې خوشال یې د معاصرو علومو، کره کتنې او څېړنو په نتیجه کې له هر ډول سیاسي، ټولنیزو، قومي او اخلاقي تمایلاتو پرته، د نوې پوهې او د تحقیق او تحلیل د نویو میتودونو په رڼا کې څېړلای او تحلیل کړی دی، زموږ د هېواد له دغو معاصرو پوهانو څخه یو هم د هېواد ډېر ځیرمن لیکوال، څېړونکی او کره کتونکی کاندید اکاډمسین سرمحقق محمد صدیق روهي دی، چې په څو مقالو کې یې خوشال بابا په ناپېیلي (بې طرفانه) ډول څېړلای دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد محمد صدیق د ادبپوهنې په لړ کې په خپل مهم اثر (ادبي څېړنې) کې د خوشال په باب څلور بېلابېلې لیکنې: ((د خوشال د ښوونې او روزنې فلسفه، د خوشال خټک سوات نامه د ټولنیزو اصلاحاتو هنداره، ، د خوشال اخلاقي ایډیال او خوشال د اخلاقي ایډیال په حیث او د خوشال په اثارو کې د مضمون او شکل تنوع)) چاپ کړي چې هره یوه د خوشال پېژندنې د مطالعاتو په لړ کې د خپل ځانګړې او جلا ارزښت لرونکې دي، استاد روهي پر نو موړو لیکنو کې سربېره د خوشال پر کلیاتو (د کابل چاپ) هم یوه ارزښتمنه سریزه لیکلې، دغه راز د هېواد په ځینو علمي مجلو کې یې هم د خوشال په اړه علمي او تحلیلي لیکنې راغلي دي.

((د خوشال اخلاقي ایډیال)) په نامه د استاد روهي یو مستقل اثر هم چاپ شوی دی، چې همدا تېرې څېړنې په خپله لمن کې رانغاړي.

اوس راځو دې ته چې د استاد روهي دا لیکنې ولې د زیات ارزښت وړ دي؟

استاد روهي د هغو پوهانو له جملې څخه دی، چې عصري زده کړې یې کړې وې، د ښوونې او روزنې په برخه کې یې ماستري درلوده او په ادبپوهنه کې د زیاتې مطالعې خاوند و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کره کتنه او ادبپوهنه کې یې یو ډېر مهم اثر (ادبي څېړنې) لیکلی دی، استاد روهي د زیات علم او حلم خاوند و او همدا دوه عنصره یې په اکثرو لیکنو په تېره بیا په کره کتنه کې زیات لیدل کېږي، روهي صاحب په کره کتنه کې د هېڅ ډول احساساتو تر اغېز لاندې نه دی راغلی او هر څه یې چې شنلي نو هغه یې د دلیل او منطق په مټ واضح کړي دي، د خوشال په برخه کې هم استاد روهي د لیکنو چلند همدا ډول دی، استاد روهي سره له دې چې یوه ښه افغان او پښتون و، خو هېڅکله هم د خوشال پېژندنې په برخه کې د پښتونولۍ او افغانیت تر اغېز لاندې نه دی راغلی.

استاد روهي چې کله د خوشال ایډیال مطالعه کوي او پر هغه بحث کوي نو تر ټولو دمخه اخلاقي ایډیال تعریفوي، کله چې د یو شي تعریف مشخص شي، نو بیا د هغه شي پر ماهیت ښه پوهېدلای شو، استاد روهي وایي: ((اخلاقي ایډیال د کرکټرونو د هغو مثبتو اوصافو مجموعې ته ویل کېږي، چې د اخلاقي کمال د موډل ښه ولري، اخلاقي ایډیال د یوې طبقې اجتماعي، اقتصادي شرایط منعکسوي او په اجتماعي ایډیال سره توافق پیدا کوي.)) استاد روهي د همدې پورتني فورمول او تعریف له مخې د خوشال د اخلاقي ایډیال په باب وایي: ((څرنګه چې خوشال د فیوډالیزم د اجتماعي- اقتصادي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فورماسیون محصول دی نو دا ډېره طبعي ښکاري، چې د خوشال اخلاقي ایډیال دې په یوه قومي مشر یا اشرافي شخصیت کې متبلور شي.))

د استاد روهي له نظره خپله د خوشال په فکر د هغه اخلاقي ایډیال همهغه دی، چې ده په خپل اثر (دستارنامه) کې ښودلی دی او هغه ته (د دستار سړی) وایي، د استاد روهي په نظر دا ډېر مناسب نوم دی، ځکه چې له یوې خوا په پښتني قبیلو کې دا دود دی کله چې یو نوی قومي مشر یا خان د خلکو له خوا وټاکل شي، د هغه پر سر پګړۍ یا پټکی تړي او د پټکي تړلو وروسته خلک هغه ته مبارکي ورکوي، له بلې خوا، په پښتنو کې پټکی یا دستار د عزت او وقار سمبول دی، استاد روهي زیاتوي: د اخلاقي موډل لپاره خوشال (شل خصلتونه او شل هنرونه ټاکلي دي) که چېرې په یوه شخص کې دغه واړه هنرونه موجود وي، نو هغه ته د اخلاقي کمال یوه نمونه یا اخلاقي ایډیال ویلای شو، استاد روهي زیاتوي: که موږ د اخلاقي ایډیال په برخه کې د خوشال (دستارنامه) د (بلو تارک) او (کویټلیان) له اثارو سره پرتله کړو ډېر ټکي به په کې مشترک پیدا کړو، نو ځکه استاد روهي وایي، چې د خوشال اخلاقي ایډیال (دستارنامه) دیوه اخلاقي ایډیال په حیث نوې څېره نه ده، استا د روهي وایي: د خوشال موډل د لرغوني

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونان موډل (چې د مرییتوب د دورې څرګندوی دی) نه، بلکې د رومیانو موډل دی، رومیان په علم او فلسفه کې ژور نه ځي، بلکې علم له عمل سره نږدې کوي.

استاد روهي وايي: ((د خصوص د مقولې له نظره باید وویل شي، چې د خوشال اخلاقي ایډیال د پښتني چاپېریال کلتوري خصوصیات منعکسوي، په دې ځای کې ددې ټکي یادونه هم ضروري ده ، چې د خوشال د موډل د پوره څېړنې لپاره باید یوازې پر (دستارنامه) باندې تکیه ونه شي، استاد روهي سره له دې چې د خوشال اخلاقي ایډیال د پښتني چاپېریال څرګندوی بولي، خو بیا هم یادونه کوي، چې ددې ایډیال لپاره چې خوشال کوم معیارونه ټاکلي، هغه د پښتني چاپېریال تر کلتور او مذهبي حدودو اوړي، استاد روهي په دې نظر دی، چې د خوشال ایډیال د کرکټر په لحاظ عمومي او خصوصي اوصاف لري؛ عمومي اوصاف يې د ټولنې د ټولو افرادو لپاره لازم دي، لکه (د اولاد تربیت ، علم ، شجاعت ، سخاوت، راستي، خوشخويي، همت، غیرت او نور...) خصوصي اوصاف یې صرف د دستار سړي ته ضروري دي، لکه تادیب د خشم وخصم، د ملک د انتظام په عمومي اوصافو کې یې ځینې هنرونه او خصلتونه تر زیاتې اندازې د (دستار سړي) سره شباهت لري، لکه د ځان معرفت، اسپ تازي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجارت، موسیقي، شطرنج، نقاشي، عدل او انصاف، عفو وکرم، مشورت او نور...

استاد روهي د خوشال اخلاقي ايډيال د نړۍ د يو شمېر نورو پوهانو له اخلاقي ايډيال سره پرتله کوي او هغو لارو چارو ته ګوته نيسي، چې يو شخص پرې دې معيار ته رسېدلای شي، استاد روهي هغو دواړو معيارونو او لارو ته اشاره کوي، چې اخلاقي ايډيال پرې جوړېږي، خو پرته له دې چې غوڅ حکم وکړي، قضاوت لوستونکو ته پرېږدي، استاد رورهي وايي: د خوشال د ښوونې او روزنې موډل چې په دستارنامه کې راغلی دی، د لوړې طبقې ايډيال دی، ليکن دی د (اپلاتون) او (ارسطو) په شان دغه ايډيال په کومې خاصې طبقې پورې نه منحصروي، (ارسطو) په صراحت ادعا کوي، چې غلامان فطرتاً غلامان پيدا شوي دي، دوی له مقدماتي زده کړې او سواد څخه زيات څه نه شي زده کولای، خوشال البته پر وراثت باندې تکيه کوي، ليکن دا وراثت طبقاتي نه ګڼي، د خوشال په نظر نه يوازې هنرونه د زده کړې له لارې لاس ته راځي، بلکې دی خصلتونه هم کسبي بولي، دی وايي: ((امير لره بويه چې ځان په شرع اراسته کا، بيا د ولايت ظاهري، د سياست هنرونه، خويونه، خصلتونه زده کا.)) سره له دې چې پورته بحث کې استاد روهي د کوم نظر پلوي نه کوي، خو د متن له قرينې څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا سې ښکاري چې استاد د يوه ټولنپوه، ښوونپوه او کره کتونکي په توګه د خوشال نظر تائيدوي، خوشال د اخلاقي ايډيال يا شخصيت د جوړېدو لپاره ټول شرايط کسبي بللي، چې هر څوک يې تر لاسه کولای شي، خو په دې چاره کې ارث او د شخص خپل زيار او زحمت هم دخيل ګڼي او دا يې هم په ګوته کړې، چې هر څوک دا معيارونه پوره کړي، نو بيا (د دستار سړی) ترې جوړېدی شي او د (دستار سړی) طبعاً هغه مقام دی چې بيا د ټولې ټولنې په لوړې يا اولې طبقې پورې اړه پيدا کوي او دا ځکه چې همدا شخص دی، چې د ټولنې د مشرۍ وړتيا پيدا کوي، نو بايد د ټولنې په راس کې واقع شي.

د ارسطو نظريه چې پر طبقاتي بنسټ ولاړه ده، تر ټولو د مخه د سقراط له علمي نظرياتو سره چې وايي: انسان د تحول په حال کې دی او د اصلاح وړ دی، متضاده ده، د ښوونې او روزنې او سنۍ میتودولوژي هم دا حکم نه کوي چې د ټيټې طبقې خلک دې د لوړو زده کړو قابليت ونه لري او يا دې ترې لوی شخصيتونه نه شي جوړېدلای، خوشال البته د شخصيت په جوړونه کې ارثيت ځکه دخيل بولي، چې دا د شخصيت جوړونې منشا ده، او سنۍ اروا پوهنه هم دا تائيدوي، چې د انسان د شخصيت وده د نطفې له تشکل څخه راپيلېږي، محيطي او بيا اجتماعي شرايط په کې اساسي نقش لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد روهي د خوشال د اخلاقي ایډیال په لیکنه کې دې نتیجې ته رسېدلی دی، چې د خوشال د ښوونې او روزنې موډل د اخلاقي ایډیال د جوړونې لپاره مناسب دی، استاد روهي د (دستارنامې) د معیارونو له مخې د اخلاقي ایډیال لپاره تر ټولو غوره ، ښه او عملي بېلګه په خپله (خوشال) بولي، چې د دستارنامې اکثره معیارونه (شل هنرونه او شل خصلتونه) یې په وجود کې لیدل کېږي، نو موږ هم د استاد روهي د تحلیل له مخې دې نتیجې ته رسېږو چې د خوشال د اخلاقي ایډیال یوه عملي بېلګه په خپله لوی خان خوشال خان دی او بس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((شاهنامهٔ احمدشاه ابدالي))
ویاؤنه ده که حماسه؟

((شاهنامه احمد شاه ابدالي)) د حافظ ککل محمد مرغزي منظوم داستاني اثر دی، چیگ په هند کیگ ییگ د احمد شاه بابا د فتوحاتو او بریاوو په باب لیکلی دی. دا اثر لومؤی حگل پر **۱۹۲۵**م کال د یو زرتگوکو په شمیگر د مشتاق احمد مشتاق په تدوین او د مولانا عبدالقادر په((پیگژند ککلو)) چاپ شوی دی.

د مدون په وینا د دیگ اثر اصلي نوم((شاهنامه احمدیه))و، خو دوی ورته حگکه د ((شاهنامه احمد شاه ابدالي)) نوم غوره کؤ چیگ دیگ نوم ورسره أیگر اؤخ لکگاوه.

حافظ ککل محمد مرغزي، د مرغز د کلي او سیگدونکی و او د شاهنامیگ له متن خگخه دا سیگ شگکاري چیگ دی د احمد شاه بابا د وخت سؤی او په جنکگونو کیگ د هغه له لشگکرو سره ملکگری و، دده په خپله وینا د دیگ شاهنامیگ د لیکلو حکم هم ورته پخپله د بادشاه (احمد شاه بابا) له خوا شوی و، دی وایي:

چیـــــگ فرمـــــان د شهریــــــارو
پــــه زیـــــبا شگکلــــی ککفـــــتارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیــگ حــافظ دیــگ شاهنامــه کــه
پـــه جـــهان دیـــگ دا نامـــه کـــه
شاهنامـــه دیـــگ کـــه رنکگـــین
جـــــوؤ زیبـــــا در ثمـــــین
پکیـــگ حـــال دیـــگ د جـــهان وي
شگـــه کگنـــجو نه دیـــگ عـــیان وي
شـــه مذکـــور دیـــگ کـــه د جنکـــگ
چیـــگ پریـــگ صـاف شـي دزؤه زنکـگ
د بادشـــاه دیـــگ حـــال بیـــان کـــه
دا چیـــگ سـیر ییـــگ پـــه جهـــان کـــه
د احـمـد شـــــــــــــاه دُر دوران
پـــکیگ حـــال مـــیگ کـــؤ بیـــان.

حـافظ مرغـزي دا کتـاب پـر یـو زرشـپإ او یـا یـم (۱۰۷۲) هـگ ق کـال بشپؤ کؤی دی. د کتاب په پای کیگ د دیگ خبریگ یادونه کوي او وایي چیگ دا شاهنامه ییگ د پشگتنو لپاره بشپؤه کؤیگ ده:

د پـــشگتنـو د پـاره یـــاره ماخــــواري وکـــؤه بسیـــاره
کـــه شگگه وکؤیگ پریگ نـظر تـــه بـــه شـیگر سـیگ د کـــــــــــــــــــــــــــــــشور
چیگ زرسل وو او یا کاله ســـن د هجـــر زمـــا لالـــه
شپإ تـه نور کؤه سره ضم چیـــگ تـــاریخ نـــه شـــي تریـــگ کـــم

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمـا عمر دی پنځګوس　　　خګـه لـه مـا وشـو افسـوس

په پورتنيو خګو بيتونو کيګ دديګ اثر(شاهناميګ) د ليکلو وجه او علت خګرکګند شول، خو اوس راځګو ديګته چيګ دا اثر د ادبي اثارو په کومو معنوي او شکلي أولونو يا انواعو کيګ حسابيګإي؟ اکثره شاهناميګ چيګ ليکل شوي په هغوی کيګ تـاريخي کيسـيګ، د پاچايـانو اتلـولي، تـوره او ميګؤانـه او جنګګـي پيګشـګيګ بيـان شـوي، نـو ځګکـه خـو اکثـره شاهناميګ په حماسو او يا هم په حماسي اثارو کيګ شميګرل کيګإي اوس چيګ زموإ تر بحث لانديګ موضوع د ((احمدشاه ابدالي شاهنامه)) ده، په ديګ کيګ له خګو پوشګتنو سره مخامخيګإو او يا هم خګو پوشګتنو ته بايد ځګواب ورکؤو، تر تګولو د مخه کيګدی شي دا پوشګتنيګ مطرح شي چيګ ايا دا شاهنامه ويإؤنه ده که حماسه؟ يو حکايتي داستان دی که حماسي نظم يا شعر؟ د کوم يو معنوي أول خصوصيات په کيګ زيات دي؟ د فـورم لـه مخيـګ پـه کـوم أول نظمونـو کيـګ راځګـي؟ ايـا د حماسيګ د ليکلو لپاره مناسب فورم دی که نه؟ ايا نورو شاعرانو هم د شاهناميګ د ليکنيګ لپاره له ديګ أول فورم خګخه کار اخيستی که نه؟ او که اخيستی ييګ وي وجه ييګ خګه ده؟ خو دديګ تګولو پوشګتنو په منځګ کيګ دوه پوشګتنيګ چيګ تر نورو زياتيګ مطرح دي دادي چيګ دا شاهنامه، ويإؤنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده که حماسه؟ ددیگ لپاره چیگ دیگ پوشگتنو ته معقول او مناسب حگوابونه پیدا کؤو، شگه‌به‌دا وي چیگ د حماسیگ پیگژندنیگ د اصولو او معیارونو په‌رنگا کیگ د ا اثر مطالعه او تحلیل کؤو:

((حماسه په ادبي أولونو کیگ أیگر لرغونی أول دی. په حماسه کیگ تر تاریخي دورانه‌وؤاندیگ زمانیگ وقایع راغلي وي او په حقیقت کیگ د لومؤنیو زمانو کگزارش دی. حماسه په‌هغه‌دوران کیگ د یوه ملت ارمانونه بیانوي چیگ تاریخ، اسطوره، خیال او حقیقت تگول پکیگ سره ککأیگإي)).

حگینیگ کسان کله کله په ادبي خگیگؤنو کیگ د حماسیگ، حماسي شعر او ویاؤنیگ (فخرییگ) تر منحگ توپیر نه کوي، په داسیگ حال کیگ چیگ دا دریگ واؤه جلا جلا معنوي أولونه دي، توپیر سره لري((حماسه د ادبیاتو په موضوعي یا معنوي أولونو کیگ یو أول دی، چیگ د یو ملت، قوم، قبیلیگ یا شخص د میگؤانیگ او توریگ کیسیگ او جنککي کارنامیگ په حکایتي أول بیانوي، هر أول جنککي او حماسي اشعار حماسه نه شي جوؤولای، که‌خگه‌هم حماسه له حماسي او جنککي اشعارو خگخه جوؤیگإي، خو هر حماسي شعر یا ویاؤنه حماسه‌نه‌ده.د حماسیگ یو شرط دادی چیگ پیگشگیگ په‌کیگ په‌داستاني أول بیان شویگ وي)) خو په حماسي شعر او یا هم‌ویاؤنه کیگ دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرط حتمي نه دی. يو رزمي شعر کيګدی شي هيګخګ اتل ونه لري او شاعر خپله خلک د رزم او جنګګ خوا ته راوبولي او په ویاؤنه کيګ هم يو شاعر کولای شي د خپل حګان پر برياوو او يا هم د خپل تګبر پر برياوو او لاسته راوؤونو وویاؤي، لکه د امير کروؤ شعر چيګ د خپل حګان د اتلوليو په باب ویاؤ کوي، په حماسي شعر او وياؤنه کيګ مهمه نه ده چيګ شعر ديګ داستاني او يا حکايتي بنګه ولري په وياؤنه يا حماسيګ کيګ دا هم مهمه نه ده، چيګ يو شاعر ديګ لرغونيګ زمانيګ ته لاؤ شي او د هغو پيګشګو بيان ديګ وکؤي، خو حماسه کيګ بيا د لرغونو پيګشګو بيان هم راحګي. د دوکتور سيروس سميسار په نظر:
((حماسه قديمترينه او مهمترينه ادبي نوع ده چيګ د قبل التاريخ زمانيګ تاريخ بيانوي.))

((خګنګګه چيګ حماسيګ دأيګرو لرغونو او لومؤيو وختونو خاطريګ دي، نو په ديګ حساب د شفاهي کيسو او نکلونو په شکل سينه په سينه رانقل شوي او تر هغيګ چيګ په يوه زماني مقطع کيګ بيګ خګوک ليکلو ته پيدا شوي او ليکلي بيګ دي.))

د ادبپوهانو په نظر د نؤة په حماسو کيګ حګينيګ داسيګ خصوصيات شته چيګ هغه د نؤة په اکثرو حماسو کيګ مشترک دي او حګينيګ داسيګ حګانګګؤتياويګ هم شته چيګ هغه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

همغیگ یویگ ژبیگ په حماسو پوریگ محدودیگ دي پشگتو حماسیگ د نؤة د حماسو د عامو حگانکگؤنو تر خگنکگ حگینیگ دا سیگ حگانکگؤتیاویگ هم لري چیگ هغه د نؤة په نورو حماسو کیگ نه تر سترکگو کیگإي، دا حگانکگؤتیاویگ د پشگتنو د عام کلتور تابع دي او له همدیگ کلتوري، قومي، قبیله یي تعاملاتو بیگ ا لهام اخیستی دی.

دا أول خصوصیات بیا د نؤة د نورو ژبو په حماسو کیگ نه تر سترکگو کیگإي او یا هم لإ تر سترکگو کیگإي، اوس راحگو دیگته چیگ د حماسیگ د عامو خصوصیاتو له جملیگ خگخه کوم خصوصیات تر زیاته او کوم خصوصیات تر کمه بریده پر (احمد شاهي شاهنامیگ) د تطبیق وؤدي؟

۱- د حماسیگ په عامو حگانکگؤتیاوو کیگ یوه دا ده چیگ ((د جنکگ، بهادرة، میگؤانیگ، پهلوانة او شهسوارة کیسیگ په کیگ راغلي وي))

د پورتني معیار له مخیگ که موإ (احمد شاهي شاهنامه) ارزوو، نو په دیگ معیار خو پوره حگکه ده چیگ د احمد شاه بابا په شمول د هغه د لشگکرو د بیگلابیگلو لشگکر مشرانو د توریگ، بهادرة او جنکگي اتلولیو کیسیگ په کیگ بیان شوي دي.

مثلاً د شالامار باغ د جنکگ داستان داسیگ بیانوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

شگه حگوانان دیگ شي تیار   ازمــوده د جنکــگ پــه کــار
پــه دا لــورد شــالامـار   چیــگ ازبــک هــم د حــصار
د راوي پــه دا ککفتــار   د قرغـــز حگوانـــان تیـــار

۲- د حماسیگ یوه بله حگانکگؤنه دا ده چیگ حیوانات په کیگ ستر نقش لري، حتی کله کله دا نقش أیگره اخلاقي بنگه هم لري، په دیگ شاهنامه کیگ هم د آسانو او فیلانو یادونه شویگ او جنکگ کیگ د هغوی رول په ککوته شوی او خپلیگ لشککریگ بیگ له بازانو سره تشبه کؤي، خو لکه د نورو حماسو په شان حیوانات په دیگ اثر کیگ هغه رول نه لري لکه په نورو حماسو کیگ چیگ خارق العاده رول لري.

۳- د حماسو یوه حگانکگؤنه دا ده چیگ اتلان په کیگ له هیولاوو او وحشتناکو حیواناتو سره مقابله کوي.

په احمد شاهي شاهنامه کیگ سره له دیگ چیگ وحشتناکو حیواناتو سره د انسانانو تن په تن جککؤیگ کیسیگ نه دي راغلي، خو په جککؤه کیگ أیگر حگایه د جنککي وسیلو په توکگه د حیواناتو یادونیگ راغلي، خو د دیگ پر حگای د خپلو لشککرو د اتلانو أیگر توصیف شوی او د حماسیگ هغه بله خوا بیگ پوره کؤیگ چیگ تر حده زیاته مبالغه په کیگ وي، لکه غلو او اغراق، مثلاً له درانو لشککرو خگخه د صمد خان یادونه کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چيگ د خپل ورور (شفيق) په مرګګ ييګ سينه کباب وه، خو بيا ييګ هم پر د شګمن سختيګ حمليګ کوليګ او هغوی ييګ تار و مار کؤل او يا هم د نورو جنګګيالیو يادونه

۴- پـه حماسـه کيـګ يـاد شـوي بـوتګي، ونيـګ او ميګويـګ زياتره جادويي او خارق العاده خصوصيات لري.

د حافظ ککل محمد مرغزي په اثر (احمد شاهي شاهنامه) کيګ سره له ديګ چيګ د حماسيګ کګنګ شميګر خصوصيات لري، خو د ونو، بوتګو او ميګوو د داسيګ کوميګ خاصيګ خارق العاده ييګشګيګ کيسه يا داستان په کيګ نه دی راغلی چيګ د سؤي پام حګان ته واؤوي.

۵- د حماسو اتلان معمولاً ما فوق الطبيعي انسانان شګودل کيګإي.

په ديګ شاهنامه کيګ انسانان ما فوق الطبيعي انسانان نه دي شګودل شوي، خو د هر جنګګ د داستان اتل طبعاً تر عادي انسانانو لوؤ شګودل شوی دی. خو دا لوؤتيا دومره نه ده چيګ افسانه يي بريد ته ورسيګإي.

۶- د حماسو د اتلانو کارونه اکثره خارق العاده وي او د منطق په تله نه تلل کيګإي.

د مرغزي په احمد شاهي شاهنامه کيګ د اتلانو کارونه د منطق له معياره دومره لريګ نه دي خو داسيګ هم نه دي چيګ سل په

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلو کیگ دیگ له منطق سره برابر شي، د فرعي اتلانو رول هم له عادي منطقه وحگي او هغه مهال چیگ د جنکگ کوم حالات وو او سیاسي تاریخونو ثبت کړي، تر هغو معیارونو لوړ دي.

۷- د حماسو اتلان د خپل ژوند په برخه کیگ له خپل یو ضد قهرمان سره مخامخیگاږي.

په دیگ منظوم داستان کیگ طبعاً قهرمانان له خپل ضد سره مخامخ شوي، خو په دیگ شاهنامه کیگ مرکزي اتل احمد شابابا دی چیگ فتوحات د هغه په امر تر سره کیگاږي، خو دی په مستقیم أول له خپل کوم ضد اتل سره نه مخامخیگاږي او نه په دیگ داستان کیگ دده د معادل کوم اتل یادونه شویگ ده، البته د احمد شاه بابا د لشگکرو قومندانان له خپلو معادلو قومندانانو سره مخامخیگاږي او هغوی ته ماتیگ ورکوي لکه د احمد شاه بابا د لشگکرو قومندانان حاجي جمال، صمد خان او نور چیگ د هندوستان د لشگکرو له حگینو قومندانانو لکه منو، خسرو، شهنواز او نورو سره مخامخیگاږي او له یو وزیر سره تن په تن جکگړه کوي، حاجي جمال چیگ د درانو لشگکرو مشر دی په دیگ اثر کیگ راغلي چیگ عسکر بیگ د مستو خوني فیلانو په شان د دشگمن پر لشگکر حملیگ کولیگ، په دیگ جکگړه کیگ د هندوستان د وزیر پر سر د توپ کگولة لککگیگاږي او زیگر وزبر کیگاږي، دیگ جنکگ کیگ چیگ د هند کوم لشگکر راغلی و هغه د درانو له خوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

تګول زیګر وزبر شو. د همدیګ جنکګ په خاطر کله چیګ احمدشاه بابا د سرهند پر لوري د تکګ نیت وکؤ نو د جنکګ تدبیر بییګ ونیو:

چیګ تدبیر وشه د جنکګ
تمام ورک شه د زؤه زنکګ
تمام فوج په جنکګ تیار
سپین بازونه شوه د شګکار
له لاهوره شو روان
په دا لار د هندوستان

۸- د حماسو اتلان اکثره په یوه اوإده او خطرناک سفر وحګي.

احمدشاه بابا (د احمدشاهي شاهنامیګ) د اتل په توکګه د هندوستان پر یوه اوإده سفر وحګي، د هندوستان تر فتحیګ وروسته مشهد ته حګي، د مشهد واکمن بییګ تابعدار کیګإي او بیا نیشاپور ته مخه کوي، هلته له یوه سخت ژمي سره مخامخیګإي، خو دی په خپل تدبیر مخکیګ تر دیګ چیګ د ژمي یخني بییګ لشګکریګ تباه کؤي، له نیشاپور خګخه لشګکر کندهار ته لیګإي او له مرکګه ژغورل کیګإي، دا ژمی دومره سخت و چیګ أیګر کم ژوندي موجودات ورخګخه پاتیګ شول.

۹- د حماسو اتلان أیګریګ کارنامیګ کوي چیګ زیاتره ملي او معنوي ارزشګتونه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په احمد شاهي شاهنامه کې هم چېرې د جنګ کوم داستانونه راغلي هغه اکثره ملي او اسلامي ارزښتونه لري، ملي ارزښت يې په دې کې و چې د هغه وخت د شاو خوا دولتونو او زور واکو ځګخه يې خپل هيګواد خوندي کاوه او هغه جنګګونه چې دوی په نورو هيګوادونو کې کول، که هغه يې هلته نه وای کړي، نو دا جنګګونه به يې په خپل هيګواد کې کول، د هغه وخت سياسي او نظامي خصوصياتو ته وو چې هيګچا هم په خپل ځګنګ کې مستقل او قوي کګاونډی نه شو زغملای، که احمد شاه بابا خپل هيګواد غښګتلی او يو موټګی کړی نه وای او د غليمانو نيتونه او قوتونه يې تر هيګواده لرې خنثی کړي نه وای، نو جنګګ به د افغانانو په کور کې بل شوی وای.

احمد شاه بابا د خپل جنګګي تدبير تر ځګنګګ يو سوله دوست، زاهد او صوفي مشر و. د يو مشهور روايت له مخې يو وخت يې د کندهار ښګار د ساتنې لپاره دفاعي ديوال شروع کړ، نو مور يې (زرغونې انا) ورته وويل چې زويه دا ځګه کوې؟ هغه ورته وويل چې د ښګار د دفاع لپاره ديګوال جوړوم، هغې ورته وويل د ښګمن چې تر ښګاره راغی نو بيا دفاع مانا نه لري، د ښګمن بايد له ښګاره لرې له منځګه يوسې. دې خبرې د احمد شاه بابا په ذهن کې تغير راووست او په هغو سيمو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خطر ته متوجه شو چيک خطر تريگ راولاؤيگدلای شو. حگينيگ تنکگ نظره متعصبين د احمد شاه بابا پراخو فتوحاتو ته د کينيگ په سترکگه کگوري، واقعيتونه تحريفوي او وايي چيگ ضرورنه و هغه نوريگ سيميگ فتح کؤيگ وای، حگينيگ نوربيا حگان د وطن أيگر "خواخوإي "کگنگي او وايي چيگ احمد شاه بابا بايد کورنيو اصلاحاتو ته أيگره پاملرنه کؤيگ وای نظر فتوحاتو ته !خو هغه تاريخپوهان او تگولنپوهان چيگ د احمد شاه بابا د زمانيگ تگولنيز، سياسي، اقتصادي، پوحگي، مذهبي، کلتوري او نور حالات ورته شگه معلوم دي، هغوی د هغه وخت د سياسي تگولنيزو تعاملاتو په رنگا کيگ د احمدشاه بابا تدبير او عمل ته په أيگره درنه سترکگه کگوري او افرين ورته وايي، د دوی د نظرونو د يو والي نتيجه او نچوؤ دا دی چيگ احمدشاه بابا په خپلو فتوحاتو کيگ دا ستر برياليتوبونه لاسته راوؤل چيگ بييگ په کور دننه بيگلابيگليگ افغاني قبيليگ د ملت او مملکت په لوشگي کيگ سره راتگوليگ کؤيگ اودوی ته بييگ د داخلي اختلافونو د را برسيگره کولو فرصت او مجال ورنه کؤ، بل بييگ شاوخوا غليمان دومره کمزوري کؤل چيگ دده رامنحگته کؤی دولت بييگ أيگر موده له کگواشگه خوندي پاتيگ شو.د احمدشاه بابا د فتوحاتو ملي ارزشگت همدا و چيگ زموإ تگولنيگ ته بييگ درلود ، دديگ تر خگنکگ احمدشاه بابا يو صوفي مشربه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر اسلام مین پاچا و، د شاوخوا تګولو مسلمانانو ورخګخه د مرستیګ هیله وه، په همدیګ خاطر د بخارا مسلمان پاچا ورخګخه د تزاریانو له ظلمه د خلاصون غوشګتنه وکؤه، دهند د مسلمانانو مشر شاه ولي الله ورخګخه له مرهتګیانو خګخه د هند د مسلمانانو دخلاصون هیله وکؤه او احمد شاه بابا دا دواؤه کارونه ترسره کؤل، یانیګ احمد شا بابا د اسلام د بري په خاطر هم زیاته اتلولي وشګوده، د ایران پر لوري لشګکرکشي هم په دیګ نیت وه چیګ د ایران د سیاسي او مذهبي نفوذ مخنیوی وکؤي او که چیګریګ بیګ دا کار نه وای کؤی، نو د دیګ احتمال و چیګ ایرانیان د نادرافشار او ککرکګین د وختونو په شان بیا افغانستان د خپل ظلم تر سیوري لاندیګ راولي. تر احمد شاه بابا د مخه دوران تاریخ لیکونکو ته معلوم دی چیګ خګومره ظلم پر دیګ خاوره واکمن و، حافظ ککګل محمد مرغزي هم په خپل اثر کیګ تر احمد شاه بابا دمخه د نادر افشار د ظلم کیسه کؤیګ ده او فکر کوم چیګ د همدغه یوه حالت بیان هم کولای شي په دیګ برخه کیګ د معترضینو غرضي پوشګتنو ته یو شګه حګواب شي. مرغزي په احمد شاهي شاهنامه کیګ وایي:

هلاکــــو صـــــفت عــــیان شــــه
نمــــــودار پــــــه دا جهــــــان شــــــه
پــــــه شــــــکست بــــــلند شــــــه اور

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاص تریگ نه شو د چا کور
سند ییگ درست زیگروزبر که
بیگ بالینه ییگ بستر که
په هر ملک په هر دیار
دده ظلم و بسیار

خو د نادر افشار تر مرکگ وروسته د احمد شاه بابا په باب وايي:

احمد شاه دُر ابدار
په جلوه شه نمودار
چیگ لباس ییگ سلطاني و
مرصع په خاقاني و
دا جامه شوه په ده جوؤه
د قسمت په حگای کیگ یوؤه

۱۰- د حماسو اتلان تن په تن جنگگونو کیگ له بیگلا بیگلو وسلو خگخه کار اخلي لکه نیگزه، خنجر، توره، غشي، لیندة او نور ، د جنکگ په اوزارو کیگ غولونه او فریگب هم شامل دي په احمد شاهي شاهنامه کیگ پر پورته ذکر شویو جنگگي وسايلو سربیگره د جنکگ له عصري وسايلو لکه توپونو خگخه هم کار اخیستل شوی او د سرهند په یوه جکگؤه کیگ دهند یو وزیر د توپ په ککگولة الوزول شوی و ، خو جعل، تذویر، فریگب او غولونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیګ په اکثرو حماسو کیګ ییګ یادونه راغلیګ ده ، دیګ کیګ هم له دیګ اوزارو خګخه کار اخیستل شوی دی.

په احمد شاهي شاهنامه کیګ یو داستان داسي ګ راغلی دی:
کله چیګ احمد شاه بابا ظل سبحاني د لاهور خواته متوجه کیګإي او د هغه حګای د نیولو نیت کوي، نو هلته یو شخص د شاهنواز په نامه چیګ أیګریګ لشګکریګ او جنګګي وسایل لري، احمد شاه بابا ته د مرستیګ وعده ورکوي، خو د احمد شاه بابا لشګکر، بابا ته وویل که شهنواز درغلي وکؤي، نو موإ به بیا خګه وکؤو؟
احمد شاه بابا خپلو لشګکرو ته په حګواب کیګ وویل:

کـــــه خــــلاف کـــــه شــــــهنواز
دی بـــه شـــي پـــه غـــم ګګــــداز
چـــــیګ اقــــبال لــــرم بلـــــند
و هــــــر چــــا وتــــه خګـــــګر ګګند

وروسته شهنواز سره داسیګ فکر پیدا شو ، چیګ د احمد شاه بابا لشګکر کم او بیګ تجربه دی، خزانیګ او وسلیګ نه لري، نو راحګه د جنګګ تیاری ورته ونیسه، ګګوندیګ که فتح دیګ نصیب شي، نو هماغه و چیګ د جنګګ تیاری ییګ ونیو.

د شاهـــــنواز ګګـــــوره بـــــد قــــول
پـــــه دا قــــــول وکــــــؤه بــــــول
ده ویـــګ اسبـــاب لــــرم د جــــنګګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو نواب شهنواز خان هغه راز چيگ تر ديگ وخته ييگ په پرده كيگ ساتلى و ، هغه راز خگر كگند كؤ او جنكگ ته ييگ تيارى ونيو ، دا جكگؤه د (شالامار) په نامه ياديگإي، په ديگ جكگؤه كيگ شهنواز ماتيگ خوري، لشگكر ييگ تار ومار كيگإي او داحمد شاه بابا لشگكريگ بريالة كيگإي.

په جكگؤه كيگ د فريگب او درغلة بله بيگلكگه دا ده كله چيگ احمد شاه بابا له هند خگخه كندهار ته متوجه كيگإي، د (منو) په نوم يو شخص او د هغه(وزير) زوى چيگ پخوا ييگ جنكگ كيگ ماتيگ خوؤليگ وه، د هند د يو واكمن(خسرو) له خوا ورته ويل كيگإي، چيگ تا به د لاهور حاكم كؤو ، (منو) په أيگره خوشالة لاهور ته راغى او غوشگتل ييگ كابل او كندهار ته هم لاؤ شي. خو ديگ وخت كيگ احمد شاه بابا له هندوستانه د كابل پر لوري خطر ته متوجه كيگإي، نو له كندهاره د هندوستان پر لوري حركت كوي، كله چيگ پنجاب ته داخليگإي، نو پر د شگمنانو ماتم راحگي، د (منو) لشگكر ماتيگإي ، سره له ديگ چيگ (اووه زره) سكان ييگ ملاتؤ ته راغلي وو ، خو بيا ييگ هم ماتيگ وخوؤه. (منو) چيگ كله د جنكگ حالات وليدل چيگ تگول پنجاب تباه كيگإي، نو سوليگ ته ليگوال شو ، نو احمد شاه بابا ته ييگ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایلچي(استازي) په لاس پیغام راولیگږه، احمدشاه بابا دا سوله قبوله کړه، (منو) ییگ وباشگه او دیگ سره (منو) زیات خوشاله شو. (منو) د هندوستان د والي په توکگه پاتیگ شو، خو (منو) ته ییگ دا وویل که له تابعدارة خگخه دیگ سرغړونه وکړه، نو بیا به تگول پنجاب تباه شي.

تر دیگ وروسته احمدشاه بابا د مشهد په فکرکیگ شو، کله چیگ د (مشهد) پر لوري رهي شو، نو دهغه حگای واکمن (شاه رخ خان) أیگر وارخطا شو او احمدشاه بابا ته ییگ یو استازی ورولیگږه او وییگ ویل که موږ معاف کړي. تر دیگ وروسته دا احمد شاه بابا لشگکرو (نیشاپور) ته مخه وکړه خو دیگ وخت کیگ یو سخت ژمی راغی، احمدشاه بابا په دیگ خاطر چیگ په ژمي کیگ ییگ لشگکر تلف نه شي، بیگرته د کندهار پر لوري وخوحگیگد. دا ژمی أیگر سخت و ان تر دیگ چیگ اکثره ژوندي موجودات ییگ تباه کړل، دیگ کیگ د هند والي(منو) دا سیگ فکر وکړ چیگ د احمد شاه بابا لشگکر په نیشاپور کیگ تر واورو لاندیگ شو، نو خگه ضرورت دی چیگ باج او خراج ورکوم، شگه دا ده چیگ مخالفت ییگ وکړم، (منو) خپل لشگکر ته هم أیگر فریاد وکړ، هغو تگولو ورته أیگریگ لافیگ ووهلیگ چیگ موږ ستا ملاتړ کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا له خوا (خانجان) ته امر وشو چیگ دیگ جنکگ ته لاۆ شي. د دیگ جنکگ له امله پر لاهور سخته قحطي راغله او خلک أیگر په تنکگ شول، بالاخره د (منو) لشگکرو ماتیگ وخوۆله او (منو) وتشگتیگد، خو بیا بییگ خپله پۆه ومنله او دربار ته په ننواتو راغی، نو شهریار(احمد شاه بابا) هغه وباشگه

د بادشـــاه شـــه دا فرمـــان
چیـــگ ســـردار بـــه شـــي روان
د مـــنو تقصـــیر معـــاف شـــه
کـــه بـــلند تـــر کـــوه قـــاف شـــه
چـــیگ اخـــلاص و د ســـردار
منـــو راغـــی پـــه دربـــار
پـــه خـــلعت د شـــاه ممتاز شـــه
پـــه جـــهان کیـــگ سرفراز شـــه

کله چیگ بیا لاهور د احمد شاه بابا د لشگکرو په لاس فتح شو نو هلته بیگرته ژوند له سره پیل شو او شگیگر ازي رامنحگته شوه.

چـــیگ فـــارغ شـــو شهریـــار
پـــه رونـــق شـــو تمـــام کـــار
پـــه تـــنظیم راغـــی لاهـــور
کگلـــستان شـــه پـــه هـــر لـــور

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغـه راز پـه دیـګ شـاهنامه کیـګ دجمناترخګنکـګ جکګـؤه، دشاهجهان- اباد تاراج کیګدل، شاهدریګ ته تکګ، د پاني پت د جنګګ داستان او د نورو جنګګونو بیانونه هم راغلي دي.

له نواب ناصرخان سره د جنګګ داستان هم راغلی دی، سره له دیـګ چیګ هغـه سره اتـه زره قزلباش هم ملکګري وو، خو بیا هم افغاني لشګکرو ماتیګ ورکؤه.

۱۱- پـه حماسیګ او حماسي شـاعرة کیـګ معمولاً د کـلام لفظي شګکلا تـه أیګره پاملرنه نه کیګإي او د مانا پـر انتقال أیګر زور راوؤل کیګإي، خو کله کله کلام حګینیګ داسیګ برخیګ هم لري چیګ هنري خوا یيګ هم د پام وؤ وي.

پر احمدشاهي شاهنامه هم همدا معیار تطبقیګإي، ددیګ اثر اکثره بیتونه له ژبني پلوه هنري یا لفظي شګکلا نه لري، حګینو حګایونو کیګ وزني ستونزیګ او تیګروتنیګ هم لري، اکثره بیتونه ییګ سپوره او وچ دي، خو حګینیګ بیتونه داسیګ هم دي چیګ هنري جوهر لري او لفظي شګکلا په کیګ شګکاري لکه دالاندیګ بیتونه:

چـــیګ وچـــا تــــه مــــخ کــــه غــــم
وچــــــوي د زؤکګــــــــي نـــــــم
خګـــــه دی غـــــم کګـــــوره بـــــلا
نـــــه پـــــریګإدي د هـــــوش کـــــلا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیــــګ روان شــــه ستاســـیګ رور
د فـــــنا پــــه بادشـــــه ســـــور
و دانــــــا تــــــه دنـــــیا خـــــس ده
پـــه خګـــو ورحګیـــګ د هـــر کـــس ده
نـــــه مظبــــوط لـــــري بنیــــاد
چـــیګ بنایـــیګ ده پـــه بــــاد...

پـه احمد شاهي شاهنامه کیـګ حـافظ کګـل محمد مرغـزي د جنکګ د هر داستان په پیل کیګ بیګلا بیګل مسایل مطرح کؤي، اکثره دیني مسایل، بیا بییګ یوه جنکګي پیګشـګه، پـه پای کیـګ بییګ خپل لقب یا تخلص (حـافظ) یاد کؤی ، د حګان او خپـل شعر ستاینه بییـګ کؤیـګ ده، دا یادونه بیا بیا تکرار شویګ ده. خګو بیتونو ته بییګ د بیګلګګیګ په تو کګه و کګوریږ:

زمــا شـــعر تـــه کـــه خګـــوک کګـــوري
د بــــــاران پـــــه دود بــــــه اوري
ســـوؤ مـــزاج بـــه بییـــګ کانـــدي اور
پریـــــګ بـــــه راشـــــي د عشـــــق زور
پـــه مـــزاج بـــه بییـــګ راســـي جـــوش
نـــه بییـــګ عقـــل وي نـــه هـــوش

همداسیګ أیګر حګایه د خپل شعر ستاینه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فورم له پلوه دا منظوم داستان يوه مثنوي ده، چېګ معمولاً د اوإدو حماسو، تاريخي کيسو او يا هم پيګشګو د بيان لپاره کارول کيګإي، فردوسي هم د خپليګ شاهناميګ لپاره له همديګ فورم خګخه کار اخيستی دی.

حافظ کګل محمد مرغزی هم د احمد شاهي شاهناميګ د ليکنيګ لپاره مثنوي فورم حګکه غوره کګوی چېګ همدا فورم د اوإدو پيګشګو د بيان صلاحيت لري له حګينو برخو او حګايونو پرته نوره دا مثنوي په (۷) خګپو کيګ ويل شويګ ده. لفظي شګکلا په کيګ دومره نه شته، د کلام موضوع ته ييګ د کلام شګکلا په انأول زيات ارزشګت ورکګوی دی، چېګ دا خصوصيات په نورو حماسو کيګ هم شته پر ديګ حماسه نوريګ خبريګ هم کيګدی شي خو بيا هم که په مجموعي أول خګوک احمد شاهي شاهنامه ارزوي په ديګ اثر کيګ د حماسيګ خصوصيات تر بل هر معنوي أول زيات ليدل کيګإي، البته د يويګ شګيګ حماسيګ تګول خصوصيات پر يويګ حماسيګ هم سل په سلو کيګ نه شي تطبيقيګدلای، عام نظر او حکم دادی چېګ هر هغه اثر چېګ د حماسيګ زيات خصوصيات پوره کګوي، نو د حماسو په أله کيګ شميګرل کيګإي احمد شاهي شاهنامه هم د نورو معنوي أولونو؛ وياؤنيګ او ويرنيګ په انأول د حماسيګ زيات او غالب خصوصيات لري، نو حګکه ييګ حماسه کګنګلای شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لغمان کې د شولو کر

دا لیکنه چې په انګازه مجله کې چاپ شوې ده، د معلوماتي انشاء یوه بېلګه ده، هغه ځوان لیکوال چې غواړي معلوماتي او تشریحي لیکنې وکړي دا او دېته ورته لیکنې ورسره مرسته کولای شي. دا لیکنه هنري او ادبي ارزښت نه لري خو د یوې ټاکلې موضوع د سپړنې لارې چارې په ګوته کوي. ځوانو لیکوالو ته د معلوماتي لیکنو د برابرولو په برخه کې یوه بېلګه ګڼل کېدی شي.

د افغانستان په مهمو کرنیزو محصولاتو کې یو هم (شولې) دي چې وریجې ورځخه لاسته راځي. شولې اکثره په هغو ګرمو سیمو کې کرل کېږي، چې پرېمانه اوبه لري، د شولو کرنه او له هغوی ځخه بیا د وریجو لاسته راوړنه یوه اوږده پروسه ده، چې بزګر تر بل هر کرنیز محصول ډېر زیات زیار او زحمت ته اړباسي. زه دلته غواړم د هېواد له هغو ولایتونو او سیمو ځخه چې شولې په کې کرل کېږي او بیا پر وریجو بدلېږي، یوازې په لغمان ولایت کې دا بهیر په ترتیب سره تشریح کړم. په دې لیکنه کې به د شولو د کښت پر ځرنګوالي سربېره د شولو او وریجو پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډولونو او همدارنګه د وريجو د پخولو پر څو ډولونو هم رڼا واچوم:

۱- د شولو بزغلي: د شولو درشې پر مهال يو معين مقدار شولې (د ځمکې د ضرورت په اندول) بېلبېږي او په ځانګړي جوال يا بوجيو کې ساتل کېږي. تر شپږ مياشتني ځنډ وروسته د لمريز کال د ثور مياشتې په لومړيو کې په داسې يوه ځمکه کې چې همدا مهال ورته کولبه شوې، دواله شوې، منډاوو شوې وې او اوبه په کې ډنډ وي، د غنمو د کښت په شان شيندل کېږي، خو په دې تفاوت چې د شولو بزغلي زيات ګڼ شيندل کېږي ان تر دې حده چې نږدې ټوله ځمکه په شولو پوښل کېږي.

۲- د بزغلي د رسېدو وخت: د بزغلي کښت چې د ثور مياشتې په لومړيو لسو ورځو کې ترسره کېږي په عمومي ډول د څلوېښت ورځو په شاوخوا کې موده نيسي او معمولاً د جوزا تر شلمې او يا لږ څه وروسته نېټې پورې رسېږي، په دې کې يو يا دوه ځلې کيمياوي کود هم ورکوي. د شولو بزغلي وده دا مهال نږدې پينځه ويشت د برش سانتي متره وي.

۳- د شولو د کښت مهال: د جوزا د مياشتې په بهير کې د شولو د کښت لپاره ټوله ځمکه تياره شوې وي. مانا دا چې ځمکه لومړی کولبه او بيا دواله شوې وي. په لغمان کې ځمکه لاتر دې وروستيو وختونو پورې اکثره د غويو په واسطه کولبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدله. یو ازې په وروستیو دوه درې کلونو کې د غویو د کولبې ترڅنګ د ماشین یا تراکتور په واسطه کولبه هم دود شوې ده، کله چې ځمکې تر کولبې وروسته د جوزا تود لمر وخوري نو په اصطلاح ټولې ناروغۍ یې له منځه لاړې، د جوزا په وروستۍ لسیزه معمولاً د جوزا تر شلمې نېټې وروسته نهالونه پیلېږي.

۴- د شولو نهالونه: د جوزا په وروستیو کې اکثره ځمکې نهال ته تیارې وي، د نهال د تیارې وروستۍ مرحله پر ځمکې د اوبو سورول او تر هغې وروسته، منډاوو دی، منډاوو داسې یوه وسیله ده چې زیاتره د توت له لرګي څخه د نږدې یو متر په عرض او د دوه مترو په اوږدوالي او د نږدې لسو سانتي مترو په پنډوالي جوړېږي، په لاندینۍ برخه کې د لوټو د ماتولو لپاره د اوو یا لسو غاښونو په اندازه غاښونه هم لري، د غویو تر شا تړل کېږي او ډنډ شوی پټی پرې اوارېږي، له منډاوو سره نږدې هم مهال د پټي پولې هم جوړېږي، نوې ختې پرې اچول کېږي چې دې ته (تپیاري) وایي، تپیاري له پټي سره دا مرسته کوي چې اوبه پکې په دایمي ډول ایسارې کړي، پر کومه ورځ چې پټی منډاوو شو پر همغه مازیګر د بزغلي له پټي څخه بزغلی ایستل کېږي او د لاسي ګېډیو په شان ګېډۍ ګېډۍ تړل کېږي، که چېرې پټی نږدې وي، نو د بزغلي ګېډۍ په لاسونو او که چېرې لرې وي نو په کجاوه کې وړل کېږي او هلته پر همغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مازيګر په ټاکلي اندازه، په پټې کې وېشل کېږي. د نهال لپاره معمولاً اشرګر، چې په کليوالي اصطلاح ورته (انشرګر) يا انشروالا وايي موجود وي، نهال کې اشر يو حتمي کار ګڼل کېږي، چې د کلي اکثره ځوانان، تنکي ځوانان او سپين ږيري په کې ګډون کوي. د سهار تر لمانځه وروسته نهال شروع کېږي او ضرور يې تر غرمې خلاصوي، نهال ټول په لاس کېږي او په ډېر سرعت سره ترسره کېږي، نهالګر په منظم ډول يو د بل ترڅنګ ولاړ وي او تر يوه متر زيات اندازه ساحه رانغاړي، نهال په ډېر شوق او ذوق پرمخ ځي او د بزغلي هغه ګېډۍ چې مخکې تر مخکې تقسيم شوې وي، پرله پسې خلاصېږي، که کوم پټي کې د بزغلي کمی احساس شي، نو د بزغلي مسول کس چې هغه په نهال کې برخه نه اخلي او پټي ته بزغلي رسوي، د هغه کمی پوره کوي. د سهار د چاى تر مهال پورې چې هوا خورا ملايمه وي نهال ښه په درز کې روان وي، سهار اته، اته نيمې بجې په پټي کې د کومې ونې يا انځر تر سيور لاندې سباناري کې چاى او شړومبی حتمي وي او ددې ترڅنګ تازه انځر، مستې، پنېر، د پنېر اوبه او ځينې نور ملحقات هم ورسره مله وي. د تناره پرېمانه ګرمه ډوډۍ پر دسترخوان خوره وي او نهالګر چې خورا اشتاه نيولي وي، په دومره خوند ډوډۍ خوري چې سړی ورته حيرانېږي، تر سباناري وروسته نهال بيا پيلېږي او تر غرمې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوام کوي، دا مهال نهالګر په خپل منځ کې په لوړ اواز یوه نیمه سندره هم وايي، اکثره یو نیم سروکی وايي او یوه یوه لنډۍ یې په منځ کې تاووي. کله کله د دوو کسانو ترمنځ لنډۍ تبادله کېږي او په دې ډول د نهال ګرمي او سختي په خوند سره پایته رسېږي. د غرمې ډوډۍ چې معمولاً یو یا دوه وطني چرګان په کې وي، له نورو ملحقاتو سره ښه مکلفه او خوندوره وي، مستې، شړومبې او ترکاري هم پکې وي، تر غرمې پوره اکثره نهال خلاصېږي، که چېرې یو نیم پټی پاتې وي هغه بیا خپله د نهال خاوند یا بزګر ترسره کوي، اشرګر معمولاً تر غرمې وروسته رخصتېږي. پخوا یو بل دود هم و او هغه دا چې د ځمکې د خاوند له کورنۍ ښځه یا خپله د کورنۍ مشر او یا د هغه زوی به یې د نهال په پای کې د بزغلي په پټي کې ټولو اشرګرو په زور رانیوه او په خټو یې لړه، دا کار یې د خوند او د نهال د ((حسن اختتام)) او یا په اصطلاح د تېر کال لپاره کاوه، خو په وروستیو وختونو کې دا دود له منځه تللی او یا هم ډېر کمزوری شوی، هغه څوک چې په خټو لړل کېده، هغه په دې کار چندان نه خفه کېده او دا یې دود ګاڼه.

۵- د شولو د رسېدو مهال: کله چې د جوزا په وروستیو او د سرطان په لومړیو کې نهالونه ختم شي، نو بیا له هماغه پیله د شولو پټي له اوبو ډنډ شي، نو اکثره وخت دا پټي له اوبو ډنډ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، د میزان په اواخرو کې شولې په صافېدو شي او په دې
بهیر کې یو یا دوه ځله کیمیاوي کود ورته ورکوي؟ په هغو
سیمو کې چې پټي شالیزار او د اوبو څه کمی وي، د اوبو پر سر
څه ستونزې راولاړېږي، خو په لغمان کې چې د الینګار بهانده
او د الیشنګ نیم بهانده سیندونه لري، د اوبو ستونزه د ځینو
نورو ولایتونو په انډول کمه ده، په لغمان کې بیا د الیشنګ په
انډول په الینګار کې د اوبو ستونزه کمه ده.

د شولو د رسېدو ټوله موده نږدې څلور میاشتې ده، کله چې
د عقرب میاشت رابره شي او د عوامو په اصطلاح د عقرب
ستوری شولې ووهي، نو شولې په پخېدو شي. د عقرب څو
ورځې لاوتې نه وي چې لوونه ګډ شي، په څو ورځو کې ټول
لوونه ترسره شي او ټوله سارا (کرونده) سپېره مېره شي.

۲- د وریجو د ایستلو پړاو: د وریجو د رایستلو بهیر څو
ستونزمن پړاوونه لري، چې دلته یې په لنډیز سره یادونه کوو:

الف- د شولو د لمدولو پړاو: کله چې د شولو غوبل
خلاص شي او راشه تیاره شي، شولې راساً هغې لویې ډنډې ته
وړل کېږي چې لا تر دې دمخه کښل شوې وي او داسې بڼه لري
چې روانې اوبه پکې داخل او خارج شي، دا شولې اکثره خپله
بزګران او یا هم نور هغه اشخاص چې (پایکوټان) ګڼل کېږي،
په اجاره اخلي. په لغمان کې معمولاً یو خروار شولې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلوېښتو تر ځلور ځلوېښتو منو وريجو پورې اخلي او د شولو خاوند ته په پای کې همدا مقدار وريجې ورسپاري.

شولې په عادي ډول له (۱۵-۳۰) ورځو په ډنډ کې پاتې کېږي. که هوا يخه وي شولې نږدې د برش ورځې او که هوا ښه يا نرمه وي، نو د پنځه لسو ورځو په شاوخوا کې پاتې کېږي.

ب- د شولو پخولو پړاو: کله چې د شولو لمدولو معين پړاو ترسره شو، نو بيا د شولو پخولو مرحله پيلېږي، شولې په بټۍ کې پخېږي، پخوا به يې په يو ډول ځانګړو مټونو کې پخولې چې هغه خورا سخت کار وو، په هر مټ کې ايله اووه اته منه شولې ځايېدلې. ترمټونو لاندې به يې اور بلوه او تر معين حرارت وروسته به شولې پخېدلې، خو وروسته به يې يو ډول سرخلاصي ديګي کې راوتل چې هغو ته يو ځانګړی ځای ژوروي، ديګی پرې له پاسه ږدي، لاندې ورځخه اوربلوي او د سون د هغو موادو په واسطه اور بلېږي چې (سيکه) يې ګڼي او په حقيقت کې د وريجو هغه پوټکي دي چې تېر کال له وريجو څخه لاسته راغلي او په همدې نيت يو کال ساتل شوي دي، د بټۍ کار هم د نهال په شان په اشر ترسره کېږي او معمولاً د شپې له خوا وي، که هوا ډېره يخه هم وي کوم تاثير ځکه نه لري، چې د بټۍ کار تول له اور سره وي او داسې وي لکه سړی چې په ژمي کې دننه په نانوايي کې ناست وي. په يوه ساعت کې نږدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه لس منه شولې پخېدی شي او که اشرګر تکړه وي، تر دې زیاتې هم پخولای شي، مانا دا چې په پنځو ساعتونو کې نږدې یو خرورا شولې پخېدی شي.

ج- د شولو د وچولو پړاو: کله چې شولې په بټۍ کې پخې شي تر هغې وروسته یې پر داسې یوه اواره ځمکه اواروي، چې لمر ولري. په لغمان کې عموماً بامونه د شولو د وچولو لپاره کارول کېږي، ځکه چې له کورنیو چرګانو او خطرونو څخه هم خوندي وي. د ورځې دوه یا درې ځله په شولو کې په دې نیت پښه وهل کېږي چې شولې یوه خوا او بله خوا واړوي او لمر ته مخامخ شي. که هوا لمرینه وي نو په پنځه شپږ ورځو کې شولې وچېږي او که اسمان وریځ وي تر دې زیات وخت غواړي.

د- د پایکو یا ماشین پړاو: کله چې شولې وچې شي، نو بیا یې پایکو ته وروړي، پایکو کې مخکې تر مخکې نوبت نیول کېږي، پایکو کې په یوه شپه کې تر یوه خروار زیاتې وریجې ایستل کېدی شي. پایکو داسې یو سیستم دی چې د لرګي د یو غټ تیر پواسطه چې (لټ) یې بولي او د لرګي لویې پرې پکې نصب وي، دا پرې د اوبو د انرژۍ یا فشار پواسطه چې له یوې جګې ناوې څخه راشېوه کېږي، تاوېږي، د لټ په تاوېدو سره د پایکو دوه ستنې چې پایې یا څپېړې یې بولي له

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځمکې څخه د دوه مترو په لوړوالي جګېږي او بېرته هر يوه په خپل معين ځای کې چې د يوه متر په اندازه ژور وي او (بغرۍ) يې بولي لګېږي، په همدې بغريو کې د درې يا څلور منو په اندازه وچې شولې پرتې وي او د څپېړو په ګوزار له دې شولو پوټکي بېلېږي او وريجې را څرګندېږي. بيا دا وريجې د چج پواسطه پاکېږي، ميده او ناپاکې وريجې يوه خوا او پاکې يې بله خوا اچوي، د پايکو د خاوند له خوا پر يوه خروار وريجو يونيم من مزد دی، د يادونې وړ ده چې اوس په ټول لغمان کې ايله که څو د ګوتو په شمار پايکوګانې پاتې وي. په وروستيو کې د اکثرو پايکوګانو ځای نويو عصري ماشينونو نيولای چې د وريجو د را ايستلو کار يې ډېر اسانه کړی دی، خو ماشين بيا د پايکو په انډول زيات مزد اخلي، يانې په يوه خرورا وريجو څلور منه وريجې مزد اخلي. د لغمان خلک وايي چې د پايکو د وريجو په انډول د ماشين وريجې بې خونده دي، ځکه چې ماشين د وريجو غوړ زېښي او له منځه يې وړي، خو د ماشين ښه والی بيا دا دی چې وريجې يې صفا او ميده په کې کمې وي.

په لغمان کې د شولو ډولونه: په لغمان کې د شولو بېلابېل ډولونه کرل کېږي، چې غټې او مهينې دواړه پکې شاملې دي، په غټو شولو کې بنګلدېشۍ، جاپانۍ، پرګانې او پرملۍ شاملې دي او په مهينو کې سيله، بېسودۍ، باړه يا تورشغه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پشدۍ شاملې دي، له پرګانو پرته چې اوس معمولې نه دي، د نورو ټولو شولو کرل یو شان دي، یوازې پرګانې د بزغلي په شان کرل کېږي او نهال نه لري.

د یادونې وړ ده چې غنمې شولې د مهینو هغو په اندول دوه برابره زیاتې خېږي. یو جریب ځمکه له یو نیم خروار څخه تر دوه نیم خروار پورې غنمې شولې کولای شي او مهینې بیا ددې مقدار نیمایي خېږي. د مهینو وریجو قیمت او خوند بیا د غنمو هغو په اندول دوه برابره دی، غنمې او مهینې شولې چې په کوم نامه یادېږي وریجې یې هم په هماغه نامه یادېږي.

۸- په لغمان کې د وریجو پخولو ډولونه: په لغمان کې لکه څنګه چې څو ډوله وریجې دي، دغسې په څو ډوله پخېږي هم، چې په هر ډول کې بیا څو نور ډولونه هم لري، چې د وریجو پخولو بېلابېلې کورنۍ دي، دلته یې څو غټو کورنیو ته اشاره کوو:

الف- داوګرې کورنۍ: په لغمان کې د وریجو د پخولو عام ډول همدا اوګره ده، چې سپینه اوګره ګڼل کېږي. په جوش کړو اوبو کې پخېږي او اکثره غنمې وریجې په کې کارېږي. دا په ټول لغمان کې عامه ده او په اصطلاح د لغمانیانو ملي غذا ګڼل کېږي، په پخوانیو وختونو کې به سهار پخېدله خو اوس تر ډېرې زیاتې کچې یوازې غرمه یې پخېږي او ډېره کمه د شپې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا هم پخېږي. سپينه اوګره يوه بله ضميمه هم لري چې هغه يې په اصطلاح کتغ ګڼل کېږي، هر کتغ چې ورسره مل وي د همغه په نامه يادېږي، لکه پيتي او اوګره، مستې او اوګره، شړومبې او اوګره چې (نرۍ) هم ورته وايي، شيدې او اوګره، کورت او اوګره او داسې نور.

ب- د ناکې کورنۍ: د اوګرې په کورنۍ کې مو يادونه وکړه چې اوګره ځانته او کتغ يې ځانته وي، بيا د دواړو په نومونو يادېږي، خو اوګره ځانته او کتغ يې ځانته تيارېږي، يو له بله جلا وي او ګډ نه وي، خو د ناکې کورنۍ بيا په ترکيب کې تقريباً همداسې ده خو فرق يې دادی چې دلته اوګره او کتغ دواړه سره يوځای پخېږي. مانا دا چې اوګره يا وريجې په کتغ کې پخېږي، بل فرق يې دادی چې پر غټو وريجو سربېره مهينې وريجې هم په کې کارېږي. د ناکو په کورنۍ کې سبوناکه، شړومبې ناکه، پياوه ناکه او سرنجي ناکه مشهورې دي، سرنجي ناکه هغه ډول وريجې يا اوګره ده چې کله له کوچو څخه غوړي وباسي، له هغو څخه شړومبې ته ورته مايع پاتې کېږي، په همدغه مايع کې چې وريجې پخې کړي، يو ډول تريو خوند لري، همدغې ته سرنجي ناکه وايي، سبوناکه په وچو سبو کې پخېږي، شړومبې ناکه په شړومبو کې او پياوه ناکه په بې غوښې پياوه کې چې معمولاً له وچو پيازو جوړه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- شوله: په ټول لغمان کې معمولاً یو ډول شوله پخېږي، چې اکثره په غریبو ودونو او خیراتونو کې پخېږي. د غټو وریجو او میو یو ګډ ترکیب وي، د شولې نور ډولونه په لغمان کې زیات باب نه دي.

د- د شکربتې کورنۍ: شکربته معمولاً له مهینو وریجو پخېږي، په لغمان کې دوه ډوله شکربته باب ده، یو هغه ډول شکربته چې صافې کړې سپینې وریجې تیارې شي اوله پاسه پرې بوره ودوړول شي او بل هغه ډول دی چې له پاسه پرې د ګوړې میده ګي یانې شکره ودوړول شي، شکربتې لغمان کې اکثره په روژه ماتي او چرګ بانګونو کې پخېږي او کله کله که عاجل مېلمانه پیدا شي او د غوښې د پیدا کېدو امکان کم وي، نو په عاجل ډول ورته شکربته تیاره کړي، د لغمان شکربته ډېره مشهوره ده، چې سندرغاړي یې هم ارمان کوي، د تګاب غیاث استاذ چې ځان د لغمانیانو خوری بولي، د لغمان د شکربتو ډېر ارمانجن دی او وایي:

نه خو به بیا لغمان ته لاړ شو – نه به هغه شکربتې وخورو مینه

هـ- پلوونه: په لغمان کې په کورونو او بازارونو کې معمولاً هغه ډول پلوونه پخېږي چې ډېر عام دي، صافې کړې وریجې (سپین پلو)، سبزي پلو، دمپخ او قابلي پلو، دا ډول پلوونه د لغمان په بازارونو په تېره بیا په مهترلام ښار کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخېږي. هر ډول پلو د هېواد د نورو بازارونو په انډول ارزانه دی. په همدې هیله چې د هېواد هر وګړي ته په هر ګوټ کې هر ډول پلوونه ورسېږي، دا لیکنه پایته رسوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پټه خزانه: تر عظیم الشان قرآن وروسته

((پټه خزانه))، په پښتو ادبیاتو کې هغه خورا مهم، تاریخي او ادبي اثر دی، چې په ټولو پښتو اثارو کې پښتنو ته بل هېڅ ادبي اثر دومره منښت، ګرانښت او تقدس نه لري، لکه پټه خزانه. قرآن عظیم الشان چې د ټول بشر د نېکمرغۍ او د ټولو مسلمانانو لپاره تر تصوره پورته جامع خدايي کتاب دی او ټول بشر ته د لمر د رڼا حیثیت لري او پښتانه د قرآن پر تقدس، سپېڅلتیا او روښانتیا تر هر چا زیات باوري او ګروهمن دي، خو که تر قرآن عظیم الشان او څو نورو مذهبي کتابونو وروسته په عامه روښنفکري پښتني ټولنه کې د کوم کتاب د ګرانښت، تقدس او درناوي ارزونه، پرتلنه او تلنه کوو، نو بیا خو هېڅ کتاب هم د (پټې خزانې) مقابله نه شي کولای او نه دې سره د ګرانښت او محبوبیت په تله تلل کېدی شي. ددې ګرانښت علت څه دی؟ ولې ټول ولس ورته د تقدس په سترګه ګوري؟ او بیا هغه ولس چې له ځینو خاصو مذهبي او عقیده يي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښتونو پرته پر بل هېڅ شي په اسانۍ توافق نه کوي، ولې (پټه خزانه) مني؟ ولې يې درناوی کوي؟ ولې پرې متفق دي؟ ولې ترې خوند اخلي؟ او ولې پرې باور کوي، هر کله که مو دا او د پټه ورته پوښتنې مطرح کړې او معقول ځوابونه مو ورته پيدا کړل، کېدی شي پر (پټه خزانه) د ځو شکمنو ((ليکوالو)) شکونه راته خپله ځواب شي. زه نه غواړم دلته د ځينو نورو ښاغلو ليکوالو په شان د (پټې خزانې) په اړه تاريخي، ژبني، ادبي او کرونولوژيک دلايل راوړم او د هغو لپاره ګڼ شمېر اخځونه د ملاتړ په توګه کتار کړم، يوازې له خپل ليد لوري غواړم په عام ډول د پټې خزانې د حقانيت، ماهيت او ارزښت په اړه خپل نظر څرګند کړم:

د پټې خزانې تاريخي ارزښت: (پټې خزانې) په حقيقت کې د خپلې ښکلا له امله يو شمېر مخالفين پيدا کړل، ددې مخالفتونو يو غټ علت دادی چې په (پټه خزانه) کې د جهان پهلوان امير کروړ سوري يو شعر (وياړنه) راغلی، دا شعر د تاريخي قدامت له مخې (۱۳۹هـ ق) کال ته رسېږي، ددې شعر له امله د پښتو ادبياتو د لاسته راغلي ليکلي شعر نېټه د ګاونډيو ژبو په تېره بيا د فارسي ژبې له لومړي لاسته راغلي شعر څخه نږدې يوه نيمه پېړۍ (۱۵۰کاله) دمخه ځي. د ايران يو شمېر فارسي ژبي ليکوال وو چې د فارسي ژبې د بډايه ادب له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخـې پـه سـيمه کـې د فارسـي ژبـې د تفـوق روحيـه پـالي او افغانستان هم د خپلې ژبې او فرهنګ د نفوذ ساحه (!) ګڼي، د پښتو ژبې او ادب دا تاريخي قدامت او قـوت نـه شـو زغملای، نو ځکه يې په عمومي ډول له پټې خزانې او په خاص ډول لـه دې شعر سره حسـادت او حساسيت وښـود او ورو ورو يـې پـر پټـه خزانه د ((جعل او تذوير)) تورونه پورې کړل. يانې ددې تورونـو اساسي سرچينه د ايـران ملتپـالي او ژبپـالي ليکـوال وو. دوی ددې کـار لپـاره پـه لـومړي ګـام کـې پـه افغانسـتان کـې يـو شـو فارسي ژبي ليکوال د پټې خزانې مخالفت ته راوپـارول او بيـا د وخت پـه تېرېدو سره يو څو ((پښـتانه ليکـوال)) هـم ددې لـړۍ برخوال شول.

د پټې خزانې سياسي ارزښت: پـه مجموعي ډول ټول افغانان او پـه ځانګړي ډول پښتانه چې د علامه اقبـال پـه وينـا د اسيا زړه تشکيلوي، پـه وروسـتيو ، درې، درې نـيم سـوو کلونـو کـې لـومړی د يـو محلـي او ورپسـې بيـا د يـو ملـي حکومـت خاوندان شول او له دې سره سم له ځينو ګاونډيو هېوادونـو سـره د سياسي رقابت ترڅنګ پر فرهنګي سيالۍ هم اخته شول، نو د يو شـمېر ګاونډيو هېوادونـو او قومونـو سياسـتوال او ليکـوال چـې افغانـان او پـه تېـره بيـا پښـتانه يـې د ((يـو وحشـي او يرغلګر)) (!) قـوم پـه توګـه معرفـي کـول، د پښـتنو د فرهنګـي

(c) ketabton.com: The Digital Library

شتمنۍ را سپړل او ځلول ورته د زغملو نه وو، دوی غوښتل چې فرهنګي محکومیت د سیاسي محکومیت وسیله کړي، نو په دې خاطر یې د پټې خزانې، فرهنګي، ادبي او علمي ارزښت له سیاسي هغو سره مخلوط کړ او د سیاسي انګېزو پر بنسټ یې د (پټې خزانې) مخالفت ته راودانګل.

د پټې خزانې متني ارزښت: څرنګه چې د پټې خزانې لیکوال (محمد بن داود هوتک) یو پوخ، فطري، کسبي او مسلکي لیکوال و او د شاه حسین هوتک د دربار منلی منشي و، نو په خورا دقت او انتظام یې د تاریخي تسلسل او اخځونو په ښودلو سره د (**۵۰**) تنو په ګډون د شاعرانو تذکره ترتیب کړې ده او د یو ښه، پوخ او کره متن په ترڅ کې یې هغوی معرفي کړي دي، نو د متن دغې ښکلا هم ځینې منفي باف لیکوال راپارولي چې ولې یې پر هغه وخت داسې پخه تذکره لیکلې ده. دوی په عام ډول د پښتنو او په خاص ډول د (محمد بن داود هوتک) پر استعداد شک ښکاره کوي چې پښتانه! هغه وخت او داسې کتاب!!؟

دوی د ښه پام نه کوي چې تر همدې تذکرې څه نږدې اووه سوه کاله دمخه د غزنویانو په دربار کې د ((شاهنامې)) په شان یو مهم اثر لیکل کېدی او زړې افسانې په نظم کېدی شي، په دې دربار کې پر یوه وخت شاوخوا (دوه نیم سوه) لیکوال پالل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدی او د شعرونو په لسګونو دېوانونه رامنځته کېدی شي، خـو د هوتکیـانو پـه دربـار کـې دي یـو محمـد هوتـک ددې استعداد نه پیدا کوي چې یوازې د تېرو او هم مهالو شاعرانو یوه تذکره ترتیب کړي؟ ځکه چې د دوی په نظر دا قوم د فرهنګ او ادب پنځونې استعداد نه لري!؟ که چېرې پټه خزانه د یو څلور پنځو شاعرانو له ګډو وډو سوانحو جوړه وای نو بیا خو کېدی شول چا پرې انتقاد نه وای کړی. اوس د پټې خزانې (منتقدین) د خپل استعداد له لید لوري د پټې خزانې متن ګوري، دوی فکر کوي چې ولې دومره پوخ متن؟ که هر ((نقاد)) د خپل استعداد له زاویې څخه د بل لیکوال اثر ته وګوري، نو بیا خو د ډېرو نړیوالو لیکوالو پر اثارو هم شک کولای شو، ولې هومر؟ ولې هوګو، ولې بلزاک، ولې ټاګور، ولې خوشال او داسې نورې ډېرې ولې ولې.

د پټې خزانې اروایي ارزښت او اغېز: په یوه ادبي اثر کې د لیکوال او لوستونکي ترمنځ یوه پټه رابطه وي، د همدې رابطې پر بنسټ د دواړو فکري او اروایي اړیکې ټینګېږي، دا رابطه په حقیقت کې د هغه (صداقت) بیان دی، چې لیکوال یې په خپل اثر کې وړاندې کوي. هر څومره چې د لیکوال په اثر کې د صداقت او رښتینولۍ جوهر زیات وي، په همغه اندازه د لیکوال او لوستونکي رابطه زیاته ټینګېږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نږدې کېږي، که ليکوال په خپل اثر کې د صداقت پرځای د مفاهيمو په انتقال کې له تصنع، تکلف او لفظي درغلۍ څخه کار واخلي، لوستونکی به يې يو ځل اثر ولولي، بيا به يې هم ولولي خو هېڅکله به يې زړه ته لاره پيدا نه کړي، په همدې وجه تکلفي، تصنعي او نږه اکتسابي ليکوال کامياب ليکوال نه دي او نه هم هېڅکله عام محبوبيت پيدا کولای شي. ادبي اثر داسې يوه پديده نه ده چې څوک يې په زوره پر چا ومني او نه هم د کره کتنې په شان علم دی چې ځينې کره کتونکي په پای کې يو حکم صادوري. زه وايم چې په پټه خزانه کې کوم قوت موجود دی چې پر عام ولس او په تېره بيا پر ليکوالو يې ځان د تقدس تر سرحده منلی دی؟ نه محمد بن داود هوتک (د پټې خزانې مولف) او نه هم پوهاند عبدالحی حبيبي (د پټې خزانې شارح) کوم زور درلود او نه هم د پټې خزانې تر شاه د زور لښکرې ولاړې وې چې پر خلکو يې ومني. زما په فکر په دې اثر کې صداقت، د ليکوال احساس، عواطفو د ليکوال له فني قوت سره ملګري کېږي او په پای کې اثر هغومره قوت پيدا کوي چې ان د خلکو پر زړونو د يو سپېڅلي ادبي اثر په توګه حکومت وکړي. د دنيا په ټولو ادبي اثارو کې دا خبره تراوسه نه ده پېښه شوې او حتی دا به يوه معجزه وي چې يو څوک يا ليکوال دې نن کېني، درې سوه کاله وړاندې د يوه بل ليکوال په نوم دې تذکره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولیکي او هغې کې دې بیا ان تر یو زر کلونو پورې په بېلابېلو دورو کې د هر پړاو له تاریخي او اجتماعي حالاتو سره سم لیکوال او ادبي بهیر داسې معرفي کړي، چې د خلکو پر زړونو دې د نورو ټولو ادبي اثارو په انډول زیات حکومت وکړي.

که موږ فرضاً د یو څو شېبو لپاره دا فرضیه ومنو نو بیا خو دغه بل لیکوال تر محمد بن داود هوتکه هم د زیاتې ستاینې او شاباسۍ وړ دی چې په شلمه پېړۍ کې داسې یو اثر لیکلای شي چې د پېړیو په بهیر کې د یوې ژبې مطرحو شاعرانو ته شعرونه هم منسوب کړي، ادبي ژوند، مبارزې او ویاړونه هم ورپه برخه کړي او بیا نور لیکوال، سیاسي او ادبي تاریخونه هم د دې لیکوال خبره تائید کړي.

تراوسه پورې د بشر د ادب تاریخ په ټوله دوره کې دا ډول ادبي معجزه چا نه ده تخلیق کړې، هو داسې شوي چې یو شاعر یا لیکوال د بل نومورکي، نومور، مړ یا ژوندي شاعر یا لیکوال کلام په خپل نامه کړی وي، خو دا ډول غلا هم ډېره ژر رسوا شوې ده، خو دا بل ډول معکوس کار چې څوک دې خپل اثر بل چا ته منسوب کړي او خپله دې ترې دفاع هم وکړي، په ادبي تاریخ کې یې بېلګه نه لرو.

پټه خزانه د هغې انډول، بدیل یا مثل: د پټې خزانې مخالفین چې پر پټه خزانه یې متضاد شکونه څرګند کړي دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغو لپاره به يو منطقي دليل دا واى چې دوى پټې خزانې ته ورته يو بل تاريخي اثر يا تذكره جوړه كړې واى، تر هغه وروسته يې پر خلكو منلې او بيا يې له پټې خزانې سره پرتله كړې او خلكو ته يې ويلي واى چې دا دى د دا ډول ((جعلي)) اثارو ليكل او پر خلكو يې منل ګران كار نه دى. كه دا كار يوه يا دوو ليكوالو نه شو كولاى، نو بيا دې د پټې خزانې ټول مخالفين، په ښكاره او پټه سره ناست واى په شپو، مياشتو او كلونو دې كار كړى واى او بيا دې خپل لاسوند (سند) خلكو ته وړاندې كړى واى او ولې ډېر وخت او ډېر كلونه؟ ځكه د يو ((جعلي)) اثر لپاره خو ډېر وخت ته اړتيا نه شته، هغه خو د تخيل، احساس او عواطفو په زور نه رامنځته كېږي، بلكې فكر، مهارت او چل ول ته ضرورت لري، نو د پټې خزانې ټولو مخالفينو بايد د زياتې انرژۍ د لګولو پرځاى دا كار ژر تر ژره ترسره كړى واى. د منفي بافانو او شكاكانو دا خاصيت دى چې تر خپل فكر او استعداد پورته اثر باندې ضرور شک ښكاره كوي، مشركينو به پر قرآن كريم هم شک كاوه، د قرآن كريم ايتونه به يې شعر باله او ځينو به سحر و جادو. كله چې د لوى خداى(ج) له لوري په همدې اړه د (انا اعطينا...) سورة نازل شو او له مشركينو څخه وغوښتل شول چې تاسوددې كلام معادل يا مثل جوړ كړئ، نو هغوى چې هر څومره زور وواهه څه يې ونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړای شول نو تر هغه وروسته يې بيا اعتراف وکړ چې دا واقعاً هم د الله(ج) کلام دی، نو پټه خزانه خو د بشر د ذهن يوه راټوله کړې ادبي تذکره ده، نو د پټې خزانې ټولو مخالفينو ته يو چيلنج دی چې په انفرادي يا ډله ييز ډول دې ته ورته يو اثر رامنځته کړي.

پټهٔ خزانه، د شک او ثبوت مقابله: پر يوه شي باندې شک ښکاره کول اسانه دي، خو د هغه پر وړاندې د ثبوت وړاندې کول بيا هغومره اسانه نه دي. پر پټه خزانه هم شک ښکاره کول اسانه کار دی، لکه چې دا شکونه د هر شکاک له خوا شوي هم دي، خو د خپل شک د اثبات لپاره يوه هم غوڅ ثبوتونه نه دي وړاندې کړي، د شکاکانو پر وړاندې هم چې کوم اسناد او دلايل وړاندې شوي هغه هم شکاکانو ته د منلو وړ نه وو هغوی پر هغو بيا هم شک ښکاره کړی دی. خو زما په نظر پټه خزانه خپله يو ثبوت دی، يو شتوالی او موجوديت دی، د ثبوت له پاسه بيا ثبوت وړاندې کول څه مانا نه لري.

لوی خدای(ج) په طبيعت کې ډېر رازونه اچولي، له هغو رازونو څخه يو دا دی چې ((هر سړی پيدا دی خپل خپل کار لره که نه)) ؛ يو څوک به کار کوي بل به نيوکه کوي، يو څوک به يو اثر ليکي بل به پرې نقد کوي، يو څوک به د ښه خوی او ښو اخلاقو خاوند وي او بل پرې شک کوي او وايي به چې دا چلند

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د قوت د نشتوالي له امله دی، په اصل ماهيت کې دا سې نه دی، يو څوک به ښه صادق مسلمان وي، بل به منافق او شيطان وي، يوه خوا به حق وي بله خوا به بطلان وي او ژوند به ترپايه همدا سې د متضادو لوريو په مقابله کې روان وي.

پټه خزانه هم دغسې يو ثابت حقيقت او واقعيت دی، په دې لړ کې شکاکان هم حق لري د خدای(ج) د پنځول شوي طبيعت مطابق خپل شک ښکاره کړي. ځينو ليکوالو د رحمان بابا د ژوند او مرګ د کلونو په باب شک ښکاره کړی او هغه يې سم نه دی بللی او په دې باب يو شمېر ليکوالو ليکنې هم کړي، دا چې رحمان بابا پر کوم کار مړ دی او پر کوم پيدا؟ دا د دې مانا نه لري، چې د رحمان بابا له شتوالي منکر شو، د رحمان بابا د شعرونو شتوالی خپله د رحمان بابا د اثبات لپاره کفايت کوي، نو د پټې خزانې د اثبات لپاره هم غټ دليل په خپله د هغې متن دی چې د سالم عقل او فکر خاوند ترې انکار کولای نه شي.
ځينو ليکوالو او په اصطلاح ((تېزبينو)) ليکوالو دا د ځان د تبليغ او اطراح لپاره يوه ښه وسيله ګڼله چې پر يو مشهور اثر، پر يوې مشهورې تاريخي پېښې او يا مطرح ليکوال وپېچي، پر هغو شک ښکاره کړي او ځان مطرح کړي.

يو وخت موږ په پېښور کې غوښتل د خوشال بابا د زوکړې د څلورسومې کاليزې په وياړ يو علمي سيمينار جوړ کړو، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمینار تر جوړولو وړاندې د سیمینار د مقالو د وېش لپاره یو بورډ یا جرګه ګی جوړه شوې وه، په جرګه ګی کې یو تن مطرح لیکوال وویل زه غواړم د خوشال بابا د ژوند یانې تولد پر کال لیکنه وکړم، ده وویل زما د لیکنې عنوان دی: خوشال بابا پر کوم کال پیدا دی؟ یو زرو دوه ویشت که یو زرو یوویشت؟ ده وویل ما سره ګڼ شمېر داسې دلایل، مدارک او اسناد شته؛ دا ثابتوي چې بابا پر یو زرو یوویشت کې پیدا دی نه په یو زرو دوه ویشت هـ ق کې. موږ وویل دا یوه اتفاقي موضوع ده او واضح ده، ضرورت نه شته چې پر دې لیکنه وشي، د بابا د ژوند او اثارو پر هغو اړخونو باید خبرې وشي چې تراوسه لا مبهم دي او څېړنې ته اړتیا لري، خو لیکوال صیب بیا ټینګار وکړ څوک وایي چې د خوشال بابا د ژوند کال اتفاقي دی؟ هېڅ اتفاقي دی نه، تاسې یو ځل زما منابع او اسناد وګورئ بیا به مو باور پرې راشي، پرېږدئ چې موږ لوستونکو ته واقعیت وایو، کله چې لیکوال پر خپلې خبرې تر حده زیات ټینګار وکړ، نو ما ته هم یو څه غوصه راغله ما ورته وویل: د خوشال بابا په باب تر ټولو کره، معتبره او باوري اسناد کوم دي؟

ده وویل خپله د بابا اثار. نو ما وویل کله چې خپله بابا وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((د هجرت زر دوه ویشت سن و ـــ چې زه راغلم په میان))
نو بیا ته څوک یې چې د بابا د ژوند په هکله خپله د بابا خبره رد کړې، دې سره زموږ بحث نور پای ته ورسېد.

نو اوس راځو خپلې خبرې ته چې پر یوه شي د شک ښکاره کول او د هغه لپاره د یو څو مرتبو او نا مرتبو، وړاندې او وروسته دلایلو راوړل او د عادي لوستونکو د ذهنونو ګډوډول اسانه کار دی، خو د خپل ناسم شک اثباتول ساده کار نه دی.

د پټې خزانې له مخالفینو څخه یو: پټې خزانې په پیل کې د سیاسي او کلتوري سیالیو له امله بهرني مخالفین درلودل، وروسته وروسته بیا د مخالفتونه په کورنۍ کچه هم څرګند شول، خو د کورنیو مخالفینو د مخالفت علتونه ډېر زیات سیاسي او کلتوري نه وو؛ اکثره د حقارت له رواني عقدو او په فرهنګي چاپېریال کې د سالم رقابت له لارې لوړ شهرت او مقام ته د نه رسېدو له امله پیدا شول. د کورنیو مخالفینو سرخېل ښاغلی قلندر مومند دی چې په پښتنو لیکوالو کې نسبتاً پام وړ مقام لري. دقلندر مومند د شهرت یوه لویه وجه همدا د پټې خزانې مخالفت دی، سره له دې چې هغه په شعر، لنډه کیسه، تنقید او تحقیق کې هم مشهور دی، خو په دې هره برخه کې دده همعصره داسې نور پښتانه لیکوال وو چې له قلندر مومند څخه یې اول مقام نیولی و او زیات شهرت ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسېدلي وو، د ښېلگي په توگه که څوک د غزل نوم اخلي، نو د حمزه بابا، که د تحقیق نوم اخلي نو کامل مومند، که د لنډې کیسې نوم اخلي نو مهدي پاچا او که د انقلابي شاعرۍ نوم اخلي نو د اجمل خټک نومونه یې اول په ذهن کې راگرځي.
قلندر مومند ته دده د فرهنگي شخصیت د خړوب او مطرح کېدو یوازینۍ لاره همدا ((تنقید)) پاتې وه. نو ده باید داسې یو څه ته گوتې وروړې وای چې دده د فرهنگي شخصیت د شهرت غوښتنې دا غریزه یې خړوب کړې وای. د قلندر مومند دا پټه تلوسه هغه وخت د فوران حالت ته ورسېده چې پر (۱۳۴۵ل، ۱۹۶۶م) کال کابل کې د خوشال بابا په یاد جوړ شوي نړیوال سیمینار ته رابلل شوی و، دا هغه مهال و چې د پټې خزانې له لومړي چاپ څخه نږدې (۲۵) کاله تېرېدل، ددې سیمینار علمي مشري د لوی استاد علامه عبدالحی حبیبي پر غاړه وه. دې سیمینار ته پر قلندر مومند سربېره حمزه بابا او څو نورو لیکوالو لیکنې وستایل شوې، لوی استاد پوهاند علامه حبیبي چې نه یوازې د افغانستان، بلکې د ټولې سیمې په کچه یو لوی عالم و، هم زیات وستایل شو او درناوی یې وشو، قلندر مومند په دې سیمینار کې دده له خپلې توقع او شان سره برابر ونه ځلېد، نو له همدې ځایه ده د داسې یو ناسم رقابت لاره ونیوه چې پخوا یې دومره جوش نه و. دا وخت د قلندر مومند د

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلم نوکه او ذهن د (استاد حبیبي) لوري ته واوښتل او په دې کې یې لومړی کتاب چې لوی استاد پرې حاشیې، تعلیقات او شرحې لیکلې وې هغه (پټه خزانه) وه، نو همدا کتاب هدف یا ټارګېټ شو، ولې پټه خزانه هدف شوه؟ ولې د حبیبي صاحب خپل تالیفات تر برید لاندې رانغلل؟ د دې پوښتنې ځواب دادی چې د پټې خزانې د تردید لپاره لا تر دې دمخه بهرنی ذهنیت کار کاوه، هغوی هم یو کورني شکاک او کورني شکاک هم یو بهرنی ملاتړ ته اړتیا لرله، مشترکې ګټې د دوی د ګډې همکارۍ سبب شوې. ښاغلي قلندر مومند تر هغه وروسته پر پټه خزانه څو انتقادي لیکنې وکړې او د پېښور په چاپي خپرونو کې یې خپرې کړې.

قلندر مومند نږدې شل کاله پر پټه خزانه ((تحقیق او تنقید)) وکړ او په پای کې یې ((پټه خزانه فی المیزان)) کتاب چاپ کړ، هغه وخت چې لوی استاد عبدالحی حبیبي ژوندی و، نو د پټې خزانې د بهرنیو او کورنیو شکاکانو د شکونو په اړه یې خپل مستند دلایل ولیکل، دلوی استاد تر مړینې وروسته قلندر مومند ته لاره نوره اواره شوه، وروسته ده یو شمېر هغه لیکوال په تېره بیا د پېښور ځینې ځوان لیکوال چې دده پر چاپېریال راټول وو او په یو نه یو ډول یې دده د شخصیت په وده کې رول درلود، په زړه نا زړه ډول د قلندر مومند فکر تعقیب

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ، خو بیا هم په پېښور او کویټه کې ډېر نور داسې لیکوال وو چې د قلندر مومند د نظریاتو خلاف یې لیکنې وکړې. ښاغلي همېش خلیل د قلندر مومند د ((پټې خزانې فی المیزان)) په ځواب کې د ((تول پارسنګ)) په نامه یو مستقل اثر ولیکه. د پټې خزانې د مخالفت لړۍ په پای کې د ابتزال داسې یو حالت ته ورسېده چې ان ځینې داسې کسان چې اصلاً یې په خپل ټول عمر کې یو ځل هم پټه خزانه لوستې نه وه، هغوی هم د پټې خزانې په اړخ خپل نظرونه څرګند کړل. یوه ورځ له پېښوره (ټل) ته په یوه مشاعره کې د ګډون لپاره روان وو، د کوزې پښتونخوا یو ځوان لیکوال له ما څخه وپوښتل ((یون صاحب دا د پټې خزانې په باب ستا رایه څه ده؟)) ما ویل له رایې څخه دې مطلب څه دی؟ ده وویل منې یې که نه؟ ما وویل زه یې ومنم که ونه منم هغه خپله داسې یو اثر دی چې ځان یې پر خلکو منلی او بل دا خو څه د عقایدو مسله نه ده چې که څوک یې ومني نو له ګناه به خلاص شي او که ویې نه مني نو ګناهکار به شي. منل نه منل دهر چا خپل کار دی خو واقعیت په خپله واقعیت دی. ده وویل بیا هم مطلب مې همدا و. ما ویل ستا رایه څه ده؟ ده وویل زه خو یې مخالف یم. ما ویل پټه خزانه دې لوستې؟ ده وویل نه جي! ما ویل چې لوستې دې نه ده نو بیا مخالف یې په څه یې؟ ده وویل: دا قلندر صاحب او نور چې کوم دي، هغه یې نه مني

(c) ketabton.com: The Digital Library

که نه ما ویل... ما وویل د واقعیت خبره بېله ده او د منلو یا نه منلو خبره بېله. ما ویل اسلام د خدای(ج) یو کامل دین او قرآن د خدای(ج) اسماني کتاب دی، بیا یې هم د نړۍ نا مسلمان وګڼي او همدارنګه یو شمېر منافق مسلمانان عملاً نه مني نو دا خو ددې مانا نه لري چې اسلام او قرآن کې نیمګړتیا ده، نیمګړتیا خپله زموږ په ذهن کې ده. پټه خزانه یو واقعیت دی چې پټېدلای نه شي، د منلو او نه منلو خبره د هغې د واقعیت مانع کېدلای نه شي...

د قلندر مومند ترڅنګ یو شمېر نور لیکوال چې د هغه لاره تعقیبوي، هغوی له معقولې لارې او د فرهنګي کارو هڅې په وسیله د شهرت او مقام لوړو پړاوونو ته نه شي رسېدلای، نو دوی دا لاره غوره ګڼلې چې داسې یو ادبي اثر ته لاس وغځوي چې هغه د خلکو زړونو ته لاره پیدا کړې وي، دوی فکر کوي په دې کار سره به د خلکو حساسیت راوپارېږي او زموږ لیکنه به ولولي، بیا به مو پر ضد لیکنه وکړي او که ځواب رانه کړي نو بیا به ووایو ګوره چې زموږ دلایل پاخه وو چا یې ځواب ونه شو ویلای. دا ډول لیکوال چې د شهرت د فقر پر غریزې اخته دي، په هر ځای کې شته؛ په جلال اباد کې یو ځوان عادي او مبتدي لیکوال په یوه نوې راوتې سیمه ییزه مهالنۍ عادي جریده کې پر یوه ډېر پاخه او مطرح لیکوال په دې نیت بې ځایه، نامعقوله

(c) ketabton.com: The Digital Library

او له واقعيت څخه لرې انتقادي ليکنه وکړه چې مطرح ليکوال به يې ځواب ووايي او دې سره به ((منتقد)) او ((جريده)) دواړه شهرت ته ورسېږي او په پېنځوو کې به ياد شي. خو مطرح ليکوال هغه ليکنه ډېره بابيزه وګڼله او هېڅ ځواب يې ور نه کړ، يو بل ليکوال ورڅخه وپوښتل چې د هغه ليکنې ځواب دې ولې ور نه کړ؟ هغه وويل: دا ځوانان دي، دوی د شهرت غريزې پسې اخيستي، زه نه غواړم په خپل ځواب دوی خپل هدف ته ورسوم. دا مسله همدا سې غلې پاتې شوه، څه موده وروسته هغو ځوانانو له هغه مطرح ليکوال څخه بښنه وغوښته. نو د پټې خزانې د کورنيو مخالفينو يوه غټه ستونزه او ناروغي همدا ده چې د شهرت غريزې پسې اخيستي دي. که موږ د ښاغلي قلندر مومند ټول ليکلي اثار سره وارزوو نو راته معلومه به شي چې هغه په غزل کې د حمزه بابا، په انقلابي شاعرۍ کې د اجمل خټک او په تحقيق او تاريخ ليکنه کې د کامل مومند او استاد عبدالحی حبيبي مخکښي نه شوه زغملای. د اروا پوهنې له نظره هغه اشخاص چې د ژوند په يو لړ سياسي، ټولنيزو او فرهنګي چارو کې ناکام او يا هم تر خپلو محسوسو او نامحسوسو سيالانو پاتې راشي، معمولاً پر منفي کرکترونو بدلېږي، هغه ليکوال چې په ليکوالۍ کې د تخليق او تحقيق په دواړو برخو کې پام وړ او مطلوب پرمختګ ونه کړي معمولاً

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ربیمه لار (تنقید) غوره کوي. کله کله بیا دا تنقید د اصلاح او لارښوونې پر محور راڅرخي، خو کله کله بیا د منفي بافۍ د ناروغۍ ښکار شي او هرې مثبتې پدیدې ته ضرور د شک او تردید په سترګو ګوري، ښه کره کتونکی همغه دی چې یو اثر مخکې تر مخکې د ښه والي او بدوالي د ټاکلې فرضیې له مخې ونه رازوي. یانې فرضیه مخکې تر مخکې قید نه کړي، چې حتماً به دا اثر ښه ثابتوم یا بد او کمزوری. ښه لاره داده چې اثر څنګه دی همغسې یې وارزوي، خپل شخصي نظر او عواطف په کې دخیل نه کړي. زه فکر کوم چې قلندر مومند مخکې تر مخکې د پټې خزانې په اړه د (رد) فرضیه ټاکلې وه او خپله ټوله انرژي یې د همدې (رد) لپاره راټوله کړې وه. د قلندر مومند د لیکنې تر شا څه رواني مشکلات پراته وو ، چې ده نږدې شل کاله د هغه اثر د تردید لپاره کار وکړ چې محمد هوتک هغه په دوو کلونو کې لیکلی و. کېدی شي محمد هوتک د پټې خزانې پر لیکلو دومره نه وي په تکلیف شوی لکه قلندر مومند یې چې په تردید کې په تکلیف شو.

قلندر مومند په خپله لیکنه کې په اصطلاح له نجومي علم څخه هم ګټه اخیستې او په اصطلاح له بېلابېلو جنتریو یې استخراج کړی چې د پټې خزانې د متن په پای کې یوه راغلې نېټه غلطه ثابته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد هوتک په پټه خزانه کې لیکي: ((کتاب تمام سو، په ورځ د جمعې (۲۴) د شوال المکرم (۱۱۴۲) هجري په قندهار کې او مولف محمد هوتک هم فارغ البال سو الحمد لله حمداً کثیراً))

خو قلندر مومند په دې نظر دی چې د شوال (۲۴) د جمعې ورځ نه ده، له همدې پورتني ټکي سره په ارتباط کې د ښاغلي قلندر مومند د یوې مرکې یو ټکي ته ستاسو پام را اړوم.

د قلندر مومند تر وفات نږدې درې کاله وړاندې، ښاغلي حنیف خلیل له ښاغلي قلندر مومند سره یوه مرکه کړې وه، دا مرکه همغه مهال له پېښوره خپرېدونکې (وحدت) ورځپاڼه کې چاپ شوې وه. په دې مرکه کې ښاغلي حنیف خلیل له ښاغلي مومند څخه پوښتلي وو چې ستاسو د پیدایش کال کوم دی؟ هغه ورته په ځواب کې ویلي وو ((... زما د پیدایش کال ماته معلوم نه دی، ځکه چې هغه وخت مور و پلار د پیدایش کال نه لیکه او که چا لیکه هم نو په یوه کاغذ کې به یې لیکه بیا به یې د قرآن شریف په منځ کې ایښوده، نو په دې وجه زه تاسو ته د خپل پیدایش کال سم نه شم ښودلای))

اوس دلته د خپل پیدایښت د کال په اړه دومره بې تفاوته او یا نا خبره دی، نو بیا کوم دلایل او مهم عوامل وو چې دی یې دې ته هڅوه چې درې دربنیم سوه کاله دمخه له نورو سره د ورځو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ساعتونو حساب، هغه هم په خپله خوښه وکړي؟ پر ۱۱۴۲هـ ق کال د شوال (۲۴) د جمعې ورځ وه او که نه وه؟ دا او دې ته ورته پوښتنې سړي ته د دې لاره اواروي چې په خپله د شکاکانو پر نظرونو او شکونو شک وکړي او ووايي چې دا ډول شکونه له سياسي، کلتوري سياليو او شخصي عقدو څخه راټوکېدلي دي او پر واقعيت ولاړ نه دي. که د پټې خزانې د بهرنيو او کورنيو مخالفينو ټول نظرونه راټول کړو نو کېدی شي دې نتيجې ته ورسېږو چې دا ټول نظرونه د سياسي، کلتوري، ژبنيو او تاريخي ناوړه غرضونو او د ځينو ځانپالو او شهرت خوښو ليکوالو د شهرت د غريزې او شخصي عقدو يو ګډ امتزاج دی چې علمي معيارونه نه لري او پر پورتنيو يادو عواملو ولاړ دي او بس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

"د حګانحګاني شګا مار " سفر

د استاد مجروح د ځانځانی ښامار
د ځینو منظومو برخو منثوره بڼه

د انسان حګانغوشګتنه او نفسي خواهشات داسیګ غریزیي عناصر دي چیګ هر وخت له انسان سره ملکګري وي، د انسان نفس اصلاً د لایتناهي هوسونو مجموعه ده. که ددیګ هوسونو او نفسي غوشګتنو مشروع علاج او کنترول ونه شي او هغه په سم أول مهار نه شي، نو د انسان له نفس خګخه خپله یو لوی شګامار جوؤیګإي، داسیګ یو شګامار چیګ تګول عمربه د مثبتو انساني ارزشګتونو پر له منحګه وؤلو او خوؤلو مصروف وي، تر تګولو د مخه ییګ خپله همغه انسان ته خطر او زیان تر تګولو زیات دی او د غتګوالي او ودیګ په حالت کیګ ییګ مقابله هم ورته أیګره کګرانه ده. استاد سید بهاوالدین مجروح په ((حګانحګاني شګامار)) کیګ د نفس د همدغه شګامار کیسه کوي چیګ په خګه أول په انسان کیګ عواطف، مینه، صمیمیت او خواخوإي له منحګګه وؤي او په هغه کیګ د لوؤتیا، حګانغوشګتنیګ او حګانخوشګونیګ غریزه پیاوؤیګ کوي. د ماستېرۍ دورې په بهیر کې د استاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجروح پر دې اثر باندې پر ګڼو تبصرو او ليکنو سربېره، پر منثوره بڼه منظوم اړول هم شامل و، ما دا اثر په لنډيز سره په منثوره بڼه واړاوه، داسې چې محتوا يې هم خوندي شوي دي او خپله د استاد الفاظ هم کارول شوي دي او د روايتي داستان بڼه يې هم په پام کې نيول شوې ده.

استاد مجروح خپل دا اثر ((د ورک سمندر غاؤيګ)) خګخه پيلوي او په يوه شګار کيګ د ژوند په باب د يوه عالم د خوليګ خبريګ بيانوي، دا عالم په خپلو خبرو کيګ وايي: ((تر هغه چيګ دا حګمکه او اسمان وي، تل د هر انسان دوزخ به بل انسان وي)). عالم وايي ((دا ژوند يو مرموزه سمندر دی، جهنم په بل جهان کيګ چيګرته لريګ نه دی، بلکيګ د هر انسان په حګان کيګ د هغه جهنم دی.)) بيا د شګار د وکګؤو کيسه کوي چيګ له يو بل خګخه أاريګإي، له حګانه جکګ ديګوالونه راتاووي، يو بل سره اخته دي خو له توپانه نه دي خبر چيګ را روان دی، خو دديګ تر خګنكګ پوهګ سؤی وايي چيګ زه له توپانه نه أاريګإم خو د خپل زؤه د ژورو په تل کيګ له شګاماره أاريګإم، عالم سؤی په ديګ سوچ کوي چيګ د شګار خلکو ته خګنكګه خپل پيغام ورسوي.بيا د ژوند لومؤی خګرخ تاويګإي او شګامار د مرکګ پر لوري حګي، دلته په لومؤي پؤاو کيګ د هغه شګار کيسه کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیګ تګول شګاریان بیګ رنحګوران دي. دلته د هغه شګار کیسه کیګإي چیګ خلکو بیګ یو بل سره په صمیمیت او دوستة کیګ ژوند کاوه، د بادارة او غلامة چل بیګ زده نه و. خګاروي له حیواناتو نه أاریګدل او مرغانو خپلیګ خوإیګ نغمیګ غإولیګ، په همدیګ وخت کیګ د تګول جهان لوی فاتح را خګرګګندیګإي، یو سؤی پر تور اس سپور وي او توریګ جامیګ بیګ اغوستي وي او حګان ته د ((ایکګو)) یانیګ (زه) خطاب کوي، دیګ سره پر شګار د فرماندار واکمني شروع شوه، نوي واکمن شګحګیګ په کور کیګ دننه بندیګ کؤیګ، حګوانان بیګ پر سختو کارونو وګګمارل، هوسة او مرغان بیګ په غشو وویشتل او خګارویو تګولو له شګار کأه وکؤه، په همدیګ وخت کیګ د شګار خلک له ویګریګ د اژدها(شګامار) ستاینیګ پیلوي، د فرماندار مجسمه جوؤیګإي، لوی راهب د شګامار له ژونده خبر و او خلکو ته د هغه کیسه کوي، راهب د چینجي کیسه کوي چیګ خګنګګه په لوی شګامار او قوت بدل شو. بیا د شګامار بد او بیګ درمانه انحګور تشریح کوي، غم، قهر، غضب، أار او وهم د هغه غتګ مرضونه ګګنګي، شګامار د خپلیګ واکمنة په دویم پؤاو کیګ یو دمه حګای لتګوي، خو هیګخګ داسیګ دمه حګای نه شي پیدا کولای چیګ دی په کیګ دمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي، نو حگکه خو د يوازيگتوب احساس کوي او شگار کيگ هيگخگوک دا سيگ نه پاتيگ کيگاِي چيگ دده خدمت وکؤي، نه مينحگه وه نه نوکر و چيگ دي پريگ فرمان وچلوي، تگول شگار مؤو، چوپه پوپتيا وه او له شگاره هديره جوؤه شويگ وه.

بيا هغه تيگر وختونه ورپه ياد شول، د عشق او مينيگ شگاپيگرة، د ژوندون د سيند پر غاؤه خوبونه، خو اوس نه نارنج و او نه بييگ کگل، نه بييگ بويونه، نه د مرغيو أليگ أليگ ويگ چيگ د شگار خلک بييگ نند اريگ ته ولاؤ وي، بيا د سيند په منحگ کيگ يو مار تيگريگاِي او پر سر بييگ د لعل په شان رنگا بليگاِي، د شگار د خلکو منحگ کيگ کگونکگوسي پيليگاِي، ديگ سره د شگار قهرمان د ژوندون د سيند له غاؤيگ جلا کيگاِي او د ژوندون د چينيگ پر لوري نه ستنيگاِي. بيا له حگان تپوس کوي ((هغه ورکه نامعلومه هستي هخگه ده چيگ دا هسيگ سرکگردانه ورپسيگ کگرحگم، په د شگتو په بيابانونو؟))

قهرمان به په سوچونو کيگ أوب و. ديگ وخت کيگ د سپرلي الهه ورته خبريگ کوي چيگ ((بيگ له ما به ستا باغونه، چمنونه تگول خزان شي او ستا رودخانيگ به هم وچيگ شي...)) قهرمان بيا په خپله هسکه مانگة کيگ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او سیگده خو د اوإدو فکرونو پـه تگال کیـگ زنکگیگده، خو یوه ورحگ ماشگام چیگ توره خؤه را دبره شوه نو یوه زؤه بوأة له کومه حگایه، پتگه پتگه او غلیگ غلیگ راغله او د شگار د دروازیگ خواته ودریگدله، أیگره بده خگیگره ییگ درلودلـه، توریـگ جامیـگ ییـگ اغوسـتیگ ویـگ، لـه اجازیگ او زنحگیر شرنگگولو پرته د قهرمان مانگة تـه ننوتـه او لـه هغـه سره ییگ ملاقات وکؤ. د بوأة تر ملاقات وروسته دریگم پؤاو پیلیگإي "د دوزخ لـه درشل دیگخوا". پـه دیـگ وخت کیگ فرماندار یا قهرمان هغه وخت په یادوي چیگ ده د خپـل زؤه شـگکلیگ مانگة جوؤولـه، بیـا د عشـق رب النـوع او الهـه ددیـگ مانگـة د شـگکلا کیسـه کـوي چیـگ دا مانگـة د عواطفـو او هیجـانونو معمـارانو جـوؤه کؤیـگ ده او أیگـر شگکلي نقشـونه او نکگارونـه ییگ درلـودل او د دیـگ لپـاره ییگ تیاره کؤیگ وه چیگ کله به ورتـه ستر واکمـن د عشـق او مینیـگ رب النـوع او الهـه رارسـیگإي، خـو خگـومره چیـگ شپیگ اوإدیگدلیگ د ده د راتکگ انتهـا ورکیگدلـه. خو پـه اخر کیگ هغه نا اشنا سؤی چیگ توریگ جامیگ ییگ پر تـن او پر تور اس سپور و راشگکاره شو - او مانگة تـه پورتـه شو او د شگار خلکو ته ییگ په خطاب کیگ وویل: "زه خو زه یـم، زه " "ایکگو" یـم. زه فـاتح د لـوی جنکگونـو د جهـان یـم ستاسو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شګار زما تابع دی". د شګار خلک له ظلم نه فراري شول او شګار د سکوت خواته روان شو. فرماندار په شګار کیګ یوازیګ پاتیګ شو، په شګار کیګ یوازیګ دده د ستاینیګ تابلوګګانیګ حګوؤندیګ ویګ. یوازیګ به ییګ آئینیګ ته کتل او چیګ کله به ییګ حګان ونه لید وارخطا به شو چیګ حګان تریګ ورک شوی، خو خبر نه و چیګ ائینه خو د دوزخونو دروازه ده او له آئینیګ خګخه اخوا تیګریګدل د اوهامو جهنم ته کوزیګدل و. قهرمان د اوهامو جهنم ته ولویګد، د لحظو په پتګ دام کیګ ګګیر شو او د زمانیګ په شمیګرنه کیګ أوب شو او هره شپه ورته یوه بیګ اغازه او بیګ پایانه خګیز شګکاریګده، بیا په دیګ سوچ کیګ أوب شو چیګ که خګوک په دیګ پوهیګدلی چیګ خګشګتن ددوی روح اخلي نو هیګخګکله به ییګ د ژوند ارمان کؤی نه وای.

او په دیګ توګګه قهرمان د تجرید او تنهایي ژوریګ کندیګ ته پریګوته، خو یوازیګ احساس ییګ ورسره ملګګري کوله او دده د ذهن پر دیګوالو به ګګرحګیګده. دیګ کیګ ده ته دا درد پیدا شو چیګ زمانه بیا نه راګګرحګي او پرونی سهار بیا نه راغبرګګیګاږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو وخت دا سیگ هم راغی چیگ له قهرمان خگخه خپل سیوری ورک شو او هریگ خواته ییگ چیگ کتل خپل سیوری ییگ نه لیده او دیگ پیگشگیگ أیگر مظرب کؤ. بیا ییگ وویل: "اوس په کار دي چیگ زه لاؤ شم او هرومرو پیدا کؤمه خپل سیوری"، بیا ورته تشویش پیدا شو هسیگ نه چیگ زه خپله سیوری یم، دا سیگ سیوری چیگ اصلي وجود ییگ ورک وي. بیا ورته په زؤه کیگ وهم پیدا کیگإي هسیگ نه چیگ پر کومه بله لاره تللی یم. هغه په دشگتو کیگ هم سوچونه کوي او د ازادة د مانا او مفهوم په لتگه کیگ دی.

دیگ کیگ خگلورم پؤاو ته ورداخلیگإي او "د دوزخ له درشل اخوا "کیسه پیلیگإي. قهرمان تر دیگ وروسته خوب هم په ارامه نه شو کولای او په خوب کیگ به أیگر زیات ویگریگده، یوه ورحگ له خوبه پاخگیگده، ککوري چیگ شگار کیگ پرته له ده خگخه هیگخگوک نه شته بیا به وهم اخیسته او له ککونککسیو به ویگریگده. بیا ییگ د یو توپان یا جکؤ د راتلو خبر واوریگد او له دیگ جکؤ خگخه ییگ د قهر یو اواز هم واوریگد، په همدیگ وخت کیگ په جکؤ او توپان کیگ قهرمان ته ویل کیگإي چیگ تا ته مواإ د خپل تگول وجود او هستة اختیار درکؤ، خو تا حگانته دا سیگ نوم غوره کؤ چیگ تاویگ زه یم نوم میگ "زه "دی "مواإ" او

(c) ketabton.com: The Digital Library

"تاسیګ " یوه پرده ده. دا پرده مو کؤله ورکه. مونږه تګولو ستا په "زه " کیګ کؤو حګان محوه. ته مغرور او متکبر شویګ تا د ازادة جذبیګ بندیګ کؤیګ، خو اوس هغه تګولیګ بل شانیګ خګیګریګ دي او نن حګانته "روحي اضطراب " وایي. اوس به د تر وإمیو پرشګته راحګي. بله ورحګ چیګ قهرمان له خوبه پاخګیګد ، آئینیګ ته بییګ وکتل، حګان بییګ ونه پیګژانده خو د همدیګ ورحګیګ په ماشګام کیګ چیګ توره تیاره شوه، بیا یوه زؤه بوأة پیدا شوه، د تور لوکګي توریګ جامیګ بییګ اغوستیګ ویګ او د همغیګ هسکیګ مانګة پر لوري د قهرمان ملاقات ته لاؤه او قهرمان ته بییګ د تلو بلنه ورکؤه. خو قهرمان ورته وویل چیګ زه همدلته خوشګ یم. خو بوأة ورته وایي چیګ اوس په تا ناوخته شوی اوس زه تا حګان سره بیایم هغه حګای ته دیګ بیایم چیګ د حګان له جهنمه خلاص شیګ ،ګ کله چیګ قهرمان په حساب پوه شو چیګ خګوک له خپل قسمته تشګتیګدلی نه شي نو د خپلیګ هستة په ژور تل کیګ بییګ دا احساس وکؤ چیګ مطلق یوازیګ پاتیګ دی یوازیګ، نو بیا د توریګ مانګة له کنأوالو نه راروان شو او له بوأة سره کومیګ نامعلومیګ خواته لاؤ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دیگ وروسته حگانحگاني شگامار به دویم خگرخ کیگ یو حگل بیا راستنیگإي.

"د ژوندون د چینیگ غاؤه په تورتم کیگ "د پنحگم پؤاو برخه ده چیگ په دیگ کیگ یو حکیم د انسان شخصیت تشریح کوي چیگ دی اصلاً خپل حگان نه ککگوري، بلکیگ خپل سیوری ککگوري او پر دیگ سیوري د حقیقت ککگومان کوي. تر دیگ وروسته له لریگ ملکه د یوه مسافر راتککگ ته انتظار ایستل کیگإي چیگ د ورک سمندر غاؤیگ کیسیگ او احوال ورته راوؤي.

"د نیمو شپو لاروی" د غار توریگ خولیگ ته ناست و او حگان ته ییگ وینا کوله چیگ أیگریگ مزلیگ میگ وکؤیگ خو لاره میگ پیدا نه کؤه، حگککه ما سره چیگ خگوک د سفر ملککگری و، هغه یو ازیگ د حگان په باب فکر کاوه او پر حگانحگانۀ اخته و. خو لاروی وروسته مجبوریگإي د حگانحگانۀ له ملککگري خپله لاره بیگله کؤي او د سبا په تمه منتظر کیگني تر خگو چیگ پسرلی په دنیا راشي. په داسیگ حال کیگ چیگ د بیگلتون شپه تورتم نه وه، لاروی له خپلیگ حگانحگانۀ "زه" نه راجلا شو. دیگ سره نو دی له زؤو ایرو راولاؤ شو، له خپل حگانه ییگ د خپل وجود یو زوؤ قالب وویست او دوریگ ییگ ککگوزار کؤ. بیا ییگ د اوشگکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خگاخگکي روان شول، نو ديگ سره ييگ وويل اوس به نو د خوؤ په وچ بستر کيگ د اوبو أک رودونه روان شي. خو لا هم د شگار پر لوري د لاروي سفر ته أيگره لاره پاتيگ وه.

نو حگکه بايد د تورتم ژور تل ته کشگته شي که د رنگا خگرک ولکگوي. لاروي تر اوإده مزله وروسته د تورتم په ژورتيا کيگ يوه کوچنة شانته رنگا وليدله. لاروی بيا يو تور أنأ ته رسيگإي، هلته ککوري چيگ واؤه واؤه چينجيان د يوه بل پر حگان اخته وو، يو بل به ييگ خوؤ، په ديگ کيگ به يو غتگ شو، نور چينجيان به ييگ وخوؤل، بيا به تريگ ماهی جوؤ شو، مارماهی به شو او بيا به تريگ نهنکگ جوؤ شو، بيا به ييگ وزرونه او تيگره تيگره غاشگونه پيدا کؤل.

له واؤه چينجي به غر جوؤ شو. نور به په أنأ کيگ نه حگاييگده. ديگ کار به لاروي ته أيگريگ پوشگتنيگ پيدا کؤيگ خو لاروي چيگ به هر خگومره د رنگا لتگه کوله، رنگا به لريگ حگليگدله.

لاروی بيا مزل کوي، جزيريگ او تگاپوکگان ييگ وليدل، د هريگ زريگ زؤه کيگ ننوت، هره زره لکه يو بحر نامحدوده وه، خو ده ته په ديگ تگولو کيگ يو لوی حايل او مانع دا و چيگ دا حايل فقط د مانا او مفهوم نشتوالی و، دا داسيگ يو ديگوال و چيگ له تگول عالمه راچاپيگر و خو لاروی په اخره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیگ یوه شو چیگ عالم او هستي واؤه بیگ معنی او بیگ مفهومه دي.

شپإم پـؤاو د هغـه شـگار سـفر دی چیـگ تـور شـگامار وربانديگ ناستو. لاروی بیا پـه یوه تونـل کیـگ د رنگا پـه خگرک پسیگ روان شـو او پـه دیـگ نیت ییگ عجلـه کولـه چیـگ خگنکگـه د شـگار خلـک خبر کـؤي چیـگ شـگامار بیا راروان دی. بلاخره شگار ته ورسیگد او هلتـه ییگ یوه نازنینه پیگغله ولیده، چیگ شین بخن زوؤ کمیس ییگ اغوستی و. لاروي ییگ په سترکگو کیگ د خپل ورک سمندرغاؤه ولیده. پیگغلیگ ورته له خپل منکگي اوبه ورکؤیگ او هغه پریگ خپله تونده ماته کؤه. د شگار خلکو دیگ پیگغلیگ ته لیلیگ ویله. لاروی حگي هغه شگار تـه چیگ د زؤه پـه سترکگو ؤوند و. کله چیگ شگار ته راحگي نو شگار کیگ چوپه چوپتیا ده، ماشومان نه ککرحگي، یوه سپین إیري ؤوند پـه ملا کؤوپ نه تپوس کوي، هغه ورتـه وایي چیگ دا هرخگـه د واکمن پـه امر شـوي. لاروی چیـگ لـه اوإده سـفره شـگار تـه راغلـی و او پـه سمخگه کیگ ییگ ویگشـگتان او نوکـان أیگر لـوی شـوي وو او هم ییـگ جامیـگ پـه اوإده سفر کیـگ أیگریـگ خگیریـگ خگیریگ شویگ ویگ او بدن ییگ تریـگ شـگکاریگده، نـو پـه شگار کیگ پـه لیگوني مشهور شو او خلکو بـه مجنون بالـه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رشگتیا هم په ؤندو کیگ دی یو بینا و چیگ نوم ییگ مجنون و. لاروي چیگ د شگار د خلکو ژوند ولید چیگ د قهرمان یا ستر پهلوان ستاینه کوي، یا پریگ خوشالي کوي نو ده پریگ خندل نو د شگار خلکو به ویل چیگ دا سؤی خو رشگتیا لیگونی او مجنون دی. نو ولیگ ییگ په زنحگیر نه تؤي، خو حگینو نورو به ویل چیگ لیگونی دی، خو د زنحگیر لیگونی نه دی او چاته ضرر نه رسوي، خو لاروي به خلکو ته خپل پیغام اوراوه که خگه هم له ماشومانو پرته لویانو ورته غوإ نه ایشگوده، ده به خلکو ته ویل: "دا عالم او هستي واؤه ییگ معنی ده ییگ مفهومه." د شگار ساده کگانو به لاروی حگوروه او ورته ویل به ییگ خبر نه ییگ لیلیگ خگه شوه؟ دیدار ته ییگ لاؤ شه! سره أولة سنباله شویگ ده، ستا لیلیگ په کیگ سینککگار کؤیگ ناسته ده، خو لاروي به ورته ویل چیگ لیلیگ زما په زؤه کیگ ناسته ده. یوه شپه لاروی د خرابات پر کو خگه برابر شو، تگنکگ تگکور جاري و، لاروی چیگ وردننه شو هغو ورته هر کلی وو ایه، لاروي ورته وویل چیگ تاسیگ تگپوسان او کگیدؤان یاست، هغه خگه چیگ باید شگکاره وي ولیگ په دیگ شگار کیگ پتگ دي او هغه خگه چیگ باید پتگ شي هغه په رنگا کیگ ییگ پردیگ کگرحگي. لاروی بیا مستانو سره خوندور سوال او حگواب

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي. يو مست پو شګتنه کوي چيګ وليګ د جهان تګول فرماندا ران له مستانو أاريګاپي؟ لاروى حګواب وركوي حګګه چيګ ددوى پـه خبـرو كيـګ د راسـتة خطـر وي. بيـا لاروى مستانو ته وايي: "لا راپاخګئ راولاؤ شئ، دديګ دشګتيګ وچ حګنګګلونه او بيګ ثمره ونيګ له منحګه يوسئ ريشيګ بيګ وباسئ، هغه مستان چيګ په تورتمخانو كيګ تؤلي هغه را ازاد كؤئ او كوم شګامار چيګ پـه كيـګ ناست دى هغـه تريګ رابهر كؤئ او بيا بيګ حلال كؤئ او وينه بيګ پـه ديـګ دشګتو تويـه كؤئ، حګګه طبيعت تاسو نـه د شګامار قرباني غواؤي! مستانو د لاروي خبريګ د زؤه پـه غـواږو واوريګديګ او د لومؤي حګل لپاره بيګ د خپليګ مستة پـه نشـه كيـګ يـو نا اشنا مزه وموندله. دا د ازادة خوند او لذت و.

د مركګي سيوري روان و، ژوندي سري ورپسيګ تلل. د شګار خلكو يو كالبوت پر اواږو ايشګى و، د خلكو سيورى تر دوى دمخه روان و، كله چيګ خلګ هديريګ تـه ورسيګدل نو ستر راهب د مؤي جنازه په أيګرو شګو الفـاظو ترسره كؤه، بيـا لاروى پاخګيګد او د مركګ پـه بـاب بيګ وويـل چيـګ لـه مركګ سره د نيګګة او بدةګ خګه پروا نـه شته، دى لـه خيـراو شره ماورا دى، مركګ د شګو او بدو نيستي ده. لاروى خلكو تـه وايي چيـګ نيكي او بدي پـه ديـګ جهـان كيـګ مونـدل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیګاږي نو باید چیګ مکافات او مجازات هم همدلته وي. بیا د شګار خلکو ته خطاب کوي که تاسیګ مؤه نه یاست او د ژوندون خګه شوق درسره وي نو دا مؤی لا خګه هیګر کؤئ او ژوندون پسیګ روان شئ، خو د شګار خلکو بیا هم لاروی چور لیګونی وباله او د ماشګام په خؤه کیګ د خپلو کورونو پر لوري روان شول، خو لاروی هلته یوازیګ پاتیګ و. خبریګ ییګ کولیګ، یوازیګ یو سپی هلته پاتیګ و او د ماشګام وإمیګ دا خبریګ د مشرق پر لوري وؤلیګ.

دا وخت د ؤندو شګار له خطر سره مخامخ و، خو لاروی د شګار تګولو خلکو پیګژندلو، حګینو لیګونی باله او بندي کول ییګ ضروري ګګنګل خو حګینو نورو بیا ویل چیګ دا یو روحاني شخص دی او عادي شخص نه دی. یوه ورحګ لاروی د شګار په منحګ کیګ خلکو ته وینا کوي او د شګار تیګر برم یادوي او پوشګتنه کوي چیګ چا دا تباه کؤل؟ د شګار خندوقونو اودیګوالونو ته ضرورت نه شته، حګګه چیګ غلیم په بهر کیګ نه دی د شګار په داخل کیګ دی، دا پخوانی شګایسته شګار اوس په کنأوالو بدل شوی او شګامار په دغو کنأوالو کیګ پروت دی. بله ورحګ بیا شګاریانو ته خطاب کوي او وايي چیګ یو وخت ددیګ سیمیګ زمامداره د نوبهار الهه وه. هغیګ سره په دیګ شګار کیګ لویه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیگکمرغي او خوشالي وه، خو تاسو اوس هغه هیگره کؤیگ او په اوهامو اخته شوي یاست. ایا تاسو نه کگورئ چیگ حگوانان، ماشومان، شگحگیگ او بوأاکگان مو په کومو رنحگو اخته دي؟ نو بیا ورته وایي چیگ غوإونه مو بیدار او ستر ککگیگ مو بینا کؤئ نو ددیگ علاج دادی چیگ تاسیگ د لیلیگ د پشگو خاورو ته سر کشگیگإدئ او سجده ورته وکؤئ، خو خلکلو به خندلیگ او ویل به ییگ دا سؤی رشگتیا مجنون دی.

د زمانیگ یو دفتر په ختمیگدو و، یوه ورحگ بیا لاروي د شگار منحگ کیگ خلکو ته خطاب وکؤ او ورته ییگ وویل چیگ ستاسو ستر واکدار بادار خو تور شگامار دی. دا شگامار وینو ته تإی دی او زؤه ییگ لکه سندان کلک دی. خگومره چیگ خوراک او خگشگاک کوي هغومره وإی او تإی کیگإي، خو دا بلا او شگامار ستاسو په خپله پر حگان مسلط کؤی او له بل حگایه نه دی راغلی، تر خگو چیگ دا شگامار په خپلو زؤونو کیگ مؤ نه کؤئ خلاصیگدی ورخگخه نه شئ.

په دیگ وخت کیگ ستر راهب چیگ د لاروي خبریگ واوریگدیگ نو ییگ وویل چیگ دا سؤی خو رشگتیا لیگونی دی حگکه دا رازونه خگوک ویلای شي. زه حیران یم چیگ ده دا رمز خگنککگه پیدا کؤی دی. راهب وویل چیگ دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبریګ ددیګ شګار د عالم نه دي دا د بل جهان اواز دی ، یوه دنیا په ؤنکګیګدو ده. د شګار خلک ورو ورو د مجنون په خبره پوهیګدل او یوه فرصت ته منتظر وو.

یوه ورحګ لیلیګ او مجنون د شګامار دربار ته لاؤل، همغه پیګغله چیګ د لاریګ پر سر به منکګي سره ناسته وه او تإو مسافرو ته به بیګ اوبه ورکولیګ، هغه د شګامار مانګة ته لاؤه، فرماندار لومؤی خپل مخ مجنون ته واؤوه: زه خبر یم چیګ ته له بل حګایه راغلی بیګ او موإ پناه درکؤیګ ده،ګ د دیګ شګار خلک خپلو عقایدو پریګشګودو ته رابولیګ او وابیګ چیګ د دیګ کګدایي کګریګ پیګغلیګ پرستش وکؤئ دا رشګتیا ده؟ لاروي ورته حګواب ورکؤ: ای فرمانداره ستا معبد لا نوی دی او دیګوالونه بیګ پاخه نه دي، ددیګ سیمیګ رشګتیني واکداره اصلاً د عشق او مینیګ الهه او رب النوع وو، د هغو په واکمنة کیګ دلته خوشالي وه، مینه وه، خو اوس چیګ زه ګګورم هره خوا ریکګستان دی، د زؤه خونیګ ؤنکګیګ بنکګیګ دي او تور شګامار په کیګ ناست دی. زه اوس همدا حقیقت هر چاته بیانومه.

د واکدار وچولی تریو شو، د غضب اور بیګ په سینه کیګ لمبه شو، بیابیګ وویل حګه پروا مه کؤه دا بیګ قدرته لیګونی دی. بیا بیګ لاروي ته وویل چیګ تا د شګار په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیگغلو کیگ دا سوالکگره خگنکگه غوره کؤیگ او زما د
شگار خلک ییگ ولیگ سجدیگ ته رابولیگ، لاروی ورته
وایي چیگ د شگار خلک خو د شگامار له وهمه أاریگإي که دا
واهمه ختمه شي نو شگامار یو دم سقوط کوي. خو د بهار د رب
النوع قوت په زؤونو کیگ پروت و. دا لیلیگ خو په یو وخت
کیگ د نوبهار الهه وه او دا هغه وخت و چیگ واهمه پر خلکو
حاکمه نه وه، کله چیگ خلکو د شگامار پرستش پیل کؤ، نو
هغه بهر ته ووتله او د ورک مسافر لاره ییگ خگارله، خو دا
مسافر اوس راستون شوی خو افسوس چیگ دلته ستر کگیگ
نا بینا دي او خگوک ییگ نه ویني. ای واکداره زه ستا په ویگره
او أار کیگ ستا سقوط شگه وینم- شگه خبر شه، دا شور ما
شور چیگ ته ییگ اوریگ دا به نور هم زیات شي. ستر واکمن
چیگ دا خبریگ واوریگدیگ نو له مجنونه ورته أار پیدا شو.
بیا ییگ په أیگر غضب پیگغلیگ ته غإ کؤ چیگ وایه ته
خگوک ییگ؟ "زه خو زه یم! زه لیلیگ یم! زه د مینیگ رب
النوع، الهه د نوبهار یم. "زه به له شگاره بهر هر ماشگام ناسته
وم او د خپل مسافر لاره میگ خگارله. هغه زه پیگژندلم او
لتگولم. خو خبر شه چیگ نور به کوم مسافر دلته سفر ونه کؤي،
حگکه تگولیگ لاریگ بندیگ شوي او په حگوزانو پتگیگ
شوي. خگو موده به تیگره نه وي ته به هم د خپل پلار نیکه په لار

(c) ketabton.com: The Digital Library

روان شیگ، زه به بیا د بهار لاره خگارمه. فرماندار چیگ دا کگفتار واوریگد، نو أیگر په غصه او په لؤزه شو. ده فکر کاوه چیگ دا خبریگ ییگ کوم چیگرته اوریگدلي دي. واکدار بیگریگ او واهمیگ واخیست او وییگ ویل دا خو دواؤه لیگوني دي. زه ویگریگإم چیگ د دوی لیگونتوب ساري نه وي او د شگار نورو خلکو ته انتقال نه شي او بیا ییگ فوراً لاروی او لیلیگ له خپل درباره وشؤل. فکر ییگ وکؤ که مؤه یا زنداني ییگ کؤي نو شگار کیگ به شورش جوؤ شي، پیگغله بیگرته له شگاره ووتله او لاروی د شگار په کنأوالو کیگ د عالم په تماشه شو، د ابدي خگرخ وخت راغی، مجنون د شگار په ویگرانه کیگ د جهان فرماندار په مانگة کیگ دحگان تماشا کوله. لاروي ولیدل چیگ د شگار پیگغلیگ، حگوانان او کوچنیان پر بیگلابیگلو ناروغیو اخته دي او بیگ وخته مري، خو یوازیگ راهب أیگر عمر وکؤ خو هغه هم بلاخره خپل روح خپل نا اشنا خگشگتن ته تسلیم کؤ، معبد ورو ورو شؤیگده حگکه بل شگامار پرست پاتیگ نه و.

د راهب شاکگردان هم چیگرته لریگ لاؤل، د مانگة په دیگوالونو کیگ لوی چاودونه پیدا شول، اغزن بوتگي شنه شول او په پای کیگ شگایسته قصر ویجاؤ شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ازیګ لاروی او فرماندار پاتیګ وو، لاروی په ویګرانه کیګ او فرماندار په خپله مانګة کیګ، هیګچا دلته کګذر نه کاوه حګکه تګولیګ لاریګ بندیګ ویګ، یو ماشګام چیګ توره تیاره شوه یوه زؤه، مرموزه بوأة راپیدا شوه د لوکګي کمیس او پرتوکګ ییګ پر تن و، بوأة شګار ته ننوته، بوأةګ ته هر خګه په خپل سر خلاص شول، دا بوأة لاروي سره اشنا وه او هغه پوهیګده چیګ دا د خګه لپاره راغلیګ ده، اوس په قصر کیګ دننه ده د بوأة او بادار په منحګ کیګ خګه خبریګ کیګإي. خګو شیګبیګ وروسته دواؤه د مانګة له کنأوالو راووتل، بوأة مخکیګ او قهرمان ییګ تر شا روان وو. کومیګ نامعلومیګ خواته لاؤل، خو مجنون هلته یو ازیګ پاتیګ و، د زمانیګ دفتر ورته له اغازه تر انجامه پروت و. موسمونه او فصلونه تلل راتلل، یوه شپه ییګ کتل چیګ د افق په تورو لمنو کیګ رنګاکګانیګ راشګکاره شویګ، دی په رنګا پسیګ روان شو. أیګر مزل ییګ وکؤ د سیند غاؤیګ ته نإدیګ شو، د سیند غاؤیګ ابادیګ ویګ، هره خوا خوشالي وه، د پیګغلو او حګوانانو راز او نیاز وو، مشران په دیګره کیګ ناست وو، مرکیګ ویګ، مشوریګ ویګ، ماشومان د سیند پر غاؤه لوبیګدل او هغه نا اشنا پیګغله مسته خرامانه کګرحګیګدله، د وحشي کګلونو تاج ییګ پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر پروت و ، د بهار د وإميگ په شان الوتله، لاروي د نيمو شپو چيگ دا حال وليد بيگ اختياره په خندا شو حگکه پوه شو چيگ يو حگل بيا د ستر قهرمان او پهلوان او د عشق او مينيگ د شگکليگ رب النوعيگ، الهی داستان شروع شو او يو حگل بيا د تور شگامار مار لويه او اوإده افسانه له سره پيل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشال د قصايدو روح

> دا ليکنه له پېښوره خپرېدونکې د دانش خپرندويه ټولنې خپرنې ارګان الفت مجلې په پرله پسې (۲۲) ګڼه کې خپره شوې ده.

قصيده په پښتو نظم کې يو ځانګړی جلا فورم دی، چې اساساً له عربي ژبې څخه پښتو ته راغلی دی، خو د قصيدې ځای په پښتو نظم کې دومره جوت او ټينګ دی، چې سړی فکر کوي بولله يا قصيده خپله کوم ځانګړی پښتو شعري فورم دی. له عربي ژبې څخه پښتو ته په راغليو شعري فورمونو کې تر (غزل) وروسته د قصيدې فورم زيات کارول کېږي، د پښتو په لاسته راغلې لرغونې شاعرۍ کې د ښکارندوی غوري او شيخ اسعد سوري پخې قصيدې ددې ادعا ښکارندوی دي. څه ناڅه په روښاني پېر او بيا تر هغه وروسته د پښتو په نوره کلاسيکه شاعرۍ کې د قصيدو دود ښه پالل شوی دی، په پښتو اوسنۍ معاصره شاعرۍ کې هم د قصيدې ويلو دود پال شوی او پالل کېږي؛ خو که موږ په ټوليز ډول د پښتو شاعرۍ ټول بهير ته نظر وکړو او ټول شاعران د قصايدو د څرنګوالي او څومره والي له پلوه سره پرتله کړو؛ نو د لوی خان (خوشال خان بابا) ځای او مقام به په کې په ډېر جوت او ځلند ډول را تر سترګو شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال بابا په لسګونو قصیدې لیکلي، چې زیاته برخه یې تر موږ را رسېدلې ده. دا ټولې قصیدې د یو ژور سیاسي، ټولنیز، عرفاني، اخلاقي او ملي فکر لېږدوونکې دي، چې هره یوه ځانګړې او جلا خوند لري او زموږ په ذهن کې یوه ځانګړې پېښه او موضوع روزي او تداعي کوي، خو ټولې یې د قصیدې له معمول او دودیز تعریف سره پوره پوره سمون نه خوري. د قصیدې دودیز تعریف دادی:

هغه نظم، چې لومړی بیت یې مقفی وي او د نورو بیتونو د هرې دویمې مصرې قافیه یې د مقفی بیت د قافیې تابع وي، د بیتونو شمېر یې له (۱۵) څخه پیل بیا تر (۲۰۰) بیتونو هم زیاتېدی شي، ردیف په کې اختیاري دی، خو قافیه په کې حتمي ده. هره قصیده له معمول تعریف سره سم د مانا له پلوه پر دریو برخو وېشل کېږي:

۱- تشبیب یا تغزل، چې د قصیدې پیل ګڼل کېږي او معمولاً په کې تر اصلي مطلب دمخه د سریزې یا پیلامې په ډول د طبیعت د مناظرو ستاینه کېږي.

۲- اصلي مطلب، چې شاعر غواړي د خپل زړه خبره همدلته را وسپړي، خپل ممدوح توضیح، تشریح او توصیف کړي.

۳- د قصیدې (۳) برخه، هغه وروستۍ برخه ده، چې شاعر خپل ممدوح په ژوندانه کې سوکال، سر لوړی او بریمن غواړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په اخرت کې ورته د خدای(ج) له درباره د ښښنې، مغفرت او د جنتونو هیله کوي. که موږ د شیخ اسعد سوري:

د فـلک لــه چارو څه وکړم کوکار
زمولوي هر ګل چې خاندي په بهار

او هم د ښکارندوی غوري بو لله:

د پسرلي ښکلو ونکي بیا کړل سینګارونه
بـــیا ولـــونـــل پـــه غـرونـو کې لالونه

دوا ړو ته نظر وکړو ؛ نو ګورو ، چې لومړی د مانا له پلوه ویرنه او دویمه هم ستاینه-ویاړنه ده، چې دواړه د قصیدو لـه معمولـو تعریفونو سره سمون لري، خو خوشال بابا لکه څرنګه چې غـزل یـې پښـتون او ملتپـال کـړ او لـه دودیـز حالتـه یـې راوویسـت، دغسـې یـې قصـیدې تـه هـم نـوی رنـګ او خونـد ورکـړ، د یـوې ځـانګړې پیښـې یـا شخص د تائیـد او توصیف لـه حالـت نـه یـې راوویسـت، ټـولنیز، سیاسـي او عرفـاني یـې کـړ. د پخوانیـو قصیدو یوه ځانګړنه دا وه، چې د ټولو یا زیاترو بیتونو مانا یې له یوه بل سره په ارتباط کې وه. د مانا له پلوه هر بیت لـه بـل څخـه متاثر و ، یانې دا چې د غزل په شان یې هر بیت پوره او خپلواکـه مانـا نـه لرلـه، خـو خوشـال بابـا دا دود هـم مـات کـړ، کلـه چـې د خوشال بابا ګڼې بوللې مطالعه کوو، نـو د قصـایدو د نـوي رنـګ او خوند ترڅنګ مو پرې د غزل مینه هم ماتېږي، سرې فکر کـوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو اوږد غزل لولي، ځکه چې دده قصيدې دا سې ځانګړنه لري، لکه د غزل په شان، چې هر بيت يې يوه مستقله مانا ښندي.

اوس راځو د خوشال بابا د بوللو فکري يا مانيز اړخ ته:

شعر پوهان (فکر) د (شعر روح) ګڼي، چې بې له هغه شعر ژوند نه شي کولای، بې فکره شعر دا سې دی، لکه بې روحه جسم او جسم، چې هر څومره ښکلی وي، چې روح ونه لري، ژوند نه شي کولای، خو د فکر تر څنګ شعر پوهان د شعر پر ښکلا هم ډېر ټينګار کوي او هغه د شعر د بقا اساسي عنصر بولي. د شعر ښکلا په رنګينو او لطيفو کلمو، تخيل، عواطفو او د هغو په منظم او موزون استعمال تضمينېږي او تامينېږي.

ډېر شعر پوهان پر شعر باندې د زيات فکر بارونه د شعر ښکلا ته زيان رسوونکي ګڼي او وايي، چې دا کار د شعر (شعريت) له منځه وړي او کله چې د يوه شعر شعريت له منځه لاړ، هغه خپل هنري ارزښت له لاسه ورکوي او او پر تشو خبرو بدلېږي.

د افغانستان د يوه ادبپوه او کره کتونکي کانديد اکاډيميسن محمد صديق روهي له نظره: په (شعر) کې (شعريت) دومره مهم دی، لکه په (سرې) کې (سرېتوب). لکه څنګه چې (سرېتوب) د سرې جوهر دی، دغسې (شعريت) هم د شعر جوهر دی، د روهي صاحب په نظر (د هر ښه فکر بيان شعر نه دی) د بېلګې په توګه هغه وايي: که يو څوک د هېواد پنځه کلن اقتصادي پلان په نظم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي، نو ایا هغه به ښه شعر وي؟ سره له دې چې ښه فکر دی، د روهي صاحب د نظر وروستۍ نتیجه دا ده، چې هر ښه فکر باید شعر ته تر ورداخلېدو وارد مخه ښه صیقل شي، د شعر له نورو تلازماتو (ښکلا) سره غاړه غړې شي او بیا شعر ته ورداخل شي. لنډه دا چې پوهانو د شعر پر ښکلا ییزو او فکري خواوو دواړو باندې په متوازنه توګه ټینګار کړی دی.

خوشال بابا د یو ادبپوه او شاعر په توګه د شعر د رغنده توکونو انډول ته ډېره پاملرنه کړې ده، په تېره بیا په خپلو غزلو کې، سره له دې چې په بوللو کې د فکري برخې وزن تر ښکلا ییزې هغې یو څه زیات دی او یوه وجه یې هم کېدی شي دا وي، چې دا فورم د ښکلا په انډول د فکر د انتقال لپاره زیاته وړتیا لري.

د خوشال بابا په بوللو کې د طبیعي پېښو انعکاس، ټولنیزې ناخوالې، سیاسي او پوځي پېښې، ملي او عرفاني مسایل، ځاني او کورنۍ پېښې، ستونزې او کشمکشونه او نور په لسګونو ډوله پېښې او مسایل بیان شوي دي، خو که دا ټول مسایل او پېښې سره پرتله او انډول کړو، نو د خوشال د ملتپالنې احساس او فکر به په کې تر ټولو زیات په نظر راشي، په حقیقت کې همدا ملتپالنه او ملت جوړونه د خوشال د قصایدو اساسي روح دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشال په ټوله شاعرۍ، په تېره بيا په قصايدو کې ملتپالنه داسې حيثيت لري، لکه په (شمسي نظام) کې چې يې (لمر) لري. (لمر) د شمسي نظام چورليز (محور) دی او ددې لمريز نظام نورې ټولې سيارې د همدې لمر پر محور راڅرخي، د خوشال په شاعرۍ او په همدې قصيدو کې هم، ملتپالنه او ملت جوړونه همدا حيثيت لري. د خوشال د قصايدو روح همدا ملتپالنه ده، خو نور ګڼ ټولنيز، عرفاني، اخلاقي او غنايي مسايل، چې په قصايدو کې راغلي بيا هم په يو نه يو ډول له ملتپالنې او ملت جوړونې سره ارتباط لري او پر همدې محور چورلي.

دلته به د خوشال بابا پر ځينو قصيدو او دهغو پر مانيزو خواوو لنډه رڼا واچوو:

د خوشال خان خټک په کلياتو کې لومړۍ ثبت شوې قصيده داده:

ای چې خيال کړې په دنيا
دنيا څه ده بې وفا
که دې يو زمان زړه ښه کا
بيا دې ژر کا په ژړا
که رضا په قضا ورکړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نــور خوشــال یــې پــه رښــتیا.

خوشال په دې (۱۲۳) بیتیزه قصیده کې دا نړۍ یوه فاني دنیا ګڼي، چې راحت په کې نه شته او د ده په نظر یوه ((دارالبلاد)) ده، چې هره یې د لایتناهي هوسونو یوه ټولګه ده، چې هېڅ خړوب او پوره کېدنه نه لري. خوشال په دې قصیده کې د سلیمان(ع)، بهرام، جمشید، سامانیانو، عباسیانو، غزنویانو، سلجوقیانو، دارا، سکندر او نورو نړیوالو شخصیتونو نومونه اخلي، چې یو وخت یې ښه شان او شوکت و، خو د زماني د جبر قانون، له مخې لرې کړل. د خوشال دا قصیده له اخلاقي نصیحتونو او عرفاني ورمونو ډکه ده او په پای کې لوستونکي ته دا نتیجه ورکوي، چې ازل او تقدیر ته ورتسلیم شي او څه چې په قضا کې لیکل شوي، د بدلون وړ نه دي او نېکمرغه انسان هماغه دی، چې پر قضا باور لري. د (قضا) او (قدر) مسله په اسلامي فقه کې یوه پېچلې مسئله ده، خو خوشال بابا اسلامي شرعې ته د یو ژمن شخص په توګه پر دې باور دی او دده په نظر خوشال او نېکمرغه انسان هماغه دی، چې خپل برخلیک له (قضا) سره تړلی وګڼي، پر (قضا) باور د انسان د روحي تسکین لپاره داسې یوه اساسي سرچینه ده، چې هېڅ بله مرجع یې بدیل کېدلای نه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال د (پوه او ناپوه) ترنامه لاندې په خپله يوه بله اتلس بيتيزه قصيده کې، د پوهې او بصيرت ارزښتمندۍ ته اشاره کوي، پوه او ناپوه شخصيتونه سره پرتله کوي، خوشال په دې بولله کې لوستونکي ته دا ثمره او نتيجه وړاندې کوي، چې (ناپوهي) د انسان لپاره مړينه، ان تر هغې هم بدتره ده. دی په خپله قصيده کې په ډېر ظريفانه ډول د عيسی(ع) معجزې ته اشاره کوي، چې خدای(ج) عيسی(ع) ته دومره واک و ځواک ورکړی و، چې پخپله امسا به يې مړي راژوندي کول، خوشال بابا وايي، چې عيسی(ع) خو ډېر مړي راژوندي کړل، خو د دې مثال موږ نه دی ليدلی، چې کوم (ناپوه) يا نادان يې (عالم) کړی وي. په دې قصيده کې خوشال بابا په ټولنه کې د پوهې ضرورت او اهميت په ګوته کوي او دا ګڼي، چې پوهه ټولنې ته د نوش دارو يا ((آب حيات)) ارزښت لري او ناپوهي د مرګ معادله او يا هم تر هغه بدتره ده:

که دروغ کړې که رښتيا
هر څه ښه دي د دانا
مړه يې پاخول له ګوره
نابينا يې کړل بينا

(c) ketabton.com: The Digital Library

یــو نــادان یــې دانــا نــه کــړ
پــه درســت عمــر مســیحا.

لکه څنګه چې پوهېږو ، انسان يو ټولنيز موجود دى او څه چې په ټولنه کې پېښېږي، له هغو څخه متاثر کېږي، شاعر بيا د يوه حساس انسان په توګه تر هر چا زيات د ټولنې ناخوالو ته متوجه وي او لـه هغـو څخـه اغېـزمن کېـږي. پـر (۱۰۹۷هــ ق) کـال د پښـتونخوا پـر زيـاترو سيمو ، يوه لويـه وبا خوره شوه، لـومړى وچکالي راغله، بيا ورپسې قحطي راغله، چې وروسته ورپسې د وبا ناروغي خوره شوه او په زرګونو خلک يې تباه کړل، پـه دې نـاروغۍ کـې د خوشـال يـو زوى (بخـت نـاک) او د هغـه مـور هـم وفات شول او همدارنګه د خوشال يو لسمى، چې د قـرآن کـريم حـافظ هـم و ، د دې نـاروغۍ لـه کبلـه د يـوه لېـوني شـوي سـپي د داړلو له کبله ومړ ، دا يوه ډېره دردونکې غميزه وه، چې لـه دکنـه تر کابله ټوله سيمه يې وځپله، خوشـال بابـا همـدا پېښـه پـه (۲۳) بيتيـزه قصيده کې پـه ډېـر درد او سـوز رانغـاړلې او پـه همـدې قصيده کې يې خوندي کړې ده:

د غــــواص د کـــال وبـــا
خـــداى يـــې مـــه راولـــه بيـــا
اکوړخېـــل مـــې پـــه کـــې ومـــړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

لــــوی هلــــک مـــــرد و نســــا
پــــه لکونـــــو عــــالم ومــــــړ
چـــې ښــــارونه شـــول صـــحرا
کـــال حصـــغ شـــو وبـــا لاړه
هـــم عســـرت کـــړه راتـــه شـــا.

(غواص) د ابجد په حساب (۱۰۹۷هـ ق) کال کېږي او (حصغ) (۱۰۹۸) کال کېږي، یانې دې وبا یو کال دوام کړی و.

خوشال د خپلو ګڼو نورو ځانګړنو ترڅنګ دا ځانګړنه هم لري، چې دی یو ښه بشرپوه او ټبرپوه هم و، انسان پېژندنه ډېره سخته ده، د انسان د پېژندنې لپاره د هغه علمي، ټولنيز چاپېريال شالید ډېر مهم دی، خو خوشال بابا د دې ځانګړنو ترڅنګ د انسان د شخصیت په پېژندنه کې د هغه ارثیت یا اصل او کورنی عنصر ډېر مهم ګڼي، سره له دې چې ځینې بشرپوهان د انسان په وده او د شخصیت په ټاکنه کې محیط یا چاپېریال اساسي عنصر ګڼي، ارثیت ته ډېر اهمیت نه ورکوي، خو ځینې اروا پوهان بیا په دې نظر دي، چې د انسان د شخصیت وده د مور په رحم کې د هغه د نطفې له تشکل سره سمه پیلېږي او د مور او پلار جنټیک، اروایي او نور ټولنیز خصوصیتونه مستقیماً د هغوی اولادونو ته انتقالېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال بابا وايي: د هغه چا چې ذات خطا وي يا كمذات وي، له هغوی سره بايد دوستي ونه شي.

چــې يــو ځــل ښــېګڼه ووينــي لــه چــا
پــه يــوه يــې شــل بــدې كــړه تــر شــا
لــه كمــذات ســره يــاري اشــنايي مــه كــړه
لــه كمذاتــه بــه بيــا نــه مــومي وفــا
چې د سپي په پيو لوی كا څوک ورغـومی
لكــه ســپی هســې ورغــومی كــا غپــا
پــه ويــل ښــېيل بــه هېڅكلــه ښــه نــه شــي
چــې بــدبخت لــه مــوره پــلاره شــي پيــدا.

خوشـال پـه خپلـو قصـايدو كـې د انسـان پـر ذاتـي پېژنـدنې سربېره، ګڼو عرفاني، شرعي او نورو مسـايلو تـه اشاره كړې او هغـه يې پـه خپلـو بوللـو كـې رانغـاړلې دي، خوشـال د دنيـا بـې وفايي په خپلو قصيدو كې ځای ځای غندلې ده:

زړه ســـــفر لـــــه دې دنيــــا
پــــه تحقيــــق دی پــــه رښــــتيا
كـــــه څـــــه زر كالـــــه پـــــا يېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم دې نه وینم احیا
د خوشال ژوندون په خدای دی
نه شهباز ده نه یحیا.

خوشال د اسلامي شرعي لارښوونو د یوه پلوي شخص په توګه خپل مذهبي احساسات په څرګندو الفاظو، قصایدو ته ورداخل کړي دي، وايي:

دا همه واړه د شرعې خدمتګار دي
محتسب، قاضي، مفتي، ملا خطیب
په جهان کې بل رقیب د شرعې نه شته
که رقیب دی یو شیطان یې دی رقیب
رنځ، زحمت دې خدای ور نه کاندي
خوشاله!
ګڼه کړه دارو د شرعې په طبیب.

خوشال د اسلامي شرعې ترڅنګ ګڼ نور نصیحتونه او پندونه هم په خپلو قصیدو کې ځای کړي او د پیغمبر حضرت محمد(ص) په ستاینه کې یې هم یوه (۱۹) بیتیزه قصیده ویلې ده. هغه د خپلو نصیحتونو په لړ کې وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

درتــــه وښــــیم کیمیـــا د ســــعادت
لــــه بــــدانو ســــره مــــه کــــوه صــــحبت
د نمانځــه تــر قضــا ګرانــه دا قضــا ده
چــې قضــا شــي د څلــورو مصــلحت
چې جامه یې پاتې نه شي مرده شوی ته
خدایه ! ورکړې و خوشال هسې رحلت.

خان زموږ د پیغمبر حضرت محمد(ص) د ستاینې په باب وایي:

د خدای عرفان چې وشو په عرفان د محمد
پـاک دی محمـد پـاک دی سـبحان د محمـد
ډېـر خلـک پیـدا دي انبیـا کـه اولیـا دي
نـه شـته پـه خلقـت کـې پـه بـل شـان د محمـد
دا جهــان هغــه جهــان کــه واړه ســره یــو کــړې
لا تــر دا نــه لــوی دی بــل جهــان د محمــد.

د خوشال په بوللو کې د ګڼو افاقي مفاهیمو تر څنګ له خپلو زامنو بېزاري، ګڼ کورني مسایل، د ځان پېژندګلوي او ځینې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور ذاتي مسايل هم ځای شوي دي، خو د خوشال د قصايدو درنه مانيزه برخه هماغه د ده او د ده د ملګرو د سياسي، پوځي او ملي مبارزو نچوړ دی، چې ښلابيلو قصيدو ته يې لاره پيدا کړې او په هغو کې انځور شوي دي.

د دې قصيدو له جملې څخه يوه هم (له پښتون نه ګيله) نومېږي، چې ټول (شپږ څلوېښت) بيته لري او په دې مطلع پيلېږي:

بيا له کومه راپيدا شو دا بهار
چې په هر لوري يې ملک کړ يو ګلزار

دا قصيده د دوديزو قصيدو په شان لومړی د طبيعت په ستاينه پيلېږي، بيا وروسته اصلي موضوعګانې راسپړي او د هغو څرګندونه کوي:

پښتنو زلميو بيا لاسونه سره کړل
لکه باز منګولې سرې کا په خپل ښکار
سپينې توري يې ګلګونې کړې په وينو
په اهار کې شګفته شو لاله زار
ايمل خان دريا خان دواړه مرګ يې مه وای
هېڅ تقصير دواړو، ونه کړ وار په وار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خیبــر دره یــې ســره کړلــه پــه وینــو
پــه کړپــه یــې هــم روان کــړ دنــدو کــار.

خوشال په دې قصیده کې د خیبر په دره کې د تـاترې د تـاریخي جګړې، چې ځلو ښت زره مغول په کې تباه شول، انځور کښلی او همدا رنګه د (کړپې) جګړه، چې پښتنو توریالیو په کې خپله اتلولي او مېړانه څرګنده کړه. دغه راز په دې قصیده کې د تـاترې پـر جنـګ سربېره، د (دوابـه)، (د نوښـار د کـوټ)، (ګنداب)، (خاپښ) او نورو جنګونو یادونه شوې او د هغو د اتلانو یـادون په کې راغلی دی، دا قصیده په حقیقت کې یوه حماسه او ویاړنه ده، چې خوشـال پکـې د خپـل ولـس او خپلو اتلانـو د جنګونـو یادونـه او ستاینه کوي او د دې ستاینو ترڅنګ د پښـتنو ځینو نیمګړتیـاوو تـه د انتقـاد پـه سترګه ګوري او د هغـوی یادونـه کوي:

اول جنـــګ د لـــوړې شـــا د تهتـــرو و
چــې ځلو ښــت زره مغــول شــول تــار پــه تــار
خوینـدې لونـه یـې پـه بنـد د پښـتنو شـوې
اس اوښـــان هاتیـــان ولجـــه کتـــار کتـــار
دویــم جنــګ میرحســیني و پــه دو آب کــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې یې وتکېده سر لکه د مار
بیا له پسه د نوښار کوټ جنګ و
چې مې وکېښ تر مغولو خپل خمار
بیا له پسه جسونت سنګه، شجاعت خان و
چې ایمل یې په ګنداب ویوست د مار
شپږم جنګ مکرم خان شمشېر خان دواړه
چې ایمل کړل په خاپښ کې تار په تار
چې زما په یاد دي لوی جنګونه دادي
د هلکو په هر لوري نه شته شمار.

په دې قصیده کې خوشال د پښتنو د اتلولیو تر څنګ د اورنګزېب د مکر و فریب، ظلم او ستم انځور هم کښلی دی او وایي، چې له ډېر ظلم، ستم او خصومت څخه یې خپل پلار هم بندي کړی و. خوشال خان په دې قصیده کې د پښتنو نیمګړتیاوو ته هم ګوته نیسي او د خلاصون لارې چارې هم په ګوته کوي:

په دا هسې وخت چې وخت د نام و ننګ دی
دا بې ننګه پښتانه کا څه رفتار

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه چې نور څه فکر کا ناپوه دي
بې د توري خلاصی نه شته په بل کار
تر مغولو پښتانه په توره ښه دي
که په پوهه پښتانه وای څه هوښیار
اولسونه چې سند وبله وکا
بادشاهان ورته سجود کاندي اختیار
همېشه به په جهان کې ژوندون نه وي
د خوشال ختک به پاتې شي یادګار.

خوشال د ټولنیزو او سیاسي مسایلو ترڅنګ د شعر په باب هم څو قصیدې لیکلې او دا چې شعر په کوم حالت کې و او کوم ته یې راورساوه، په دې باب یې څرګندونې کړي. لومړۍ قصیده یې (۲۵) بیتونه لري او د ځینو مطرح شاعرانو او د هغو د ادبي موقف یادونه هم په کې شوې ده:

په پښتو شعر چې ما علم بلند کړ
د خبرو ملک مې فتح په سمند کړ
مدعي د توري شپې اور اور کې و
د سهیل غوندې مې ځان باندې څرګند کړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میـرزا دېـوان مـې ومانـدہ پـه ګـوډي
مسـخره مـې ارزانـي خېشـکي زمنـد کـړ
دروېــزه مـــې لـــه مخزنـــه ســـره ونغـــړ
پیـر روښـان مـې یـاوه ګوی سره مانند کـړ
کـه دولـت و ، کـه واصـل و ، کـه دا نـور وو
پــه خبـرو مــې د هــر یــوه ریشــخند کــړ
قتلمــې مــې ورتــه ســازې کــړې د قنـدو
د اوربشـو پـه ډوډیـو چـې چـا شـخوند کـړ
پــه تــازه تــازه مضــمون د پښــتو شــعر
پــه معنــی مــې د شـیراز او د خجنـد کــړ.

خوشال د شعر په باب په خپله دویمه قصیده کې، چې (۱۳۸) بیتونه لري، نه یوازې په پښتو شعر کې د خپل دریځ او خدمت په باب خبرې کوي، بلکې د هغې بلې قصیدې په شان د نورو شاعرانو د موقف او د نورو ژبو د شاعرانو یادونه هم کوي، دغه راز خوشـال پـه دې قصیده کـې د شـعر د ماهیـت، تعریـف او ارزښتمندۍ په باب هم خورا تفصیلي څرګندونې کړې دي او دا قصیده په حقیقت کې د شعر پوهنې په برخه کې خپله د یوه لوی شاعر یو ښه تېزس او لارښود ګڼل کېږي. د شعر پـه برخه کې دا قصیده ځکه زیات ارزښت لري، چې خپله د یوه لوی شاعر او

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه لوی ادبپوه او شعر پوه له خوا ليکل شوې او وړاندې شوې ده:

زه د شعر په کار هېڅ نه يم خوشال
ولې خدای مې کړ په غاړه دا مقال
نه په فکر نه په ذکر رابرسېر شي
ناګهان لکه اوره د پشکال
چې د شعر فکر ورشي په مجلس کې
نور عالم خلا هوس کا دی ملال
شعر کار د هر فاسق د فاجر نه دی
نه د هر يوه وړ ستر ګي د کنګال
د هغه شاعر دانې وشه په ژبه
چې د شعر دردانې پلوري په مال.

که موږ د خوشال د قصيدو معنوي اړخونه تحليل او تجزيه کړو، نو دا خبره به راته لا ښه څرګنده شي، چې دا قصيدې په حقيقت کې د مانا (کانونه) دي، چې بېلابېل او رنګارنګ غمي په کې تر سترګو کېږي، د خوشال د قصايدو څېړنه خورا زيات کار، کتاب او کتابونه غواړي، پر يوه قصيده يې هم کېدی شي کتاب او کتابونه وليکل شي، خو که په لنډيز سره د خوشال د

(c) ketabton.com: The Digital Library

قصیدو مانیزو خواوو ته اشاره کوو، نو ویلای شو چې په دې قصیدو کې عرفاني، ټولنیز، سیاسي، پوځي، ذاتي، اروایي، دیني او نور رنګارنګ مسایل تحلیل شوي او مطرح شوي او لوستونکي ته یوه مثبته نتیجه په مخ کې ایښودل شوې ده. د خوشال د قلم او فکر قوت او مهارت په دې کې دی، چې ډېره لویه موضوع یې په ډېرو لنډو او کمو الفاظو کې خلاصه کړې او لوستونکي ته یې وړاندې کړې ده، یانې دا چې د موضوع کوچ او غوړ یې لوستونکي ته وړاندې کړي دي. خوشال ته لوی رب داسې یو لوی او خارق العاده استعداد ورکړی و، چې ((بحر یې په کوزه کې را ایسارولای شو)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل یون د حاجي محمد خان زوی پر ۱۳۴۶ل کال، د لغمان ولایت د الینګار ولسوالۍ دنیازیو په یوې روښنفکرې کورنۍ کې زېږېدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې د الینګار ولسوالۍ د سلینګار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغی او په خوشال خان لیسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۶ل کال له نومورې لیسې څخه په دویم نومره بریالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نومورې څانګې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال بېرته د پښتو څانګې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نومورې څانګه کې د ماسترۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پایته ورسوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د(پوهندوی) علمي پوړۍ ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلي)) او((شمشاد))مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنګه دیو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.
استاد یون پر ۱۳۸۱ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لویې جرګې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، ددې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیاد جرګې د غړو له خوا د بېړنۍ لویې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو.استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.
تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا ددې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول.استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه کې د نوموړې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د افغانستان د جمهوري ریاست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لویو جنګسالارانو او ځینو تنظیمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زیات فشار له امله له کاره ګوښه شو.ملګرو ملتونو(UNAMA) استاد یون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده در وسپارو، خو استاد یون ونه منله او خپلې استادۍ ته یې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته یې د ځینو ملګرو په زیات ټینګار او غوښتنه، د جمهوري ریاست د ملي امنیت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د ریاست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي.استاد یون پر **۱۳۸۵**ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده یې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد یون د خپلو اکادمیکو لیکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنیز خدمتونه ترسره کړي،په ګڼو چاپي، راډیویي او ټلویزیوني مرکو کې یې د واقعیتونو او حقایقو د څرګندیدو له امله د خلکو په زړونو کې ځای نیولی دی. که څه هم ډېر خلک د یون لیکنې، مرکې او نظریات خوښوي، خو یو شمېر داسې خلک هم شته، چې د یون سرسختي مخالفین دي. د هغه ملي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګټـورو نظریـاتو تــه هــم غلــط رنــګ او تعبیــر ورکــوي، دا ډول اشـخاص، چې اکثـره یې زوروا کي او د سیاسـي ډلـو ټپلو غـړي او مشران دي، د استاد یون نظریات خپلو شخصي او تنظیمي ګټو تـه خطر بولي، نو ځکه یې په ټینګه مخالفت کوي. زه ددې شاهد یم، هـر کله چې یون کومه لیکنه او مرکه کړې، نو دده پـر وړاندې یې مثبت او منفـي غبرګونونـه دواړه راپـارولي دي، منفـي غبرګونونـه اکثـره وخت د هغـو اشخاصـو او ډلـو لـه خـوا وي، چـې پـه تېـر کـړکېچن سیاسي بهیر کې یې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه یې مطرح کړي دي.

مثبـت غبرګونونـه اکثـره د ولـس دمشـرانو، روښـنفکرانو او نـورو مخورو له خوا وي، خو استاد یون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شـرایطو کـې بیـا هـم خپـل فرهنګي، سیاسي او ټولنیز کـار تـه دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو یې اوس پـه مسلسـل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر یو نیم کال راهیسـې پـرې په منظم ډول کار شوی، اوډل شوي او دادی ستاسو مخې ته ایښـودل کېږي، په داسې یو دولتي دفتر کې چې بوختیاوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کـار نـه دی.استاد یـون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکـار

او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی، په پېښور کې یې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (دافغانستان د کلتوري ودې ټولنې) او (د پښتني فرهنګ د ودې پراختیا ټولنې) د همکار په توګه د بېلابېلو لیکوالو په لسګونو اثار، ایډیټ او چاپ کړي دي. دغه راز یې په سلګونو کورنیو مشاعرو، ادبي غونډو او سیمینارونو کې ونډه اخیستې ده، خپله یې هم په لسګونو مشاعرې، سیمینارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په یو زیات شمېر، ملي او نړیوالو کنفرانسونو کې یې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به یې د اثارو یادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	څرنګوالی	چاپکال
• مټکور	لومړۍ شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دویمه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هیلې	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• نیمګړي ارمانونه	د حیران شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د نازو انا یاد	د سیمینار د لیکنو ټولګه	دویم ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د استاد الفت نثري کليات   د استاد الفت نثرونه   درېيم ۱۳۸۷
- سيندونه هم مري   د اسحق ننګيال شعري منتخبات   دويم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

- د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه
  د پوهنوال روستار تره کي اثر   دويم ۱۳۸۷
- .د افغانستان فرهنګي ميراثونو ته يوه کتنه
  د نينسي دوپرې اثر   دويم ۱۳۸۷
- په افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو محاکمه
  د پوهنوال روستار تره کی اثر   دويم ۱۳۸۷

د- يونليکنې:

- د اماراتو سفر   د اماراتو يونليک   دويم ۱۳۸۷
- که يون دی يون دی   د اروپا يونليک   لومړی ۱۳۸۷
- د پښتاګون ترڅنګه   د امريکا يونليک   لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمد ګل خان مومند اند و ژوند ته يوه لنډه کتنه   دويم ۱۳۸۷
- استاد زيار د پښتني فرهنګ يو ځلاند ستوری   دويم ۱۳۸۷
- د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي پښتو کتابښود   دويم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زيانونه   دويم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت   شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل   دويم ۱۳۸۷
- ساينسي پرمختياوې   دويم ۱۳۸۷
- بېړنۍ لويه جرګه ولسواکي او زورواکي   دويم ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- اندیال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هیله د خپلو سریزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري یون لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ایډیال لومړی ۱۳۸۷
- د کتابونو په وړمو کې لومړی ۱۳۸۷
- افغانستان په سیاسي کړلېچ کې لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنی سمون لومړی ۱۳۸۷
- اوسنۍ رسنۍ لومړی ۱۳۸۷
- که نړیوال ماته وخوري؟ لومړی ۱۳۸۷

خدای (ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله(ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زیار کې ورته د نور زغم او اوسېلې هیله لرم.

په درناوي

وفاالرحمن وفا

کابل- افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

xošāl pə xpəl idyāl

(Khushal is his own Ideal)

By:
M. Ismael yoon

ISBN 978-9936-500-25-9
9 789936 500259 >

د خپرونو لړ: (۲۶)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library